



SOCIALDEPARTEMENTET

FÖRSTA RAPPORT
AV
SVERIGE
OM
KONVENTIONEN OM BARNETS
RÄTTIGHETER

INNEHÅLL:	SID.
DEL I: RAPPORTENS ALLMÄNNA DEL	5
Inledning	5
Det svenska basdokumentet	8
DEL II: UPPGIFTER BETRÄFFANDE KONVENTIONENS ARTIKLAR	9
ALLMÄNNA ÅTGÄRDER	9
(a) Åtgärder som vidtagits för att anpassa landets lagstiftning och policy till konventionens bestämmelser,	9
(b) Befintliga eller planerade mekanismer på nationell eller lokal nivå för att samordna politiken beträffande barn och för att övervaka tillämpningen av konventionen	11
(c) Internationellt samarbete.	12
DEFINITION AV BARN	14
ALLMÄNNA PRINCIPER	15
(a) Icke-diskriminering (art. 2)	15
(b) Barnets bästa (art. 3)	16
(c) Rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6)	17
(d) Respekt för barnets åsikter (art. 12)	17
MEDBORGERLIGA RÄTTIGHETER OCH FRIHETER	18
(a) Namn och nationalitet (art. 7)	18
(b) Bibehållande av identitet (art. 8)	19
(c) Yttrandefrihet (art. 13)	19
(d) Tillgång till lämplig information (art. 17)	20
(e) Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (art. 14)	22
(f) Förenings- och mötesfrihet (art. 15)	22
(g) Skydd för privat- och familjeliv (art. 16)	23
(h) Rätten att inte utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller kränkande behandling eller bestraffning (art. 37 (a)).	24
FAMILJEMILJÖ OCH ALTERNATIV VÅRD	24
(a) Föräldrarnas ledning (art. 5)	24
(b) Föräldraansvar (art. 18, paragraferna 1-2)	25
(c) Skiljande från föräldrar (art. 9)	27
(d) Familjeåterförening (art. 10)	28
(e) Indrivning av underhåll för barnet (art. 27 paragraf 4)	29
(f) Barn som berövats en familjemiljö (art. 20)	29
(g) Adoption (art. 21)	30
(h) Olovligt bortförande och kvarhållande (art. 11)	31
(i) Övergrepp och vanvård (art. 19), inklusive fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (art. 39)	32
(j) Regelbunden omprövning av omhändertagande (art. 25)	34
GRUNDLÄGGANDE HÄLSA OCH VÄLFÄRD	38
(a) Överlevnad och utveckling (art. 6, paragraf 2)	38
(b) Handikappade barn (art. 23)	39
(c) Hälso- och sjukvård (art. 24)	41
(d) Social trygghet samt barnomsorg (artiklarna 26 och 18, paragraf 3)	43

(e) Levnadsstandard (art. 27, paragraferna 1-3)	44
UTBILDNING, FRITID OCH KULTURVERKSAMHET	45
(a) Utbildning, inklusive yrkesutbildning och yrkesorientering (art. 28)	45
(b) Utbildningsmål (art. 29)	49
(c) Fritid, rekreation och kulturverksamhet (art. 31)	49
SÄRSKILDA SKYDDÅTGÄRDER	51
(a) Barn i nödsituationer	51
(i) Flyktingbarn (art. 22)	51
(ii) Barn i väpnade konflikter (art. 38), inklusive fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 39)	53
(b) Barn i konflikt med lagen	54
(i) Rättsväsendet och de unga (art. 40)	54
(ii) Barn som berövats friheten, inklusive alla former av kvarhållande, fängslande eller tvångsomhändertagande (art. 37 (b), (c) och (d))	56
(iii) Påföljder för barn och ungdom, speciellt förbudet mot dödsstraff och fängelse på livstid (art. 37 (a))	58
(iv) Fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (art. 39)	58
(c) Barn i situationer av utnyttjande, inklusive fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (art. 39)	58
(i) Ekonomiskt utnyttjande, inklusive barnarbete (art. 32)	58
(ii) Droghmissbruk (art. 33)	60
(iii) Sexuellt utnyttjande samt sexuella övergrepp (art. 34)	61
(iv) Andra former av utnyttjande (art. 36)	62
(v) Försäljning, handel eller bortförande (art. 35)	62
(d) Barn tillhörande en minoritet eller en urbefolkning (art. 30)	63

Bilagor**Lagtexter:**

- (a) Regeringsformen
- (b) Socialtjänstlagen (1980:620)
- (c) Lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl.
- (d) Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
- (e) Brottsbalkens särskilda regler om sexualbrott mot barn och brott mot familjen,
- (f) Utdrag från föräldrabalken

DEL I: RAPPORTENS ALLMÄNNA DEL

Inledning

Alla barn har rätt att få en god start i livet. De har rätt att få sina materiella och känslomässiga behov tillfredsställda. De har rätt till ett liv i trygghet och social gemenskap. Barndomen har ett värde i sig och är inte en tid vars uteslutande syfte är att ge en god förberedelse för vuxenlivet.

Barnens situation avspeglar i hög grad ett samhälles värderingar. Under de senaste årtiondena har inställningen till barn radikalt förändrats i det svenska samhället. Det finns nu en helt annan förståelse för barnens behov och en nyvunnen respekt för dess rättigheter. Barn är idag mer synliga och man lyssnar på dem. Betydelsen av nära och starka känslomässiga band mellan barn och föräldrar betonas starkt och det finns en lyhördhet för barns upplevelser och tankar. De svenska ambitionerna är att barn, liksom andra skall vara delaktiga i samhället.

Den grundläggande synen i konventionen om barns rättigheter och behov stämmer väl med hur människor i Sverige ser på barn och ungdomar. Barnet och dess rättigheter skall enligt konventionen respekteras och barnet skall med stigande ålder och mognad ha rätt att ta allt större del i det som rör barnet självt, men också i sådant som rör familjen och samhället i stort. Konventionens krav på att barnets bästa skall komma i första rummet vid alla åtgärder som rör barn stämmer väl med det svenska synsättet.

Det är dags att i högre grad än tidigare sätta barnens behov i fokus. Barnperspektivet skall präglade arbetet på alla de samhällsområden där barns intressen berörs. Regeringen kommer under riksdagsåret att föreslå att en särskild barnombudsman tillsätts. Denna skall ha som en av sina uppgifter att bevaka att Sverige följer konventionen om barnets rättigheter.

De delar av den svenska välfärdspolitiken som riktar sig till barn och deras familjer är i huvudsak av generell natur. Till detta kommer särskilda insatser, både av ekonomisk och annan natur för att skydda dem som bäst behöver det. Generella insatser i form av t ex barnbidrag, barnhälsovård, förskola och skola med hög kvalitet har erfarenhetsmässigt visat sig ha en stor betydelse för barnens levnadsförhållanden. Dessa ger alla en grundtrygghet och en god start och har inte de selektiva insatsernas nackdelar i form av kontroll och byråkrati.

I Sverige håller alla dessa insatser en internationellt sett hög standard. Barn och ungdomar växer i de flesta fall upp under goda förhållanden. Men detta får inte skymma det faktum att det finns barn i Sverige som har det mycket dåligt. Det finns barn i Sverige som i olika avseenden inte mår bra och barn som får en sämre start i livet än andra. Det finns fortfarande en rad problem som Sverige inte har lyckats lösa och brister som regeringen är angelägen om att komma tillrätta med.

Till detta kommer de ekonomiska problem som Sverige just nu upplever. De är till stor del strukturellt betingade men har också sin orsak i den internationella konjunkturavmattningen. Det är ingen tvekan om att denna situation ger upphov till svåra prioriteringar i kommuner och landsting som ansvarar för stora delar av den välfärdspolitik som berör barnen.

Regeringen tar de uppgifter som kommer om att omstruktureringar i den sociala verksamheten riskerar att gå ut över barnen på största allvar. Socialstyrelsen skall inom kort få i uppdrag att särskilt följa de konsekvenser som förändringarna har för barnen.

Några av världens mest utsatta barn - flyktingbarnen - når också Sverige. Nästan hälften av de flyktingar som kommer till Sverige är barn och ungdomar under 18 år. Det är barn som har tvingats fly från sina hemländer och lämnat allt. Många av dessa barn har traumatiska upplevelser av våld och krig bakom sig.

Förhållandena vid de svenska flyktingmottagningarna har inte alltid stått i överensstämmelse med barnens bästa. Regeringen ser det som en angelägen uppgift att förbättra mottagandet av flyktingarna och ta särskild hänsyn till barnens behov. Från halvårsskiftet har förändringar införts i mottagandet av flyktingar vilket bl a innebär att asylsökande skall under vissa förutsättningar få rätt att arbeta för att därmed kunna leva under mer normala omständigheter i väntan på asyl. Regeringen har också föreslagit riksdagen en lagändring innebärande att barn inte skall få tas i förvar i utlänningsärenden annat än som en sista utväg och då under en begränsad tid och endast tillsammans med vårdnadshavare.

En del barn far illa. De är utsatta för olika former av våld, övergrepp eller försummelse i och utanför familjen. Det kan gälla barn som är utsatta för fysisk eller psykisk misshandel eller för sexuella övergrepp. Det kan vara barn som t ex på grund av att föräldrarna är missbrukare eller kriminella, svårt psykiskt störda eller sjuka, inte får sina grundläggande behov tillgodosedda. Det

krävs en mängd olika insatser för att förhindra att barn far illa. Det är viktigt att höja kompetensen och utveckla ett barnperspektiv i allt arbete inom socialtjänsten. Därför arbetar Socialstyrelsen med ett program i detta syfte.

Inte minst är det viktigt att utveckla ett varierat utbud av stödinsatser. De ideella organisationerna spelar och måste fortsätta att spela en stor roll i arbetet för barn och barns rättigheter. De svenska frivilligorganisationer som arbetar för att stärka barnens ställning gör genom sitt engagemang och kunnande ovärderliga insatser. Det handlar om såväl opinionsbildning som praktiskt arbete t ex i form av telefonjourer dit barn som är ensamma och rädda kan ringa och vara anonyma. Frivilligorganisationerna och andra frivilliga sammanslutningar kan också tillsammans med eller som ett komplement till kommunernas socialtjänst bygga upp sociala nätverk eller stödgrupper kring utsatta barn.

Detta frivilliga arbete är ett ovärderligt och oersättligt komplement till samhällets insatser för barnen. Regeringen överväger för närvarande med vilka metoder detta arbete ytterligare kan stödjas.

Svenska barns hälsa är i det stora hela god. Men det förekommer hos vissa barn hälsoproblem som vi måste arbeta mer aktivt med. Allergier eller annan överkänslighet har t ex blivit allt vanligare och drabbar nu vart tredje barn.

Barn med något handikapp är en särskilt utsatt grupp. Nästan alla dessa barn växer idag upp i sina familjer. Särskilt när det gäller gravt handikappade barn behöver familjerna mycket såväl praktiskt som psykologiskt stöd för att orka. En del handikappade barn är socialt isolerade och saknar kamrater, framförallt på fritiden.

Fr o m den 1 juli 1992 har det ekonomiska stödet till föräldrar med handikappade barn förbättrats. Förbättringarna avser såväl stödets konstruktion som bidragsnivåerna.

Men stödet till handikappade barn är fortfarande otillräckligt och mycket återstår att göra. Regeringen lägger därför hösten 1992 ett förslag om en särskild rättighetslag för handikappade som syftar till att på olika sätt ge handikappade samma möjligheter som andra att leva ett normalt liv.

Barnets bästa är också en utgångspunkt i familjepolitiken. Den skall också präglas av valfrihet för barnfamiljerna och jämställdhet mellan kvinnor och män. Barn skall ha rätt till god barnomsorg. En förutsättning för att både män och kvinnor skall kunna delta i yrkeslivet är god och tryggt ordnad barnomsorg av hög kvalitet.

Regeringen planerar därför att ge barn garanterad rätt till en barnomsorgsplats. Dessutom planeras ett förslag om ett vårdnadsbidrag. Denna politik ökar valfriheten och underlättar för den som vill vårda barn hemma.

Den svenska familjepolitiken är utformad så att kvinnor och män ska kunna ha samma möjligheter att kombinera familj och förvärvsarbete. Det målet handlar också i hög grad om barnets rätt till en djup och kontinuerlig kontakt med sin pappa. Även barn som upplever att deras föräldrar separarerar, har rätt till en god kontakt med både sin mamma och pappa.

I Sverige är barnomsorgen av god kvalitet. En brist har dock varit att de familjer som av olika skäl vill ha någon annan barnomsorg än den traditionella har haft svårt att kunna få det. Bara mycket resursstarka föräldrar har haft möjlighet att välja enskilda alternativ.

För att i än högre grad sätta barnens behov i centrum genomförs en valfrihetsrevolution inom barnomsorg, familjepolitik och skola. Valfrihet och mångfald är viktigt för alla. Därför har de hinder för fri etablering av barnomsorg som tidigare funnits, tagits bort. Nu skall statens och kommunernas stöd till barnomsorgen följa barnet till den barnomsorgsform som föräldrarna väljer. Det är viktigt för att valfriheten skall vara en realitet för alla.

Regeringen har också ökat valfriheten på skolans område. Föräldrar skall ges rätt att välja skola för sina barn. De offentliga bidragen skall i princip följa eleven. Denna frihet skall göra det möjligt att välja mellan det offentliga skolväsendet och fristående skolor, men också att välja skola inom den egna kommunen eller i en annan kommun. I arbetet med en ny läroplan har också regeringen uttryckt en ambition att skapa större utrymme i skolan för elevernas egna val och ansvar.

Samtidigt som den svenska regeringen utvärderar barnens situation i Sverige, ger konventionen också ett ansvar för världens alla barn. Den stora majoriteten av dessa lever under omständigheter långt från dem de flesta svenska barn upplever.

Som största enskilda bidragsgivare till FN:s barnfond UNICEF, tar Sverige aktiv del i att skapa nya vägar att hjälpa nödlidande barn och verkar bl a för att barn skall få tillgång till sjukvård, rent vatten och skolgång.

Sverige kommer också att öka ansträngningarna speciellt vad gäller möjligheter för flickor och kvinnor att få möjlighet till utbildning.

Mer än 90 procent av jordens befolkningsökning sker i u-länderna. Många av de problem som har med fattigdom att göra och som påverkar barnens situation i u-länderna, har med befolkningsutvecklingen att göra. Genom en ökad prioritering av familjeplaneringsfrågorna kan förhoppningsvis fler föräldrar bestämma antalet barn utifrån sina sociala och ekonomiska förutsättningar. Här kommer Sverige att intensifiera insatserna.

Det svenska basdokumentet

Vad gäller rapportens allmänna del med information om land och befolkning, allmän politisk struktur och det allmänna rättsystem inom vilket skyddet för de mänskliga rättigheterna ingår, information och informationsspridning hänvisas till det svenska basdokumentet FN nr HRI/COR/I/ADD.4 1 June 1992.

FOLKMÄNGDSUPPGIFTER (1)	1982		1985		1989		1990	
0-17 ÅR	1 925 186	23,1%	1 844 497	22,1%	1 860 631	21,8%	1 880 316	21,9%
0-20 ÅR	2 274 569	27,3%	2 215 528	26,5%	2 199 431	25,8%	2 224 614	25,9%
0- 6 ÅR	671 317	8,1%	668 056	8,0%	731 137	8,6%	764 864	8,9%
7-14 ÅR	884 992	10,6%	843 945	10,1%	790 709	9,3%	783 338	9,1%
15-17 ÅR	368 877	4,4%	332 496	4,0%	338 785	4,0%	332 114	3,9%
18-20 ÅR	349 383	4,2%	371 031	4,4%	338 800	4,0%	344 298	4,0%
BEFOLKNINGEN TOTALT	8 327 484	100%	8 358 139	100%	8 527 036	100%	8 590 630	100%

(1) SCB folkmängd 31 december resp. år

DEL: II UPPGIFTER BETRÄFFANDE KONVENTIONENS ARTIKLAR

ALLMÄNNA ÅTGÄRDER

Sverige var ett av de första länderna som ratificerade konventionen om barnets rättigheter. Det skedde den 29 juni 1990. Sverige ratificerade konventionen utan att reservera sig på någon punkt. I propositionen (prop. 1989/90:107) till riksdagen om godkännande av konventionen gjordes en genomgång av hur konventionens artiklar motsvarade svenska förhållanden. För Sveriges del trädde konventionen i kraft den 2 september 1990. Tillträdet till konventionen föranledde inte några ändringar i svensk lagstiftning, men vissa brister i den praktiska tillämpningen av lagar och förordningar konstaterades. För svensk del är det främst tillämpningen av den lagstiftning som berör barn och ungdomar som kräver särskild uppmärksamhet.

I konventionen åläggs staterna att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl barn som vuxna i det egna landet. För att förverkliga detta åtagande har regeringen bl.a. avsatt 30 miljoner svenska kronor (5,45 miljoner USD) ur Allmänna arvsfonden för att ge frivilligorganisationer möjlighet att sprida kunskap om konventionens bestämmelser och principer (kvarlåtenskap, till vilken arvsberättigad person saknas, tillfaller en särskild fond - Allmänna arvsfonden - för främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt omsorg om handikappade). Mycket av frivilligorganisationernas material om konventionen har särskilt utarbetats för att användas i skolan. Barn- och ungdomsdelegationen (regeringens rådgivande organ i barn- och ungdomsfrågor) har i samarbete med Svenska UNICEF-kommittén producerat ett pedagogiskt material om konventionen om barnets rättigheter avsett främst för barn i förskolan samt låg- och mellanstadiet. Det har vidare inom Utrikesdepartementet utarbetats en broschyr om konventionen, som allmänheten kostnadsfritt kan rekvirera. En broschyr med enbart konventionstexten på svenska och engelska delas också ut kostnadsfritt av Socialdepartementet.

Föreliggande rapport kommer att delges samtliga landsting och kommuner inom Sverige samt berörda myndigheter. Även de frivilligorganisationer som arbetar med barn- och ungdomsfrågor kommer att tillställas rapporten. Vidare kommer en upplaga av rapporten att distribueras till landets samtliga allmänna bibliotek.

I anslutning till att konventionen utarbetades i FN upprättades ett samarbete mellan regeringen, berörda myndigheter och frivilligorganisationer. Detta samarbete fortsätter, bl.a. som ett led i uppföljningen av Sveriges efterlevande av konventionen. Ansvarig minister inbjuder varje år frivilligorganisationerna till minst en konferens i ämnet. Vidare har frivilligorganisationerna beretts tillfälle att inför denna rapport lämna synpunkter på Sveriges anpassning till konventionen.

a) Åtgärder som vidtagits för att anpassa landets lagstiftning och policy till konventionens bestämmelser

Som tidigare nämnts ratificerade Sverige konventionen utan att reservera sig på någon punkt. Likväl har det ifrågasatts om det inte inom vissa lagstiftnings- och tillämpningsområden sker kränkningar av barnets rättigheter enligt konventionen. Arbetet med att leva upp till konventionens bestämmelser och principer åtnjuter emellertid särskild prioritet och den svenska regeringens målsättning är att barns och ungdomars position skall flyttas fram. Under de senaste åren har särskild vikt lagts vid att utveckla skyddet och förbättra situationen för de utsatta barnen. Under det senaste året har det dock framkommit uppgifter som tyder på en försämring av samhällets insatser för barn och ungdomar. En viktig uppgift för regeringen är att bevaka att de utsatta barnens förutsättningar för ett fullvärdigt liv inte försämras. Regeringen kommer i en tid av konjunkturella och strukturella ekonomiska problem att följa kommunernas omstruktureringar och nedskärningar inom barn- och ungdomsområdena för att få information om i vilken utsträckning åtagandena enligt denna konvention uppfylls. Socialstyrelsen kommer att få i uppdrag att följa hur barnens situation påverkas av nedskärningarna.

Bland de åtgärder som vidtagits för att bättre anpassa svenska förhållanden till konventionens regler och principer kan nämnas följande.

I anslutning till öppnandet av FN:s generalförsamlings höstsession 1990 hölls ett toppmöte om barnens villkor. Barntoppmötet antog en deklARATION och en handlingsplan för barns överlevnad, skydd och utveckling. Som en följd av detta har det inom regeringskansliet utarbetats en nationell handlingsplan, som under våren 1992 överlämnats till FN:s barnfond, UNICEF. Handlingsplanen tar för Sveriges del i första hand sikte på de utsatta barnens situation.

Ett förslag till ett samlat åtgärdsprogram för insatser mot våld riktat mot barn och kvinnor har utarbetats inom regeringskansliet. Åtgärdsprogrammet tar bland annat sikte på att öka medvetenheten hos personal som arbetar med utsatta barn och tydliggöra skyldigheten att i första hand agera till barns skydd och sätta barns bästa i främsta rummet.

Regeringen har nyligen föreslagit riksdagen att barn inte skall få tas i förvar i utlänningsärenden annat än som en sista utväg och då endast under en begränsad tid och tillsammans med vårdnadshavare.

Asylsökande barns rätt till sjukvård har uppmärksamats. Trots att barnhälsovården för asylsökande barn skall motsvara ordinarie barnhälsovård för barn i Sverige uppvisar den alltjämt brister. Regeringen kommer att närmare studera förutsättningarna för en eventuell utvidgning av asylsökande barns rätt till hälso- och sjukvård.

I syfte att utveckla vården av flyktingbarn och flyktingungdomar utformas ett särskilt utbildningsmaterial för familjehem, gruppem och andra hem som tar emot flyktingbarn. Utbildningsmaterialet beskriver barns sätt att reagera på traumatiska situationer som t.ex. att leva under krigshot och tvingas bryta upp från sitt eget land. Syftet med materialet är att öka de mottagande familjehemmens möjligheter att förstå barnets reaktionsmönster och ge adekvat hjälp.

Många rapporter har visat på en rad problem inom ungdomsvården i Sverige. En statlig utredning har nyligen redovisat förslag till alternativa lösningar av tvångsvårdens organisation och arbetsformer. Utredningens förslag är nu föremål för remissbehandling och överväganden inom regeringskansliet. Utgångspunkten för förslagen är att alla ungdomar som behöver tvångsvård skall kunna få en plats på institution, liksom att det skall finnas ett väl differentierat utbud av olika vårdmöjligheter.

En översyn av arbets- och ansvarsfördelningen av statens insatser inom barn- och ungdomsområdet har skett på uppdrag av regeringen. Den tillsatta kommittén överlämnade sitt betänkande sommaren 1992. Betänkandet tar sin utgångspunkt i att ansvaret för barns och ungdomars fostran ligger på föräldrarna. Insatserna från stat och kommun behövs som stöd och komplement. Olika former av stöd till föräldrarna föreslås i syfte att öka föräldrakompetensen och stimulera en aktiv normbildningsprocess. I betänkandet föreslås en ny särskild myndighet för att bevaka barn- och ungdomsfrågorna. Myndigheten skall, enligt förslaget, ha som huvudsaklig uppgift att på nationell nivå främja goda uppväxtvillkor för barn och ungdomar.

Nyligen har ett utredningsförslag lagts fram om att inrätta en barnombudsman som enligt en särskild lag skall ta tillvara och främja barns och ungdomars rättigheter, behov och intressen i samhället. Regeringen avser att under hösten 1992 föreslå riksdagen att det inrättas en statlig barn- och ungdomsombudsman.

Enligt socialtjänstlagen är kommunerna i dag skyldiga att anordna förskoleverksamhet för vissa grupper av barn. Regeringen planerar att föreslå riksdagen en utvidgning av denna lagstiftning för att garantera föräldrarna barnomsorg under vissa förutsättningar.

Regeringen har år 1991 tillsatt en kommitté för att se över socialtjänstlagen, i vilken bl.a. finns regler om den kommunala socialtjänstens ansvar för barn och ungdomar. Översynen skall innefatta en utvärdering av socialtjänstlagens tillämpning och syftar till att tydligare avgränsa och klargöra socialtjänstens uppgifter och ansvarsområden.

Vidare har regeringen under våren 1992 tillsatt en expertgrupp och kommitté för att svara för ett svenskt deltagande i WHO/Unicef-aktionen Baby Friendly Hospitals (aktionen för "barnvänliga sjukhus"). En rapport har lämnats till WHO i juni i år.

Regeringen har, som en del av det samlade åtgärdsprogrammet för insatser mot våld riktat mot barn och kvinnor, gett Socialstyrelsen i uppdrag att utforma och genomföra ett program för att utveckla socialtjänstens förhållningssätt till utsatta barn och deras familjer (Barn i focus projektet). Satsningen tar sikte på att höja kompetensen och öka medvetenheten hos socialarbetare och andra som arbetar med utsatta barn. Förmågan att se, förstå, beskriva och möta utsatta barns behov skall utvecklas. Särskilda medel har avsatts för detta utvecklingsarbete som syftar till att sätta barns bästa i främsta rummet. Bland annat skall metoder utvecklas för utredning och dokumentation utifrån ett uttalat barnperspektiv och för att stödja utsatta föräldrar i deras föräldraskap och för att förstärka deras omsorgsförmåga.

Socialstyrelsen kommer under augusti 1992 att göra en undersökning med anledning av rapporter om förekomsten av s.k. gatubarn i Sverige.

Barns behov skall uppmärksammas av den av regeringen tillsatta Alkoholpolitiska kommissionen. Kommissionen har i uppdrag att kartlägga och analysera missbrukets konsekvenser för missbrukarnas familjer. Kommissionen skall särskilt bedöma vilka insatser som behöver göras för att särskilt möta barnens behov av stöd. Inom Socialstyrelsens Barn i focus projekt pågår också en kartläggning av metoder och forskning kring missbrukarnas barn.

Det ekonomiska stödet till föräldrar med handikappade barn har förbättrats. Förbättringarna avser såväl stödets konstruktion som bidragsnivåerna.

Vidare avser regeringen att under hösten avlämna en proposition på grundval av en statlig utrednings förslag (Handikapputredningens huvudbetänkande Handikapp-Välfärd-Rättvisa). Inriktningen på den kommande propositionen är att skapa förutsättningar för ett avsevärt förbättrat samhällsstöd för personer med omfattande funktionshinder och då bl.a. när det gäller funktionshindrade barn och ungdomar. Regeringen kommer att föreslå att svårt funktionshindrade barn, ungdomar och vuxna tillförsäkras service och stöd genom en särskild rättighetslag.

I samband med Sveriges ratifikation av ILO-konventionen (nr 138) om minimiålder för tillträde till arbete år 1989 skedde vissa lagändringar till skydd för minderåriga i arbete. Nya föreskrifter om anlitande av minderåriga i arbete har utfärdats.

Straffen för våldtäkt och sexuellt utnyttjande av barn och ungdomar har skärpts fr.o.m. den 1 juli 1992. Avsikten med straffskärpningen är att ge barn ett bättre skydd och markera allvaret i sexuella övergrepp mot underåriga. När det gäller våldtäkt och sexuellt utnyttjande skall domstolen särskilt ta hänsyn till om offret har låg ålder.

Inom regeringskansliet avser man att göra en allmän översyn av bestämmelserna om barnpornografibrott i brottsbalken i syfte att skapa ett bättre skydd för barn och ungdomar.

En kommitté har tillsatts för att utvärdera det nuvarande regelsystemet för unga lagöverträdare samt lämna förslag till i vilka former och på vilket sätt det allmänna i framtiden bör ingripa när ungdomar som har fyllt 15 år begår brott. Kommittén skall därvid enligt utredningsdirektiven beakta konventionens om barnets rättigheter bestämmelser och principer.

Regeringen har också nyligen tillsatt en kommitté för att utvärdera den reform som gjordes år 1974 av den svenska kriminalvården. Enligt direktiven bör kommittén mot bakgrund av Sveriges åtagande enligt konventionen om barnets rättigheter göra en bedömning av hur man inom kriminalvården på lämpligaste sätt bör ta om hand de ungdomar under 18 år som trots allt dömts till fängelse. Kommittén bör också uppmärksamma förhållandena för de barn - i första hand spädbarn - som vistas på kriminalvårdsanstalt under en begränsad tid efter födelsen tillsammans med en intagen moder.

(b) Befintliga eller planerade mekanismer på nationell eller lokal nivå för att samordna politiken beträffande barn och för att övervaka tillämpningen av konventionen

Den statliga barn- och ungdomspolitikerna handhas inom olika departement och statliga myndigheter. Socialdepartementet har inom regeringskansliet ansvar för ekonomiskt stöd till barnfamiljer, barnomsorg, hälso- och sjukvård, för socialtjänst och frågor rörande alkohol- och drogmissbruk samt omsorg om handikappade medan Civildepartementet har en samordnande roll när det gäller ungdomsfrågorna. Justitiedepartementet svarar för lagstiftningsärenden som inte hör till något annat departement, Utbildningsdepartementet svarar för utbildningsväsendet och Kulturdepartementet för kultur, invandrar- och flyktingfrågor.

Under de senaste åren har en samordning av åtgärder riktade mot barn och ungdom skett på det lokala planet i Sverige. Bl.a. har den politiska nämndorganisationen förändrats. I många kommuner finns idag speciella barn- och ungdomsnämnder som ansvarar både för barnomsorg, skola och fritid. Sammanslagningen har skett för att bättre kunna samordna de lokala insatserna riktade till barn och ungdom.

Nedan nämns några av de statliga myndigheter som arbetar med barn- och ungdomsfrågor och som i sitt dagliga arbete har att utgå från konventionens regler och principer.

Barn- och ungdomsdelegationen är regeringens rådgivande organ i frågor som rör barn och ungdomar. Andra viktiga uppgifter för delegationen är att stimulera till debatt i barn- och ungdomsfrågor samt besluta om visst ekonomiskt stöd ur Allmänna arvsfonden till fostran av barn och ungdom i åldern 7-25 år, främst genom stöd till utvecklingsarbete inom barn- och ungdoms-

organisationer. *Statens ungdomsråd* har till uppgift att främja fritidsverksamhet samt kulturell verksamhet bland barn- och ungdomsorganisationerna. Ungdomsrådet skall särskilt verka för en samordning av statliga insatser på myndighetsnivå samt bistå kommunerna i deras arbete med ungdomsfrågor. Ungdomsrådet svarar vidare för fördelningen av statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationerna. *Barnmiljörådet* arbetar främst med barns säkerhet samt barns tillgång till bra lekmiljöer. Rådet skall bevaka forskning och utveckling samt medverka till sammanställning, bearbetning och spridning av kunskap inom sitt ansvarsområde.

Skolverket skall följa upp och utvärdera samt stödja och stimulera verksamheten i skolväsendet. Verket skall också öva tillsyn över skolan. *Statens institut för handikappfrågor i skolan* skall ge hjälp och stöd till kommunerna för att underlätta skolgången för elever med handikapp. Institutet skall också utveckla, framställa och distribuera läromedel för synskadade, rörelsehindrade, hörselskadade/döva och utvecklingsstörda elever. *Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor* har ansvar för information, tillsyn och kontroll i frågor rörande internationella adoptioner. Nämnden ansvarar vidare för frågor enligt förordningen om prövning av utländskt beslut om adoption samt frågor om auktorisation av organisationer enligt lagen om internationell adoptionshjälp. Efter ansökan och särskild prövning kan nämnden ge auktorisation till ideella organisationer som avser att arbeta med internationell adoptionshjälp.

Som tillsynsmyndighet för socialtjänsten skall *Socialstyrelsen* se till att kommunerna verkar för att barn och ungdomar växer upp under trygga och ordnade förhållanden. Socialstyrelsen skall vidare bl.a. samordna de statliga insatserna inom socialtjänst och hälso- och sjukvård vad gäller barn och ungdom. Styrelsens tre huvuduppgifter på det socialpolitiska området är att bedriva kvalificerad tillsyn, uppföljning och utvärdering inom området, vara ett kunskapscentrum med ansvar att samla och utveckla kunskap i samverkan med kommuner och landsting samt vara regeringens expertorgan på området med hög beredskap för kvalificerat utredningsarbete på regeringens uppdrag. *Folkhälsoinstitutet* skall på nationell nivå bedriva hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete av sektorövergripande karaktär. Barns och ungdoms hälsa tillhör de prioriterade områdena för institutets verksamhet.

Polisen gör olika insatser för att förebygga ungdomsbrottsligheten. *Brottsförebyggande rådet* har en särskild barn- och ungdomsgrupp som arbetar med frågor om brottsförebyggande insatser bland barn och ungdom. *Arbetsmarknadsstyrelsen* ansvarar för att underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden samt motverka arbetslöshet genom bl.a. kompetensutveckling. Även *Boverket*, *Konsumentverket* och *Statens invandrarverk* arbetar med särskilda insatser för barn och ungdom.

Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse som arbetar med frågor som rör barn, främst på det sociala området. Barnhuset stöder bl.a. socialt inriktad barn- och ungdomsforskning och har möjlighet att dela ut 1,5 miljoner (0,3 miljoner USD) kr om året. De projekt som får bidrag rör oftast barn i utsatta situationer. Forskning kring barn i familjehem har av tradition varit prioriterad.

Beträffande planer och förslag rörande nya organ etc. till stöd för barn och ungdom hänvisas till föregående avsnitt.

(c) Internationellt samarbete

Den svenska biståndspolitikens mål och metoder stämmer i huvudsak överens med konventionens anda och stadgar. Målet med biståndet är att ge mottagarländerna möjlighet att tillfredsställa människors basbehov och få till stånd en ekonomisk och social utveckling. Biståndet har därför traditionellt värnat om sektorer som direkt påverkar barns överlevnad och utveckling.

Sverige arbetar aktivt för en effektiv tillämpning av konventionen. Tillsammans med fem olika länder tog Sverige initiativet till barntoppmötet år 1990. Syftet med mötet var att placera barnens situation på den internationella politiska dagordningen. Tillsammans med de övriga initiativtagarna introducerade Sverige en resolution i FN:s generalförsamling hösten 1990, där generalförsamlingen uppmanar alla stater att verka för att den vid toppmötet antagna deklarationens mål och syften uppnås. Givarländerna uppmanas att bistå u-länderna med genomförandet av de nationella handlingsplanerna. I resolutionen anmodas också alla relevanta FN-organ, speciellt FN:s biståndsorganisationer, att uppmärksamma deklarationen i sin verksamhet.

Sverige kommer att fortsätta att arbeta för att deklarationens mål och syften skall uppmärksammas och följas upp i de olika FN-organens verksamhet och i andra internationella sammanhang.

Sverige avsätter nära en procent av BNI till internationellt utvecklingssamarbete, budgetåret 1992/93 ca 14 miljarder svenska kronor (2,5 miljarder USD).

Det så kallade demokratimålet betonas alltmer i det svenska biståndet, vilket innebär att Sverige fäster avgörande vikt vid demokratins betydelse för ett effektivt bistånd. Demokrati-frågorna inom biståndet skall präglas av en aktiv och konstruktiv hållning såväl i samarbetet med enskilda länder som i multilaterala fora. Frågan om biståndets roll för att bidra till efterlevnaden av FN:s egna normer om de mänskliga rättigheterna, t.ex. konventionen om barnets rättigheter, skall särskilt uppmärksammas. Varje svensk biståndsmyndighet skall fortlöpande pröva hur demokratimålet kan främjas inom ramen för myndighetens mandat. I det bilaterala utvecklingssamarbetet som Sverige bedriver har frågor rörande demokrati och rättssäkerhet uppmärksammas i konstruktiv anda. Flera länder med vilka Sverige bedriver långsiktigt utvecklingssamarbete har anslutit sig till de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Den svenska regeringen avser att inom ramen för de instruktioner som tas fram inför förhandlingar om nya samarbetsavtal initiera en diskussion om vad som görs för att följa upp dessa konventioners efterlevnad. I de fall där ratificering inte skett, skall samtal föras om angelägenheten av att ratificeringsprocessen fullföljs.

Ca 50 procent av det svenska biståndet går till bilateralt utvecklingssamarbete. Det bilaterala biståndet utmärks av att vara ett långsiktigt utvecklingssamarbete inom programländerna och ett djupgående och långsiktigt engagemang i en vidare krets av främst fattiga u-länder. En stor del av det bilaterala biståndet går till områden som direkt påverkar barnens situation såsom primärhälsovård, familjeplanering och nutrition, vatten och sanitet samt utbildning, men även ekonomiskt-tekniskt inriktade insatser och forskning.

Svenska biståndsorgan har ett nära samarbete med Världsbanken. I Världsbankens program integreras särskilt stöd till de svagare grupperna till vilka kvinnor och barn räknas.

UNDP (FN:s utvecklingsprogram) har sedan år 1990, med bland annat svenskt finansiellt stöd, framställt en rapport, Human Development Report, som introducerar ett utvecklingsindex för att mäta fattigdom. Rapporten visar på ett övertygande sätt de sociala sektorernas betydelse för mänsklig utveckling och lyfter därigenom fram betydelsen av satsningar på barn. Rapporten förväntas få stor betydelse för UNDP:s och andra biståndsorgans programverksamhet.

Det svenska statliga bidraget till UNICEF är det största som ett enskilt land ger till organisationen. UNICEF:s programverksamhet är mest omfattande i de länder där fattigdomen är mest utbredd, där det föds flest barn och där barnadödligheten är högst. Sverige kommer att öka sina ansträngningar speciellt vad gäller möjligheter för flickor och kvinnor att få tillgång till utbildning. Inför 1992/93 har Sverige ökat stödet till UNICEF med 25 miljoner svenska kronor (4,5 miljoner USD). Genom UNESCO (FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur) och Svenska Uneskorådet har Sveriges särskilt arbetat med insatser för att främja läskunnighet och motverka analfabetism samt arbetat med projekt som främjar internationalisering av undervisningen.

Många av de problem som är utmärkande för fattigdom och som påverkar barnens situation kan relateras till befolkningsproblematiken. Då drygt 90 procent av jordens befolkningsökning sker i u-länderna kräver befolkningsfrågan ökad prioritet. Sverige har därför ökat sina anslag till UNFPA (FN:s befolkningsfond) och IPPF (Internationella familjeplaneringsfederationen, sammanslutning av enskilda organisationer). Sverige fäster stor vikt vid förberedelsearbetet inför FN:s befolkningskonferens 1994 och kommer särskilt att främja ett brett u-landsdeltagande.

Fattigdomsproblematiken spelar också en central roll i förberedelserna för det sociala toppmöte som föreslås äga rum i FN:s regi år 1995. Sverige hör till de många länder som starkt stöder förslaget och bidrar aktivt till dess förverkligande.

Sverige har aktivt arbetat för att förbättra UNHCR:s (FN:s flyktingkommissarie)möjlighet att utveckla det internationella flyktingarbetet. UNHCR samarbetar nära med FN:s världslivsmedelsprogram, WFP som idag är FN:s största biståndsorganisation i pengar räknat. Svenskt katastrofbistånd har ökat markant under 1980-talet och Sverige prioriterar fortsatt bistånd till barn på flykt genom UNHCR, WFP och enskilda organisationer som Rädda Barnen.

DEFINITION AV BARN

I Sverige är personer under 18 år omyndiga och saknar rösträtt. Den underårige är föremål för föräldrabalkens lagregler om vårdnad, umgänge och underhållsskyldighet. Enligt föräldrabalken har den som är under 18 år inte rätt att fullt ut bestämma om sina personliga eller ekonomiska angelägenheter. Vårdnadshavaren skall dock i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Det skydd och de rättigheter som föräldrabalkens regler innebär i personligt och ekonomiskt avseende kompletteras av särskilda regler avseende barn och ungdomar på de många andra områden som berör dessa grupper.

Ett barn under 18 år rör inte själv över sin egendom. Barnet får inte heller ingå avtal eller åta sig förbindelser i vidare mån än som följer på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva eller testamente.

Barn får endast med vårdnadshavarens samtycke ingå avtal om anställning eller annat arbete. Barnet får själv säga upp avtalet och om det fyllt 16 år utan nytt samtycke avtala om arbete av liknande art. Det finns särskilda regler till skydd för minderåriga i arbetslivet. Normalt får en minderårig inte anlitas till arbete före det kalenderår han fyller 16 år och inte heller innan han avslutat sin obligatoriska skolgång. En minderårig får dock vid 13 års ålder anlitas till lätt arbete, som inte kan inverka menligt på barnets hälsa, utveckling eller skolgång. Den som är under 18 år får inte anlitas till arbete på sätt som medför risk för olycksfall, överansträngning eller annan skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling.

Alla barn som är bosatta i Sverige har skolplikt. Skolplikten motsvaras av en rätt att få utbildning i grundskolan, sameskolan, specialsolan eller särskolan. Skolplikten upphör när barnet tillfredsställande fullgjort 9 års, i vissa fall 10 års, obligatorisk skolgång. Rätten till utbildning (art. 28) behandlas ytterligare under rubriken Utbildning; fritids- och kulturverksamhet.

Barn som begått brott innan de fyllt 15 år får inte dömas till påföljd enligt brottsbalken. Socialnämnden skall emellertid alltid underrättas om barn under 15 år begår brott eller förhörs i samband med brott. I vissa fall kan utredning om brottet inledas trots att den som begått brottet är under 15 år. En sådan utredning får inledas om denna kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på barnet, om det behövs för att klargöra om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet, om det behövs för att efterforska gods som åtkommit genom brottet eller om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum. Har barnet inte fyllt 12 år får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

Åklagaren får under vissa förhållanden besluta att underlåta åtal beträffande brott som någon begått innan han fyllt 18 år.

Den grundläggande principen när det gäller unga lagöverträdare är att dessa i första hand skall beredas vård inom socialtjänsten. Enligt brottsbalken kan den som begått brott och inte fyllt 21 år i stället för annan påföljd överlämnas till vård enligt socialtjänsten. För brott som någon begått före 18 års ålder får dömas till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Det finns vidare en särskild straffsättningsregel enligt vilken det för brott som någon begår innan han fyllt 21 år får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

Anträffas någon, som kan antas vara under 18 år, under förhållanden som innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling, får han tas om hand av en polisman för att genom dennes försorg skyndsamt överlämnas till sina föräldrar eller någon annan vårdnadshavare eller till socialnämnden.

Vad gäller omhändertagande för vård enligt socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen om psykiatrisk tvångsvård finns det ingen undre åldersgräns.

Barn som fyllt 15 år har rätt att själv föra talan i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Även barn som är yngre än 15 år bör höras om de inte antas ta skada av det. I vårdnads- och umgänges mål får enligt föräldrabalken ett barn höras inför domstol om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte tar skada av det. När domstolen i dessa mål förordnat om en utredning i vårdnads- och umgängesfrågan inhämtas på lämpligt sätt även barnets inställning.

I vissa mål enligt bl.a. socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och utlänningslagen har barnet rätt till eget juridiskt biträde. I samband med polisutredning och rättegång där ett barn är målsägande skall polis, åklagare och domstol ex officio beakta om barnet har behov av ett eget juridiskt biträde, ett målsägandebitråde. Ett sådant biträde, som kan förordnas vid vissa typer av brott, erhålls kostnadsfritt för målsäganden.

Om en tilltalad inte har fyllt 18 år och det finns anledning till att döma till annan påföljd än böter, skall offentlig försvarare förordnas för den unge om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

Något formellt hinder att höra ett barn som vittne finns inte. Men eftersom ett vittnesförhör kan medföra allvarliga men för barnet, har det lagts i domstolarnas hand att - beträffande barn under 15 år - avgöra om förhöret bör äga rum. Vårdnadshavarens uppfattning i denna fråga tillmäts stor betydelse. Ibland kan det också vara lämpligt att inhämta läkares utlåtande i frågan. Det vanliga är att barnet inte hörs av domstolen utan hörs t.ex. vid polisförhör eller i samband med vårdnads- och umgängesutredningar. Förhöret tas upp på video eller fonetisk väg. Samtal som ägt rum med barn i samband med vårdnadsutredningar brukar redovisas skriftligen i denna. - Den som är under 15 år får dock inte avlägga vittnesed. Han eller hon kan inte heller drabbas av några sanktioner (vitesföreläggande eller häkte) för att han vägrar att avge vittnesmål. Där emot kan barnet hämtas till rätten.

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan särskilt tillstånd. Ingår en underårig äktenskap skall den som vid äktenskapets ingående var förmyndare för barnet alltjämt vara barnets förmyndare. Underårig med eget hushåll får för den dagliga hushållningen eller uppfostran av barn, som tillhör hushållet, själv ingå sådana rättshandlingar som vanligtvis företas för dessa ändamål.

Det finns ett ovillkorligt förbud mot sexuellt umgänge med barn under 15 år. En högre åldersgräns gäller i vårdnadssituationer och liknande. Vidare är det straffbelagt att sexuellt beröra barn under 15 år eller att förmå barnet att medverka i någon handling av sexuell innebörd. Vidare straffsanktioneras förfaranden som innebär att någon, genom att ge eller utlova ersättning, skaffar eller försöker skaffa sig sexuellt umgänge med den som är under 18 år.

En svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 18 år till och med det under vilket han fyller 47 år. Vidare skall den som antas som ordinarie hemvärnsman under antagningsåret fylla minst 18 år. Den som fyllt 15 år får dock antas som hemvärnsungdom. Som personal för tjänstgöring inom totalförsvaret får den antas som fyller 16 år eller om tjänstgöringen avser försvarsmakten minst 18 år under antagningsåret.

Spritdrycker, vin eller starköl får inte säljas eller utlämnas till den som kan antagas inte ha fyllt 20 år. Motsvarande gäller vid detaljhandel med öl och servering av alkoholdrycker i fråga om den som kan antagas inte ha fyllt 18 år. Brukande av narkotika är straffbart oberoende av ålder.

Preventivrådgivning lämnas till barn och ungdom utan att föräldrarna informeras om det är barnets vilja att så sker. Hänsyn tas dock till barnets mognad. Föräldrarna blir inte heller under rättade om en minderårigs abort, om barnet motsatt sig denna information och det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs till vårdnadshavaren.

Körkortsåldern för bil är 18 år, medan den som fyllt 15 år får köra moped och den som fyllt 16 år får köra lätt motorcykel.

ALLMÄNNA PRINCIPER

(a) Icke-diskriminering (art. 2)

Kraven i artikeln tillgodoses genom de grundläggande fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen. I regeringsformen är det fastslaget att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Där är även fastslaget att domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet skall beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet. Särskilt bör nämnas de bestämmelser som vänder sig mot diskriminering på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung eller kön. Enligt en annan bestämmelse i regeringsformen ges vidare regler som likställer utlänning i Sverige med svensk medborgare i ett antal avseenden.

Sanktioner mot överträdelser finns i brottsbalken, som innehåller bestämmelser om olaga diskriminering och hets mot folkgrupp. Dessa bestämmelser har motsvarigheter i tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens bestämmelser om tryckfrihetsbrott respektive yttrandefrihetsbrott.

På senare tid har oroande tecken på ökad intolerans mot andra folk och kulturer märkts. En rad insatser görs för att förebygga och motverka utslag av främlingsfientlighet, bl.a. i form av ekonomiskt stöd till informations-, utbildnings- och projektverksamhet. I detta syfte fördelar Socialdepartementet under de kommande tre åren 15 miljoner svenska kronor (2,75 miljoner USD) till utbildning inom barnomsorgen. Civildepartementet fördelar drygt 5 miljoner svenska kronor (0,9 miljoner USD) till projekt inom barn- och ungdomsorganisationer mot främlingsfientlighet. På förslag av regeringen har riksdagen beslutat om ytterligare 10 miljoner svenska kronor (1,8 miljoner USD) till fortbildnings- och informationsinsatser bland ungdomar samt personalgrupper främst inom skolan för att motverka främlingsfientlighet och rasism.

Regeringens Ungdomskommitté, som tillsattes hösten 1989, överlämnade i augusti 1991 sitt delbetänkande (SOU 1991:60) Olika men ändå lika. Om invandrarungdomar i ett mångkulturellt Sverige. Enligt kommittén är det inte möjligt att generellt uttala sig om huruvida invandrarungdomar eller andra generationens invandrare missgynnas i det svenska samhället. Den socioekonomiska tillhörigheten kan ha större betydelse än det etniska ursprunget för hur ungdomar klarar sig i det svenska samhället. Kommittén kritiserar den bild som ibland ges av invandrarungdomar som en särskilt problemfylld grupp. I betänkandet betonas att invandrarungdomar med sina erfarenheter, språkkunskaper och kulturella kompetens är en tillgång som måste tas tillvara på ett bättre sätt än idag. Betänkandet har remissbehandlats och är nu föremål för överläggningar inom Civildepartementet och en statssekreterargrupp som är knuten till regeringens Barn- och ungdomsdelegation.

(b) Barnets bästa (art. 3)

Som tidigare nämnts har barnets rättigheter och integritet alltmer kommit i centrum i svensk politik och lagstiftning. Samtidigt utgår politiken från att föräldrarna har huvudansvaret för barnens underhåll och fostran och att de är de viktigaste personerna i barnens liv. Detta innebär att föräldrarna skall ha samhällets stöd i sin föräldragärning, men också att gränser skall sättas för föräldrarätten. Barnet skall ha rätt till skydd mot kränkande behandling även i förhållande till sina föräldrar. Barnets liv och integritet skall respekteras också av föräldrarna.

Svensk rätt rörande barn och ungdomar utgår från principen om barnets bästa. Principen är förankrad i grundlagen genom bestämmelser i regeringsformen om att det grundläggande målet för den offentliga verksamheten skall vara den enskildes välfärd i olika avseenden. Det åligger därvid det allmänna att särskilt verka för social omsorg och trygghet samt för en god levnads- miljö.

En viktig konsekvens av ovanstående är att principen om barnets bästa gäller i all samhällsplanering. Den skall genomsyra läroplaner, barnomsorgsplaner, stadsplaner, trafikplaner etc. Bl.a. bedriver det statliga Barnmiljörådet sedan flera år ett framgångsrikt arbete med att bevaka utformningen av barns vardagsmiljö. I direktiven till statliga utredningar i frågor som rör barn och ungdomar föreskrivs numera ofta att utredningen som utgångspunkt i sitt arbete skall beakta bl.a. konventionen om barnets rättigheter.

Principen om barnets bästa framgår också uttryckligen i viss lagstiftning. Föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge föreskriver bl.a. att vårdnads- och umgängesfrågan skall avgöras med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall domstolen fästa särskilt avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. I förarbetena till denna lagstiftning anges att den lösning som är bäst för barnet är den som bäst kan antas främja att barnet får sina grundläggande rättigheter tillgodosedda.

Ett barns grundläggande rättigheter anges i föräldrabalken. I 6 kap. 1 § föräldrabalken sägs följande. Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Hur bestämmelsen skall tolkas utvecklas i förarbetena till den. Således ingår i rätten till omvårdnad inte endast rätten för barnet att få sina materiella behov tillfredsställda. Minst lika viktig är också den del som kan hänföras till barnets psykiska och sociala behov. I barnets rätt till trygghet ligger bl.a. att få leva i ett stabilt förhållande och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna att det behövs och att barnet får pröva sin förmåga och utveckla sina inneboende resurser för att efter hand frigöra sig från sitt beroende av föräldrarna. I en god fostran ligger också att barnet får lära sig att sätta gränser för sitt handlande och ta ansvar. När det gäller ett barns rätt att bli behandlat med aktning för sin

person och egenart innebär denna rätt att barnet skall visas hänsyn och respekt i fråga om de individuella egenskaper och särdrag barnet har. Barnet har med stigande ålder rätt till ett allt starkare integritetsskydd.

Även om barnets bästa inte explicit anges i lagtexten har vid utformningen av regler som rör barn och ungdom principen om barnets bästa varit av grundläggande betydelse. Som exempel kan nämnas lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, som medger häktning av den som är under 18 år endast om det föreligger synnerliga skäl för detta. Särskilda regler gäller vidare till skydd för barn som målsägande och när barn hörs under förundersökning rörande brott.

(c) Rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6)

Den svenska hälso- och sjukvården och socialtjänsten motsvarar väl bestämmelserna i art 6. I Sverige föds de allra flesta barn på sjukhus och alla erbjuds en god förlossningsvård. Vidare finns det en väl utbyggd kostnadsfri mödra-, barn- och skolhälsovård. Barns rätt till överlevnad och utveckling behandlas ytterligare under avsnittet Grundläggande hälsa och välfärd.

(d) Respekt för barnets åsikter (art. 12)

Regeringsformen tillförsäkrar alla medborgare, dvs. även barn, rätten att fritt bilda egna åsikter och fritt uttrycka dessa. I vilken utsträckning barns åsikter skall tillmätas betydelse i frågor som rör barnet är närmare reglerat i den lagstiftning som berörs. Som exempel kan nämnas föräldrabalkens regler om vårdnadens utövande: "Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål" (6 kap. 11 § föräldrabalken).

Enligt föräldrabalken får, som tidigare nämnts, ett barn höras inför domstol i vårdnads- och umgängesrättsmål om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte tar skada av det. När socialnämnden företar utredning i dessa mål inhämtas på lämpligt sätt barnets inställning.

Har barnet fyllt 12 år får verkställighet av vårdnads- eller umgängesrättsbeslut inte ske mot barnets vilja utom då rätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller om barnet ännu inte fyllt 12 år men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

I lagen om svenskt medborgarskap finns det också en bestämmelse som tillgodoser krav på hänsynstagande till barnets åsikter. Vid förvärv av svenskt medborgarskap genom anmälan för barn vars föräldrar inte är gifta med varandra fordras barnets samtycke om barnet fyllt 15 år.

Vid byte av namn får anmälan eller ansökan enligt namnlagen inte beviljas utan samtycke av barnet om det fyllt 12 år, med mindre barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande. Vidare får den som fyllt 12 år inte adopteras utan eget samtycke.

Ingrepp för transplantationsändamål får företas på avliden underårig person om denne uttalat sig för ett sådant ingrepp eller om det av andra skäl finns grundad anledning anta att ingreppet skulle vara i överensstämmelse med dennes uppfattning. I den situation där oklarhet råder om en underårigs uppfattning ankommer det på de anhöriga att bestämma. Ingrepp för transplantationsändamål på en levande person under 18 år får ske endast under vissa förhållanden. Bl.a. fordras Socialstyrelsens tillstånd. Ingrepp får inte ske mot den underåriges vilja och endast om det föreligger synnerliga skäl.

Enligt religionfrihetslagen görs anmälan om inträde i eller utträde ur svenska kyrkan av vårdnadshavaren. Har barnet fyllt 15 år krävs barnets samtycke.

Barn skall enligt socialtjänstlagen ges möjlighet att föra sin egen talan vid kontakt med socialtjänsten, speciellt när det handlar om att utreda om barnet skall placeras utanför föräldrahemmet. Har barnet fyllt 15 år har det rätt att självt föra sin talan i mål och ärenden som rör barnet. Barn som är yngre får höras om det kan antas att barnet inte tar skada av att höras. Motsvarande

bestämmelse finns i lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga för mål och ärenden enligt den lagen.

Socialtjänsten har på senare tid kritiserats för att i alltför liten utsträckning lyssna till och uppmärksamma de socialt utsatta barnen. Det har vidare konstaterats att det finns för liten kunskap om barn och ungdom bland socialsekreterarna, handläggare inom socialtjänsten. I syfte att höja kompetensen i arbetet med barn inom individ- och familjeomsorgen har Socialstyrelsen fått i uppdrag att utforma och genomföra ett åtgärdsprogram för att utveckla individ- och familjeomsorgens förhållningssätt till utsatta barn och deras familjer. Utvecklingsarbetet skall stimulera till en utveckling av förmågan att se, förstå, beskriva och möta utsatta barns behov. Regeringen har anslagit 8 miljoner svenska kronor (1,5 miljoner USD) för ändamålet.

Utanför familjen är det främst inom skolans område som barn och ungdom i vanliga fall hämtar sina egna erfarenheter av den för en demokrati grundläggande principen om varje individs rätt till åsiktsfrihet och till att få åsikterna tillmätta betydelse. Det är därför en av den svenska skolans huvuduppgift att aktivt påverka eleverna till att omfatta demokratiska värderingar, synsätt och förhållningssätt.

För att skolan skall kunna förbereda eleverna för ett framtida yrkes- och samhällsliv där medbestämmanderätt, medansvar och demokratiska arbetssätt blivit allt viktigare, har det ansetts nödvändigt att ge eleverna ett betydande inflytande och medansvar. I skollagen finns bestämmelser om elevernas rätt till inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder och mognad. Vilka former elevinflytandet skall ha avgörs av den lokala skolan. Centralt reglerat är dock att det skall finnas ett klassråd för varje klass. Ledamöterna i klassrådet är samtliga elever i klassen och deras klassföreståndare. Klassrådet skall behandla frågor som är av gemensamt intresse för klassens elever.

I gymnasieskolan har eleverna rätt att genom den s.k. skolkonferensen få delta i beslut i frågor som är av stor betydelse för dem. Till frågor av detta slag räknas bl.a. avgivande av budgetförslag för den enskilda skolan, utläggning av läsåret, m.m.

Utvärderingar har visat att det finns vissa svårigheter att få elevernas medinflytande på planeringen av undervisningen att slå igenom i verkligheten. Detta har föranlett regeringen att ta upp denna fråga liksom frågan om ökad frihet att välja ämnen och studieinriktning i direktiven till den av regeringen tillsatta Läroplanskommittén, som skall se över läroplanerna.

MEDBORGERLIGA RÄTTIGHETER OCH FRIHETER

(a) Namn och nationalitet (art. 7)

Kravet i artikel 7 på registrering av ett barn omedelbart efter födelsen är tillgodosett genom folkbokföringslagen. Ett barn som föds levande i Sverige skall folkbokföras. Även ett barn som föds utom landet av en kvinna som är folkbokförd i Sverige skall folkbokföras. Vidare skall den som efter inflyttning till Sverige kan antas ha sin hemvist i landet under minst ett år folkbokföras. Ett barns födelse skall anmälas skriftligen till skattemyndigheten. Föds barnet på sjukhus eller enskilt sjukhem skall inrättningen göra anmälan så snart som möjligt. I andra fall skall barnets vårdnadshavare göra en anmälan inom en månad från födelsen.

Rätten till namn regleras i namnlagen. I lagen finns bestämmelser om efternamn och att varje barn skall ges ett eller flera förnamn.

När det gäller ett barns rätt att få vetskap om sina föräldrar kan följande regler nämnas.

Om moderns make inte är far till barnet och faderskapet inte kan fastställas genom bekräftelse av någon man är enligt särskilda bestämmelser i föräldrabalken socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är fader till barnet. I sådana fall måste som regel en talan om fastställande av faderskapet väckas vid domstol.

Enligt lagen om insemination har ett barn som avlats genom insemination rätt att självt få ta del av uppgifter om spermagivaren under förutsättning att barnet uppnått tillräcklig mognad. Den avvägning som härvid görs sker emellertid i barnets intresse.

Rätten att så långt det är möjligt bli vårdad av sina föräldrar motsvaras av de regler om vårdnad som finns i föräldrabalken och av de principer som gäller enligt den svenska sociallagstiftningen. Huvudansvaret för vård och fostran ligger, som tidigare nämnts, på föräldrarna.

Först när barnets grundläggande rättigheter kränks har samhället en skyldighet att ingripa. Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under bådass vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt särskilda regler i föräldrabalken. Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall göras i samförstånd med den unge och hans vårdnadshavare. Vidare skall i de fall ett barn omhändertags för samhällsvård barnet i normalfallet återvända till föräldrarna när vården inte längre behövs.

Beträffande ett barns rätt till medborgarskap bygger lagen om svenskt medborgarskap på härstammingsprincipen. Den innebär att föräldrarnas medborgarskap avgör vilket medborgarskap barnet får. Om modern är svensk medborgare får barnet alltid svenskt medborgarskap. Samma sak gäller om fadern är eller vid sin död var svensk medborgare och gift med barnets mor. Om en svensk man gifter sig med en utländsk kvinna blir ett gemensamt barn, som fötts före äktenskapet, svensk medborgare om barnet är ogift och under 18 år.

Enligt lagen om svenskt medborgarskap får ett barn som inte fyllt 12 år automatiskt svenskt medborgarskap när det adopteras av en svensk medborgare om adoptionen äger rum i ett nordiskt land eller godkänns i Sverige.

Den som är statslös eller politisk flykting kan bli naturaliserad svensk medborgare efter fyra år i Sverige.

(b) Bibehållande av identitet (art. 8)

Ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får enligt regeringsformen berövas sitt medborgarskap i annat fall än då han samtidigt, efter uttryckligt samtycke eller genom att inträda i allmän tjänst, blir medborgare i annan stat. När det gäller barn under 18 år får emellertid föreskrivas att medborgarskapet skall följa föräldrarna eller en av dem.

Förutsättningarna för att beröva en svensk dennes medborgarskap är i detalj reglerade i lagen om svenskt medborgarskap. Svenskt medborgarskap förloras av den som förvärvar utländskt medborgarskap efter ansökan eller uttryckligt samtycke; den som förvärvar utländskt medborgarskap genom att inträda i allmän tjänst i annan stat; ogift barn under 18 år, som blir utländsk medborgare genom att utländskt medborgarskap, på sätt som avses ovan, förvärvas av föräldrarna, om de har vårdnaden om barnet, eller av endera, om han antingen ensam har vårdnaden eller har vårdnaden tillsammans med den andre och denne inte är svensk medborgare. Bestämmelserna i medborgarskapslagen lämnar också garanti för att förlusten av det svenska medborgarskapet inte leder till att barn blir statslösa.

I namnlagen finns regler om förlust och byte av efternamn. Förlust av namn kan komma i fråga endast i vissa speciella situationer, t.ex. som en konsekvens av utgången i ett faderskapsmål eller på grund av att någon genom anmälan förvärvat ett namn som han eller hon inte hade rätt till. Rätt till byte av efternamn kan föreligga i särskilda situationer. När det gäller namnbyte beträffande den som inte fyllt 18 år är förutsättningarna utformade med sikte på att namnbytet skall vara förenligt med barnets bästa.

(c) Yttrandefrihet (art. 13)

Regeringsformens grundläggande fri- och rättigheter gäller alla medborgare, barn som vuxna. Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet, dvs. frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Vidare är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad informationsfrihet, dvs. frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden.

Yttrandefriheten får under vissa förutsättningar begränsas genom lag. Vissa allmänna förutsättningar härför anges i regeringsformen. En begränsning får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Den får aldrig sträcka sig längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen och ej heller så långt att denna utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningar får inte heller göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan åskådning.

De allmänna förutsättningarna kompletteras beträffande yttrandefriheten av ytterligare föreskrifter som anger de ändamål för vilka begränsningar får göras. I regeringsformen föreskrivs sålunda att yttrandefriheten får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd och förebyggande och beivrande av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. Slutligen anges att i övrigt får begränsningar av yttrandefriheten ske endast om särskilda viktiga skäl föranleder det. En i Sverige bosatt utlänning är i princip likställd med svensk medborgare i fråga om yttrandefrihet.

Yttrandefriheten i skrift regleras särskilt i tryckfrihetsförordningen. Tryckfriheten innebär i korthet en rätt att utan föregående granskning utge skrifter och en frihet att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter utan andra begränsningar än vad som följer av de allmänna bestämmelser som finns intagna i tryckfrihetsförordningen. Begränsningar i tryckfriheten finns intagna i tryckfrihetsförordningen. I förordningen upptas en katalog av de gärningar som - om de begås i tryckt skrift och är straffbara enligt lag - anses innefatta tryckfrihetsbrott. Det rör sig om brott mot rikets säkerhet, högmålsbrott, landsförräderi m.m., brott mot allmän ordning och ärekränkning. Enligt en särskild lagregel begränsas tryckfriheten av bestämmelser i sekretesslagen och regler i vissa andra lagar om tystnadsplikt för särskilda kategorier av personer.

Yttrandefriheten i ljudradio, television och vissa liknade överföringar, filmer, videogram och andra upptagningar av rörliga bilder samt ljudupptagningar regleras särskilt i yttrandefrihetsgrundlagen som bygger på samma grundsatser som tryckfrihetsförordningen. Det innebär bl.a. att principen om censurförbud gäller hela det moderna massmediaområdet. Förhandsgranskning av filmer och videogram som skall visas offentligt får emellertid förekomma. De gärningar som i tryckfrihetsförordningen anges som tryckfrihetsbrott skall ses som yttrandefrihetsbrott, om de begås i ett medium som omfattas av yttrandefrihetsgrundlagen och är straffbara enligt lag.

(d) Tillgång till lämplig information (art. 17)

I Sverige står massmedierna fria från staten och får fritt ägna sig åt nyhetsförmedling, kritik och opinionsbildning. De spelar därför en betydelsefull roll i den demokratiska processen.

I radiolagen föreskrivs att programföretagens sändningsrätt skall utövas opartiskt och sakligt. Därvid skall en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet råda i ljudradion och televisionen. Radiolagen anger också att programföretag i programverksamheten skall hävda det demokratiska statsskickets grundidéer samt principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet.

I bestämmelser i avtal mellan staten och programföretagen inom Sveriges Radio-koncernen föreskrivs att programverksamheten skall bedrivas med beaktande av ljudradions respektive televisionens centrala ställning i samhället samt dess betydelse för den fria åsiktsbildningens och kulturens utveckling. Programmen skall enligt bestämmelserna bl.a. ge kunskaper och upplevelser samt förmedla erfarenheter. De skall utformas så att de genom kvalitet, tillgänglighet och mångsidighet i skäligen omfattning tillgodoser skiftande behov och intressen hos landets befolkning.

Även mindre gruppers intressen skall i görligaste mån tillgodoses, t.ex. genom sändningar på invandrar- och minoritetsspråk. Programutbudet skall vidare som helhet präglas av folkbildningsambitioner. Det skall också utformas så att utrymme ges åt en mångfald av åsikter och meningsskiljaktigheter och så att hänsyn tas till olika förutsättningar hos hela befolkningen. Sveriges Utbildningsradio har som särskild uppgift att bedriva programverksamhet inom bl.a. områdena förskola och ungdomsskola.

På filmområdet finns det inte några författningsbestämmelser som motsvarar stadgandet i 17 art. *punkt (a)*. Ändå kan den statliga filmpolitiken sägas vara i samklang med stadgandet. De statliga bidrag som utgår för filmkulturella insatser bland barn och ungdom syftar till att öka barns möjligheter att se film på biograf och att delta i medieundervisning. Statliga medel utgår även till främjandet av spridning och visning av värdefull film för barn och ungdom.

På litteraturområdet finns särskilda bestämmelser i förordningen om statligt litteraturstöd som reglerar det statliga stödet till bokutgivningen. Sålunda finns bl.a. särskilda stödordningar för utgivning av barn- och ungdomslitteratur resp. barn- och ungdomsserier. Litteraturstödet syftar ytterst till att tillförsäkra den enskilde medborgaren en bred och kvalitativt värdefull bokutgivning som ger möjlighet till ökad kunskap och kulturell upplevelse.

När det gäller *punkt (b)* kan konstateras att Sverige på olika sätt söker uppmuntra internationellt samarbete rörande produktion, utbyte och spridning av material från olika kulturer och nationella och internationella källor.

På litteraturområdet uppmuntras internationellt samarbete genom att översättningar från främmande språk kan erhålla stöd tack vare bestämmelserna i den nyss nämnda litteraturstödsförordningen. Ett särskilt stöd för översättning av svensk skönlitteratur till de stora europeiska språken utgår också.

När det gäller bestämmelserna i *punkt (c)* kan hänvisas till förordningen om statligt litteraturstöd och de nämnda stödordningarna för barn- och ungdomslitteratur resp. tecknade serier för barn och ungdom.

Vad avser bestämmelserna i *punkt (d)* skall enligt avtalen mellan staten och Sveriges Radio-koncernen särskild hänsyn i programverksamheten tas till språkliga och etniska minoriteter.

Motsvarigheten på litteraturområdet utgörs av den stödordning som inrättats för lättläst litteratur på invandrar- och minoritetsspråk.

Vad gäller *punkt (e)* finns straffbestämmelser beträffande framställning och spridning av sådana våldsskildringar. Straffansvaret gäller dels alla slags bilder som skildrar sexuellt våld eller tvång och dels rörliga bilder som innehåller närgångna och utdragna skildringar av grovt våld mot människor och djur. Straffet är fängelse i högst två år. Brottet, som benämns olaga våldsskildring, gäller oberoende av om skildringen riktar sig till vuxna eller barn. Det finns emellertid också särskilda straffbestämmelser som tar sikte på att skydda barn mot bl.a. våldsskildringar.

Vad gäller biograffilmer finns särskilda bestämmelser om åldersgränser för tillträde till visning av sådana filmer. Vid sidan av dessa bestämmelser finns det en särskild bestämmelse om otillåten utlämning av film eller videogram. Den föreskriver straffansvar för den som i förvärvssyfte till den som är under 15 år lämnar ut film eller annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildring av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur.

En fortlöpande tillsyn och kontroll över videogrammarknaden utövas av Statens biografbyrå. Alla åtgärder för att förebygga skador av våldsskildringar skall samordnas av Våldsskildringsrådet, som sedan den 1 juli 1990 arbetar med ett brett åtgärdsprogram innefattande att följa marknaden, främja mediekunskapsundervisningen i skolan och fortsätta diskussioner med videobranschen om marknadens självsanering etc. Dessutom finns det en särskild bestämmelse om förledande av ungdom som tar direkt sikte på spridning av både skrifter och bilder bland barn och ungdomar. Den föreskriver straffansvar för den som sprider alster som genom sitt innehåll kan verka förråande eller annars kan medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. Vidare finns det i brottsbalken regler om olaga våldsskildring.

I detta sammanhang bör också nämnas att Sverige undertecknat, men ännu inte ratificerat Europarådets konvention om gränsöverskridande television. Liknande bestämmelser finns i det EG-direktiv som reglerar TV-sändningar och som genom EES-avtalet blir gällande även i Sverige.

Som nämnts innehåller yttrandefrihetsgrundlagen regler om straffrättsligt och skadeståndsrättsligt ansvar för vad som förekommer i radio- och TV-program, filmer och videogram, ljudupptagningar m.m.

Svenska massmedier har en hel del information och material av socialt och kulturellt värde för barn. Som tidigare berörts uppmuntrar staten detta genom stödordningar till bl.a. böcker, tidskrifter, teater, film och fonogram. Den svenska public-service-radion och televisionen sänder program för barn och har en omfattande utbildningsverksamhet för barn.

För övrigt gäller yttrandefrihetsgrundlagens och tryckfrihetsförordningens bestämmelser, vilket bl.a. ger utrymme för den rådande lagstiftningen med förbud mot barnpornografi. Se vidare härom avsnitt Sexuellt utnyttjande samt sexuella övergrepp.

En omfattande service på invandrarpråk ges inom Sveriges Radio-koncernen, såväl vad gäller nyheter som kulturella program och barnprogram. Under 1992 sänder Riksradiion på följande utomnordiska språk: serbokroatiska, persiska, spanska, polska, turkiska och grekiska. Sveriges Television sänder program på serbokroatiska, turkiska och grekiska.

Genom närradion har öppnats möjligheter för ideella föreningar att själv sända lokala radio-program. Ett stort antal invandrarföreningar över så gott som hela landet tar tillvara denna möjlighet att genom närradion rikta sig till sina landsmän på modersmålet.

(e) Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (art. 14)

Bestämmelserna om barnets rätt till tanke-, samvets- och religionsfrihet avser rättigheter som i Sverige tillförsäkras varje medborgare genom regeringsformens bestämmelser om yttrande- och tryckfrihet och religionsfrihetslagen.

Enligt huvudregeln i religionsfrihetslagen inträder barn i äktenskap vid födelsen i Svenska kyrkan, om båda föräldrarna tillhör kyrkan eller om en av föräldrarna tillhör kyrkan och det inte inom viss tid anmäls att barnet inte skall tillhöra kyrkan. Barn utom äktenskap inträder vid födelsen i Svenska kyrkan om modern tillhör kyrkan. Ingår föräldrarna äktenskap med varandra innan barnet fyllt 12 år och tillhör en av föräldrarna Svenska kyrkan inträder barnet, om särskild anmälan inte görs, i kyrkan vid giftermålet. Enligt samma lag görs anmälan om inträde i eller utträde ur Svenska kyrkan av vårdnadshavaren. Har barnet fyllt 15 år krävs barnets samtycke.

Det har ifrågasatts om åtminstone inte den som fyllt 15 år skall anses ha nått en sådan mognad att han eller hon själv skall ha rätt att ansöka om inträde eller utträde. Den nyligen av regeringen tillsatta Kyrkoberedningen har enligt sina direktiv bl.a. i uppgift att se över medlemskapsreglerna i Svenska kyrkan. Beredningen skall enligt direktiven utforma sådana förslag till regler om medlemsskap i Svenska kyrkan att vad som sägs i regeringsformens föreskrifter om medborgerliga fri- och rättigheter tillgodoses.

I grundskolan och gymnasieskolan är religionskunskap ett av de samhällsorienterade ämnena. Undervisningen är icke-konfessionell och skall behandla alla de stora världsreligionerna samt andra livsåskådningar som kan vara aktuella att behandla. Då kristendomen emellertid betytt mest för det svenska samhällets religiösa liv och traditioner är det naturligt att undervisningen tar den kristna livsåskådningen till utgångspunkt.

Elever kan, om vårdnadshavaren kräver det, få befrielse från att delta i den av grundskolan anordnade religionsundervisningen. Detta gäller ovillkorligt om en elev tillhör ett trossamfund som fått regeringens tillstånd att bedriva sådan undervisning i skolans ställe.

Katolska kyrkan i Sverige, Judiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, S:t Martins församling i Stockholm, Muslimska församlingen i Malmö, Lutherska Bekännelsekyrkan i Sverige, Islamiskt Centrum i Göteborg samt Pakistanska-Islamska föreningen i Göteborg och Bohus län har fått regeringens medgivande att i skolans ställe anordna sådan undervisning.

En regeringskommitté, Läroplanskommittén, har till uppgift att utarbeta förslag till nya läroplaner för grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning. I kommitténs direktiv fastslås att skolan verksamhet skall bygga på etiska normer, såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta, respekt för den enskilda människans särart och integritet och allas lika värde. Detta är normer som har sin grund i kristen etik och västerländsk humanism och har djup förankring i Sverige.

Vissa begränsningar i rätten att utöva sin religion finns intagna i religionsfrihetslagen. I lagen tillförsäkras envar frihet att utöva sin religion, om han inte därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse. För offentlig gudstjänst gäller inga andra hinder än sådana som i allmänhet är stadgade för allmänna sammankomster. Dessa regler finns i lagen om allmänna sammankomster. Enligt nämnda lag får allmän sammankomst inte utan tillstånd hållas på platser som på visst närmare angivet sätt utgör allmän plats. Tillstånd får vägras endast om det är nödvändigt med hänsyn till trafik och allmän ordning.

För många flyktingar och invandrare spelar trossamfunden en viktig roll. Samfunden bidrar till kontinuiteten i identitetsutvecklingen och kan ge religiös och social trygghet, som kan vara så viktig i exillandet. Det är därför en viktig svensk invandrapolitisk uppgift att stödja invandrar-samfunden.

Stöd till invandrarnas trossamfund lämnas över statsbudgeten. Bidrag kan utgå i form av verksamhetsbidrag, lokalbidrag och utbildningsbidrag. Under budgetåret 1991/92 anslogs 67,7 miljoner svenska kronor (12,3 miljoner USD).

(f) Förenings- och mötesfrihet (art. 15)

Varje medborgare är enligt regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, mötesfrihet och demonstrationsfrihet. Föreningsfriheten definieras som en frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Med mötesfrihet avses frihet att anordna och bevista sammankomster för upplysning, meningsyttring eller liknande syften eller för framföran-

det av konstnärliga verk. Demonstrationsfriheten innebär frihet att anordna och delta i demonstrationer på allmän plats.

Föreningsfriheten, mötesfriheten och demonstrationsfriheten får under samma förutsättningar som gäller beträffande inskränkning av yttrandefriheten begränsas genom lag. Föreskrifterna kompletteras av ytterligare föreskrifter som närmare anger de ändamål för vilka inskränkningar i friheterna får göras. Mötes- och demonstrationsfriheten får begränsas av hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken. I övrigt får dessa friheter inskränkas endast av hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot. Föreningsfriheten får begränsas endast såvitt gäller sammanslutningar vilkas verksamhet består av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung.

De regler som enligt de nämnda principerna inskränker utövandet av mötes- och demonstrationsfriheten återfinns i lagen om allmänna sammankomster. De bestämmelser som innebär inskränkningar i föreningsfriheten finns i brottsbalken (olovlig kärverksamhet). Bestämmelserna är motiverade av hänsyn till den allmänna ordningen och den nationella säkerheten.

Många barn och ungdomar i Sverige engagerar sig i föreningar av olika slag och barn- och ungdomsorganisationerna fyller en viktig funktion i det svenska samhället. Den svenska regeringen anser att det är viktigt att föreningslivet ges goda möjligheter att utveckla sitt arbete och nå fler ungdomar. Regeringen har t.ex. nyligen i syfte att stimulera olika former av mötesplatser för ungdomar beslutat att 10 miljoner svenska kronor (1,8 miljoner USD) ur Allmänna arvsfonden skall användas till att utveckla olika träffpunkter för ungdomar.

Statliga bidrag utgår årligen till central och lokal ungdomsverksamhet (budgetåret 1992/93 uppgår bidraget till drygt 100 miljoner svenska kronor eller 18,8 miljoner USD). Syftet med det statliga stödet är att främja en demokratisk fostran genom barns och ungdomars engagemang i föreningslivet samt att medverka till en meningsfull fritid för barn och ungdomar. Stödet bör därför stimulera till att öka den lokala aktiviteten och få fler deltagare i verksamheten.

Den svenska regeringen anser vidare att ungdomsorganisationernas internationella verksamhet är av stor betydelse. Under budgetåret 1992/93 utgår statligt bidrag till stöd för internationellt ungdomsarbete med drygt 7 miljoner svenska kronor (1,2 miljoner USD).

Regeringen delar även ut stöd ur Allmänna arvsfonden till verksamhet som främjar vård och fostran av barn och ungdom. För detta ändamål delas årligen ut 50-60 miljoner svenska kronor (9-10,9 miljoner USD).

(g) Skydd för privat- och familjeliv (art. 16)

Att ingen - barn eller vuxen - får utsättas för ingrepp av det slag som anges i artikel 16 är en av de grundläggande principerna för en demokratisk rättsstat. I målsättningsstadgandet i regeringsformen anges att det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter samt värna om den enskildes privat- och familjeliv. I regeringsformen finns bestämmelser om skydd mot husrannsakan och mot undersökning av förtroliga försändelser m.m. Dessa rättigheter kan begränsas endast genom lag och för sådan inskränkning gäller samma förutsättningar som berörts i anslutning till art. 15.

Det skydd som regeringsformen sålunda tillförsäkrar medborgarna ligger sedan till grund för de bestämmelser som närmare reglerar de förfaranden som innebär ingrepp i den enskildes privat- eller familjeliv. Det skydd som artikeln avser att skapa finns således i exempelvis rättegångsbalkens regler om husrannsakan, liksom i de regler i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen om psykiatrisk tvångsvård som behandlar ingrepp i den enskildes rättsfär.

Artikeln tar närmast sikte på förhållandet mellan staten och det enskilda barnet. Barn har, enligt principerna för förhållandet mellan vårdnadshavaren och barn, rätt till ett allt starkare integritetsskydd i takt med barnets stigande ålder även mot vårdnadshavarna. I det enskilda fallet får det bli en avvägning mellan respekten för barnets integritet och vårdnadshavarens skyldighet att ta ansvar för barnet.

När det gäller förhållandet mellan barnet och vårdnadshavaren finns det i detta sammanhang anledning att nämna en bestämmelse i sekretesslagen. Bestämmelsen innebär att sekretess för uppgift till skydd för underårig även gäller i förhållande till vårdnadshavaren och inte får efterges, om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren.

(h) Rätten att inte utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller kränkande behandling eller bestraffning (art. 37 a)

Enligt en bestämmelse i regeringsformen får dödsstraff inte förekomma i Sverige. Av en uttrycklig bestämmelse i brottsbalken följer att ingen får dömas till fängelse på livstid för brott som han begått innan han fyllt 21 år. Vidare är varje medborgare enligt regeringsformen skyddad mot kroppsstraff, tortyr och medicinsk påverkan i syfte att framtvunga eller hindra yttranden. Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i annat fall. Handlingar som innebär tortyr och liknande faller vidare i allt väsentligt under begreppet miss-handel i brottsbalken.

FAMILEMILJÖ OCH ALTERNATIV VÅRD

(a) Föräldrarnas ledning (art. 5)

Målet för regeringens politik på barn- och ungdomsområdet är att alla barn och ungdomar skall få växa upp under trygga förhållanden och med god omsorg. Huvudansvaret för vård och fostran ligger på familjen. Den svenska regeringen ser som en av de allra viktigaste uppgifterna i framtiden att ge bättre förutsättningar för trygga familjer och för barnens uppväxt och omvårdnad i det svenska moderna samhället. Samhällets insatser skall ses som ett komplement till hemmets vård och fostran och bygga på ett nära samarbete med föräldrarna.

Regeringens familjepolitik syftar, som tidigare nämnts, till att ge ökad valfrihet för småbarns-föräldrar, att ge mer tid åt barnen och att i större utsträckning skapa rättvisa för alla delar av landet. Existerande hinder för fri etablering och fritt utnyttjande av olika former av barnomsorg har som tidigare nämnts tagits bort. Det statliga barnomsorgsbidraget följer det val som föräldrarna träffar. Vidare pågår regelförändringar som ska göra det möjligt att fritt välja skola för barnet, såväl inom det kommunala skolväsendet som mellan kommunala och fristående skolor. I syfte att bl.a. ytterligare öka föräldrarnas valfrihet och jämställdheten mellan dem planerar regeringen som tidigare nämnts, ett förslag om vårdnadsbidrag.

Den princip som artikeln ger uttryck för står i överensstämmelse med den tidigare citerade bestämmelsen i föräldrabalken, där det anges att vårdnadshavaren både har rätt till och är skyldig att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Det framhålls särskilt att vårdnadshavaren i takt med barnets stigande ålder och utveckling skall ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

I egenskap av vårdnadshavare bestämmer föräldrarna således över barnets sysselsättning. Föräldrarnas bestämmanderätt är dock begränsad eftersom alla barn i Sverige har skolplikt. Om barnet efter fullgjord skolplikt vill börja arbeta skall barnet ha vårdnadshavarnas samtycke. Vårdnadshavaren har dock inte bestämmanderätt över det som barnet förtjänat genom eget arbete.

De principer som gäller enligt den svenska sociallagstiftningen stämmer också väl överens med stadgandet i art. 5. Socialtjänsten skall ta hänsyn till människans självbestämmanderätt och integritet. I sin omsorg om barn och ungdom skall socialnämnden bl.a. i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom.

Inom ramen för barn- och mödrhälsovården erbjuds de flesta föräldrar föräldrautbildning i samband med graviditet och barnafödelse. Föräldrautbildningens mål är att ge ökade kunskaper, skapa möjlighet till kontakt och gemenskap samt skapa möjlighet till påverkan av samhälleliga förhållanden. När föräldrautbildningen infördes för drygt tio år sedan anställdes psykologer, vars huvudsakliga uppgift var att fungera som handledare. De förstärker barnhälsovårdens psykologiska kompetens och fungerar som länkar till barnpsykiatri. I föräldrautbildningen kan också personal från andra samhällssektorer medverka såsom tandläkare, jurister och handläggare inom socialtjänsten. I utbildningen tas bl.a. upp frågor om barnets vård och fostran men även frågor om föräldraskap och parrelationer behandlas.

Även i samband med besöken på barnavårdscentralerna kan föräldrarna diskutera barnuppfostringsproblem och liknade med personalen där. Vidare finns det inom barnomsorgen en viss föräldraverksamhet där föräldrar kan diskutera förekommande problem med personalen och

varandra. Genom föräldraförsäkringens kontaktdagar kan föräldrar vara med i barnomsorgens och skolans ordinarie verksamhet och därmed få den kunskap som behövs för att kunna påverka verksamheten.

I detta sammanhang bör även den öppna förskolan nämnas. En öppen förskola är en frivillig kostnadsfri förskola inom den kommunala barnomsorgen för barn som inte börjat skolan och som vistats hemma eller i familjedaghem. Till den öppna förskolan får ett barn komma endast i sällskap med en vuxen person. Den öppna förskolan har en särskild uppgift inom den kommunala barnomsorgen genom att dess verksamhet riktar sig till hemarbetande föräldrar och till kommunalt anställda barndagvårdare. Verksamheten fungerar som ett kontaktcentrum för hemarbetande föräldrar och är en plats där sociala nätverk skapas. Barn får leka med andra barn och delta i pedagogisk verksamhet. Den fungerar också som en introduktion till övrig barnomsorg.

Även inom socialtjänsten bedrivs förebyggande och uppsökande arbete i syfte att stötta föräldrarna i deras föräldraroll. Kommunen skall vidare erbjuda sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge.

(b) Föräldraansvar (art. 18, paragraferna 1-2)

Föräldrabalkens regler bygger på den princip som slås fast i artikel 18, *punkt 1* nämligen att föräldrarna har ett gemensamt ansvar för barnets fostran och utveckling. Som tidigare nämnts under art. 7 står ett barn från födelsen under båda föräldrarnas vårdnad om dessa är gifta med varandra. För det fall barnet står under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall domstolen på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa. Föräldrar som inte är gifta med varandra kan under vissa förutsättningar också få gemensam vårdnad om barnet genom en registrering hos folkbokföringsmyndigheten. Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt vissa särskilt angivna förhållanden i föräldrabalken. En domstol kan under vissa förutsättningar anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare, vilket kommer att beröras närmare under art. 9.

Den som har vårdnaden om ett barn har enligt föräldrabalken ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. Vårdnadshavaren har därutöver ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Om inte särskilda skäl talar mot det, har vårdnadshavaren vidare en skyldighet att lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget med den andre föräldern.

Frågor om vårdnad och umgänge har i lagstiftningen reglerats med utgångspunkten att det i regel sett är bäst för barnet att föräldrarna kan enas i dessa frågor. Reglerna är avsedda att bana väg för samförståndslösningar i så stor omfattning som möjligt. Kommunen skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge (samarbetssamtal). I mål om vårdnad eller umgänge får domstolen uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna sådana samtal. Gemensam vårdnad kan komma i fråga, inte blott om föräldrarna är ense om det, utan även om ingen av dem motsätter sig en sådan lösning. I de fall då gemensam vårdnad trots allt inte kommer till stånd utan en förälder ensam skall anförtros vårdnaden skall domstolen avgöra frågan efter vad som är bäst för barnet. Därvid skall domstolen överväga vem av föräldrarna som bäst kan tillgodose barnets behov som dessa angivits i samband med redogörelsen i anslutning till art. 3. Vid sitt avgörande skall domstolen fästa särskilt avseende vid barnets behov av en nära och god relation till båda föräldrarna. Den regeln får betydelse bl.a. vid umgängessabotage. Omkring 20 procent av alla barn får uppleva att deras föräldrar skiljer sig eller separerar. Av barn till separerade föräldrar har trots de strävanden som präglar svensk lagstiftning och praxis hälften ingen eller bara sporadisk kontakt med den andra föräldern några år efter separationen.

Om ett barn är omhändertaget för samhällsvård är det socialnämnden som har den faktiska vården. Föräldrarna har kvar den juridiska vårdnaden.

I anslutning till bestämmelserna i *punkt 2* om skyldigheten att bistå föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran skall nämnas att det i socialtjänstlagen finns bestämmelser om barns och vårdnadshavares rätt att få stöd och hjälp hos socialnämnden.

För att tillgodose samhällsmedborgarnas behov av ekonomisk trygghet vid sjukdom, arbetsskada, rehabilitering och handikapp har det i Sverige byggts upp ett socialförsäkringssystem. Systemet är generellt och omfattar hela befolkningen. Det är till större delen reglerat i lagen om allmän försäkring. Socialförsäkringen finansieras främst genom socialavgifter och medel via statsbudgeten. Enligt nämnda lag består den allmänna försäkringen bl.a. av sjukförsäkringen.

Den svenska föräldraförsäkringen är en integrerad del av sjukförsäkringssystemet. Detta gäller såväl finansieringen som administrationen av försäkringen.

Enligt lagen om allmän försäkring har en kvinna rätt till havandeskapspenning, om havandeskapet satt ner hennes förmåga att utföra sitt arbete med minst en fjärdedel och hon inte kan omplaceras till annat mindre ansträngande arbete. Havandeskapspenning utges tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade förlossningen och längst till och med den elfte dagen före denna tidpunkt, dvs. under högst 50 dagar. Havandeskapspenning utges med belopp som motsvarar kvinnans sjukpenning. I socialförsäkringssystemet motsvarar sjukpenningen förlorad arbetsinkomst med viss reducering.

Föräldraförsäkringen bygger på principen om ett gemensamt vårdansvar för föräldrarna. Genom lagen om rätt till ledighet för vård av barn, m.m. samt lagen om allmän försäkring har förvärvsarbetande föräldrar i Sverige goda möjligheter att vara lediga för att ta hand om sina barn. Denna rätt kan utnyttjas av båda föräldrarna. En försäkrad förälder som är inskriven hos allmän försäkringskassa har rätt till föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning. Föräldrapenning, som utges under högst 450 dagar, kallas den ersättning en förälder får i samband med ett barns födelse eller adoption. För 360 av de 450 ersättningsdagarna betalas föräldrapenning med belopp motsvarande sjukpenningen till den av föräldrarna som stannar hemma och vårdar barnet, dock lägst 60 svenska kronor (10,9 USD) per dag, dvs. garantibeloppet. Under resterande 90 dagar utgår garantibeloppet. Vid flerbarnsfödslar utgår föräldrapenning under ytterligare 180 dagar för varje barn utöver det första; 90 dagar med belopp motsvarande sjukpenningen och 90 dagar med garantibeloppet. Föräldrarna kan välja mellan att ta ut föräldrapenning för hela, halva eller fjärdedels dagar. Föräldrapenning utges längst till dess barnet fyllt åtta år eller till den tidpunkt då barnet avslutat det första skolåret.

En förälder som behöver avstå från förvärvsarbete för att vårda barn under 12 år har i vissa situationer rätt till tillfällig föräldrapenning under högst 60 (i vissa fall 120) dagar per barn och år. Vid särskilda behov kan tillfällig föräldrapenning utges även för barn mellan 12 och 16 år. Ersättningen utges med i stort samma belopp som sjukpenningen.

Tillfällig föräldrapenning kan lämnas vid sjukdom t.ex. hos barnet eller dess ordinarie vårdare samt när en förälder behöver följa med barnet till barnavårdscentral m.m. Härutöver har fadern rätt till tillfällig föräldrapenning i samband med barns födelse eller adoption. Antalet sådana dagar är 10 för varje nyfött eller adopterat barn.

Inom den tillfälliga föräldrapenningen har föräldrarna utöver de nu nämnda ersättningarna möjlighet att varje år disponera två särskilda dagar (kontaktdagar) för varje barn som fyllt 4 men inte 12 år. Dagarna är bl.a. avsedda för besök i och kontakt med barnens vardagliga miljö, t.ex. barnomsorg och skola.

Obetald rätt till ledighet kan utnyttjas av båda föräldrarna. Sådan rätt föreligger till dess barnet fyllt ett och ett halvt år. En förälder har också rätt att minska sin arbetstid till trekvartstid till dess barnet fyllt åtta år eller avslutat det första skolåret. Det är angeläget att föräldrar som utnyttjar sin rätt till ledighet för vård av barn inte missgynnas på arbetsplatsen. Det finns därför en regel som förbjuder omplacering av nu nämnd anledning.

Försäkrad förälder har för vård av barn som inte fyllt 16 år rätt till vårdbidrag om barnet på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat handikapp under minst 6 månader är i behov av särskild tillsyn och vård.

Vad gäller statens skyldighet att säkerställa utvecklingen av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn hänvisas till vad som redovisas under avsnitten Rådgivning för föräldrar (art. 5), Skiljande från föräldrarna (art. 9), Barn som berövats familjemiljö (art. 20), Överlevnad och utveckling (art. 6 paragraf 2) och Hälsa och hälsovård (art. 24).

(c) Skiljande från föräldrar (art. 9)

I Sverige har i första hand föräldrarna ett ansvar för barnets grundläggande behov. Samhället har å andra sidan angivit att alla barn skall få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda. I och med det har samhället ett ansvar att ingripa i de fall barnets grundläggande rättigheter kränks. Övergripande bestämmelser om socialtjänstens ansvar i förhållande till barn och ungdom finns i socialtjänstlagen. Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga förhållanden. Nämnden skall vidare bl.a. med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling och i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall i första hand göras i samförstånd med föräldrarna (vårdnadshavarna) och barnet självt om det fyllt 15 år. En viktig princip är att så långt som möjligt försöka stötta föräldrarna i deras föräldraskap genom olika former av stödinsatser. Det kan t.ex. ske genom att socialnämnden utser en kontaktperson eller en kontaktfamilj, som kan utgöra ett personligt stöd till ett barn eller en familj i en svår situation. I flertalet fall sker även placeringar utanför hemmet med föräldrarnas samtycke. Det rör sig om drygt 3 000 barn per år. Om samförstånd inte kan nås, kan de sociala myndigheterna ändå under vissa förutsättningar ingripa med ett omhändertagande. Dessa undantag från frivillighetsprincipen regleras i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Den som är under 18 år kan under vissa förutsättningar tvångsvis beredas vård om det kan antagas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller de som har vårdnaden, eller om den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv. Beslut om vård med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga fattas av domstol och kan överklagas. Ett sådant omhändertagande för vård kan beslutas om det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Beslut om vård kan också fattas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Som en yttersta konsekvens av socialtjänstens ansvar kan således socialnämnden placera barn och ungdomar i familjehem (enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran) eller hem för vård eller boende (institutioner eller yrkesmässigt drivna hem inom socialtjänsten, som tar emot enskilda för vård, behandling, omvårdnad eller tillsyn i förening med ett boende). Antalet barn som tvångsomhändertas uppgår årligen till mellan 600 - 700.

Ett omhändertagande kan också bli aktuellt när ett barn mellan 15 och 18 år misstänks för brott. På grund av regler i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare kan den unge meddelas åtal eftergift och i stället bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Sådan vård kan vidare komma till stånd sedan åtal väckts genom att domstolen beslutar att överlämna den unge till vård inom socialtjänsten. Vården kan innebära att den unge placeras i ett annat hem än föräldrarnas.

Den 31 december 1990 var cirka 12 600 barn placerade för vård utom hemmet, därav cirka 4 500 med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

En förälder eller föräldrarna kan enligt bestämmelser i föräldrabalken skiljas från vårdnaden om ett barn genom att vårdnaden flyttas över till en eller två särskilt förordnade förmyndare. En sådan åtgärd kan på talan av socialnämnd beslutas av domstol, under förutsättning att en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gjort sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling. Står barnet under endast den ene förälderns vårdnad skall dock vårdnaden i första hand flyttas över på den andre föräldern. En så genomgripande åtgärd som att flytta över vårdnaden förutsätter att åtgärden är nödvändig för barnets bästa. Mycket få sådana vårdnadsöverflyttningar sker.

Vårdnaden om ett barn, som stadigvarande vårdats och fostrats i annat enskilt hem än föräldrahemmet, dvs. ett fosterhem, kan också flyttas över till den eller dem som tagit emot barnet om det är uppenbart bäst för barnet att förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över. Även sådana vårdnadsöverflyttningar är få.

Enligt nuvarande bestämmelser i utlänningslagen får barn under 16 år tas i förvar endast när det finns synnerligen starka skäl för detta. Ett barn under sexton år får tas i förvar endast om det

är sannolikt att barnet kommer att avvisas eller utvisas enligt vissa särskilt angivna bestämmelser eller fråga uppkommer om verkställighet av ett beslut om avvisning eller utvisning och det finns en uppenbar risk för att barnet annars håller sig undan och därigenom äventyrar en förestående verkställighet som inte bör fördröjas, eller det finns anledning anta att barnet annars bedriver brottslig verksamhet i Sverige (6 kap. 3 § utlänningslagen).

Den som är under sexton år får inte tas i förvar om det är tillräckligt att han ställs under uppsikt. Om ett barn under sexton år skulle komma att skiljas från sin vårdnadshavare eller, om de är flera, en av dem genom att vårdnadshavaren eller barnet tas i förvar får åtgärden vidtas endast om det finns synnerliga skäl. Regeringen har i en proposition till riksdagen föreslagit en anpassning till konventionen genom en ändring i utlänningslagen innebärande bl.a. att barn till asylsökande endast skall få tas i förvar tillsammans med vårdnadshavaren och under en begränsad tid.

Bestämmelsen i art. 9 *punkt 2* om rätten för berörda personer att ta del av handläggningen tillgodoses bl.a. genom reglerna om handläggningen i föräldrabalken, rättegångsbalken, förvaltningsprocesslagen samt genom föreskrifterna om rätt till muntlig förhandling i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Ett beslut om vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga föregås i flera fall av ett provisoriskt beslut om ett omedelbart omhändertagande av barnet. Sett för sig uppfyller i regel inte ordningen i samband med ett sådant omhändertagande kraven enligt denna punkt. Detta slag av omhändertagande bör dock inte ses fristående utan som ett förberedande led i ett beslutsförfarande i vårdfrågan.

I fråga om bestämmelserna i art. 9 *punkt 3 och 4* om möjligheterna till kontakt mellan barn och föräldrar som är åtskilda kan hänvisas till reglerna i föräldrabalken och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt föräldrabalken har vårdnadshavaren ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. En grundtanke när det gäller barn som placeras för vård utom hemmet är att vården inte skall pågå längre än nödvändigt. För att en återförening skall bli möjlig krävs det att det sker en tät och regelbunden kontakt mellan barnet och föräldrarna. När det gäller barn som är föremål för vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga har socialnämnden ansvar för att barnets behov av umgänge med bl.a. föräldrar så långt möjligt tillgodoses. Socialtjänstlagen föreskriver dessutom att vård av barn utanför det egna hemmet bör utformas så att den främjar samhörigheten med de anhöriga och kontakten med hemmiljön. Denna bestämmelse gäller även barn som skilts från sina föräldrar mot deras vilja och de flyktbarn som kommer hit utan sina anhöriga. I anslutning till punkt 4 skall också nämnas att enligt rättegångsbalken skall efter ett anhållande den anhållnes närmaste anhöriga och andra personer som står den anhållne särskilt nära underrättas om anhållandet så snart det kan ske utan men för utredningen.

Vad gäller barnets rätt att få veta var den/de frånvarande familjemedlemmarna vistas finns det i svensk lagstiftning sekretessbestämmelser som under vissa förhållanden hindrar sådan information. En förälder som sitter i fängelse kan exempelvis själv avgöra om barnet skall få veta var föräldern är.

(d) Familjeåterförening (art. 10)

Vad gäller art. 10 *punkt 1* tillhandahåller bestämmelserna i utlänningslagen den rättsliga grunden för myndigheternas handläggning av ansökningar om uppehållstillstånd för utländska medborgare med familjeanknytning i Sverige. Med stöd av denna lag får uppehållstillstånd ges till en utlänning som är nära anhörig till en i Sverige bosatt person.

Minderåriga barn som har sina föräldrar i Sverige beviljas uppehållstillstånd om barnet inte självt är gift eller sammanboende. En förälder som har vårdnaden om ett barn, som är svensk medborgare eller som har fått permanent uppehållstillstånd, beviljas som regel också uppehållstillstånd. Detsamma gäller om föräldern visserligen inte har del i vårdnaden men har umgängesrätt som utnyttjas på ett sätt som visar att det finns en seriös bindning mellan föräldern och barnet. Föräldrar och barn beviljas också uppehållstillstånd för att besöka varandra.

Kritik har framförts om att det inte finns något särskilt utarbetat program för hur familjeåterförening ska genomföras. Ansökningar om familjeåterförening tar ofta lång tid att behandla. Synpunkter har också framförts att socialtjänsten på ett mera aktivt sätt bör ta reda på bakgrunds-

förhållandena för de flyktingbarn som kommit till Sverige utan sina föräldrar och att socialtjänsten likaledes bör försöka få kontakt med barnens anhöriga i hemlandet. Enligt socialtjänstlagen skall socialnämnden verka för bl.a. en återförening med barnets föräldrar. Detta är ett övergripande mål i socialtjänstens arbete med barn och barnfamiljer.

När det gäller *punkt 2* kan nämnas att varje svensk medborgare har en grundlagsskyddad rätt att resa in i, vistas i och lämna Sverige. För utländska medborgares vidkommande erfordras det enligt denna punkt endast en fri rätt att lämna riket. Några inskränkningar av annat slag än sådana som uttryckligen tillåts enligt konventionen förekommer inte i svensk lagstiftning eller praxis.

(e) Indrivning av underhåll för barnet (art. 27, paragraf 4)

Såvitt avser art. 27 *punkten 4* kan hänvisas till bestämmelserna i lagen om bidragsförskott. Enligt denna lag har försäkringskassan skyldighet att - där den underhållsskyldige inte efter förmåga fullgör ålagd underhållsskyldighet - utan dröjsmål vidta de åtgärder som blir erforderliga i fråga om krav eller annan indrivning av bidragsförskott från den underhållsskyldige. Försäkringskassan bör, enligt nämnda lag, bereda den som äger föra talan för barnet tillfälle att i samband med återkrävande av bidragsförskott utkräva den del av obetalda underhållsbidrag, som överstiger bidragsförskottets belopp.

Bidragsförskott lämnas för barn som endast en av föräldrarna har vårdnaden om eller som står under vårdnad av annan än föräldrarna. Bidragsförskott kan också lämnas när föräldrarna har gemensam vårdnad men bor åtskilda. Om bidragsförskott redogörs närmare i anslutning till art. 27 paragraferna 1-3.

Sverige har tillträtt - utöver en nordisk konvention på området - 1956 års New York-konvention om indrivning av underhållsbidrag och såväl 1958 års som 1973 års Haagkonventioner om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet. Sverige deltar också i s.k. reciprocitetsarrangemang för indrivning av underhållsbidrag med delstaten Kalifornien sedan den 1 september 1988. Detta samarbete har från den 1 maj 1991 utsträckts till att omfatta flertalet amerikanska delstater. Ett motsvarande samarbetsarrangemang finns med Australien sedan den 1 april 1989. Diskussioner pågår med Canada om liknande reciprocitetsarrangemang. Sverige har år 1992 ratificerat 1988 års Luganokonvention om domstolsbehörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område. Denna konvention, som är öppen för i första hand den europeiska gemenskapens (EG:s) och den europeiska frihandelsorganisationens (EFTA:s) medlemsländer, innehåller bestämmelser om verkställighet av domar som bl.a. avser underhållsbidrag.

(f) Barn som berövats en familjemiljö (art. 20)

Socialtjänstlagen föreskriver att socialnämnden skall sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna skall tas emot i ett familjehem (ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran) eller i ett hem för vård eller boende (ett hem eller institution inom socialtjänsten, som drivs av landsting, kommun, enskild eller juridisk person och som tar emot enskilda för vård, behandling, omvårdnad eller tillsyn i förening med ett boende). Socialnämnden har också, enligt samma bestämmelse, ett ansvar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård. Vidare ger en bestämmelse i omsorgslagen en rätt för utvecklingsstörda och barndomspsykotiska barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet, till boende i familjehem eller elevhem samt korttidsvård.

Över 80 procent av alla barn som finns i vård utom hemmet är placerade i familjehem. Ett familjehem arbetar på uppdrag av socialnämnden i den kommun som placerat barnet. De vuxna familjemedlemmarna har till uppgift att följa den vårdplan som socialtjänsten gjort upp för barnet. Så snart vården nått sitt mål skall vården upphöra och barnet återförenas med föräldrarna.

Uppgiften att följa och hjälpa de barn som omhändertagits genom samhällets försorg är en av samhällets viktigaste och mest ansvarsfulla uppgifter. I både socialtjänstlagen och lagen med

särskilda bestämmelser om vård av unga regleras samhällets tillsynsansvar över barn- och ungdomsvården.

I Sverige får ingen underårig utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i enskilt hem som inte tillhör någon av hans föräldrar eller annan som har vårdnaden om honom. Vill en enskild person eller en sammanslutning inrätta ett hem för vård eller boende där de tänker ta emot fler än fyra barn måste de dessutom söka tillstånd hos länsstyrelsen. Därefter står hemmet under löpande tillsyn av socialnämnden. Nämnden bör hålla en kontinuerlig kontakt både med barnets föräldrar, med det hem som barnet placerats i och barnet själv.

Förutom socialnämndens kontinuerliga tillsynsansvar har också länsstyrelserna visst tillstånds- och tillsynsansvar över de hem som tar emot barn och ungdomar. Länsstyrelsen har även möjlighet att förbjuda fortsatt verksamhet vid ett hem där det råder missförhållanden.

Under senare år har viss kritik riktats mot samhällets sätt att se till att barn som placerats utanför hemmet erhåller adekvat vård. Bl.a. har brister påtalats i kommunernas tillsyn av familjevården. Vidare har antalet hem för vård eller boende inom barn- och ungdomsvården ökat de senaste åren utan att resurser för tillsyn tillförts länsstyrelserna som har ansvaret för tillsyn av dessa barn. Dessa förhållanden har aktualiserat en översyn av samhällets tillsyn över barn- och ungdomsvården.

Inom regeringskansliet har en arbetsgrupp sett över formerna för och organisationen av den regionala tillsynen över socialtjänsten. Arbetsgruppen har avlämnat en rapport i augusti 1992.

Den socialtjänstkommitté som tillsattes år 1991 har bl.a. fått till uppgift att se över och ge förslag på hur tillsynen skall förbättras. Kommittén skall slutföra sitt arbete i december år 1993.

Ett alternativ till familjehemmet är institutionsvård. Det förekommer att små barn placeras på institution då man akut måste ta hand om ett barn och man då inte hunnit utreda barnets vårdbehov. Det har utvecklats en hög kompetens för akut omhändertagande av barn som far illa och det görs kvalificerade utredningar av barns psykiska status och behandlingsbehov.

Då det gäller äldre barn och ungdomar kan institutionsvård fylla en annan roll än för yngre barn. Ibland kan det vara bättre att ungdomar ges möjlighet att möta andra ungdomar med liknande problematik och vuxna som framstår som förebilder mer än som ett komplement till föräldrarna. Barn och ungdom med vissa allvarliga skador kan inte heller tas om hand i familjehem, utan måste ha behandling av mera professionell karaktär. Runt om i landet finns behandlingshem för olika åldrar och med olika inriktning på behandling. En särställning bland institutionerna har de särskilda ungdomshemmen. Dessa hem drivs i offentlig regi. Vid de särskilda ungdomshemmen har personalen särskilda befogenheter, t.ex. kvarhållanderätt och rätt att kroppsvisitera.

När det gäller placering av barn från minoritetsgrupper skall socialnämnden i samband med val av familjehem göra en grundlig utredning och lämplighetsprövning av familjehemmet även i kulturellt och religiöst avseende.

Regeringen uttalade vid tillkomsten av den nuvarande lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga att barns rätt till kontinuitet och stabilitet bör vara ett övergripande mål för hjälpinsatser, oavsett om det gäller stöd i hemmet eller vård utom hemmet. I förarbetena till nämnda lag betonas även barns och ungdomars rätt till respekt för och kontakt med sin egen historia och sin sociala och kulturella bakgrund. I detta sammanhang kan också nämnas att Socialstyrelsen i Allmänna råd om individinriktade insatser i invandrarfamiljer betonar att socialnämnden i första hand bör sträva efter att placera barnet i ett familjehem med samma kulturella, etniska och språkliga bakgrund som barnet. Om det inte går att finna något sådant lämpligt familjehem, får placeringen ändå inte leda till att barnet avskärs från sitt ursprung. I de fall ett barn av utländsk härkomst placeras i ett svenskt familjehem är det av särskild vikt att en konkret plan görs upp för hur barnet skall bibehålla kontakten med sitt ursprung.

(g) Adoption (art. 21)

Beslut om adoption fattas av domstol och beslutet kan överklagas. Domstolen skall pröva om det är lämpligt att en adoption äger rum. Tillstånd till adoptionen får enligt särskilda bestämmelser i föräldrabalken endast ske om adoptionen är till fördel för barnet och sökanden har uppfostrat barnet eller avser att göra så eller om det annars finns särskild anledning till adoptionen med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet. Den som inte fyllt 18 år får

inte adopteras utan föräldrarnas samtycke. Den som fyllt 12 år får inte adopteras utan eget samtycke.

Vad gäller *punkt 2* tillåter svensk lagstiftning internationella adoptioner. Den som avser att ta emot ett utländskt barn i sitt hem i syfte att adoptera det måste inhämta socialnämndens medgivande till att ta emot barnet innan barnet lämnar sitt hemland. Nämnden gör härvid en bedömning av om de blivande adoptivföräldrarna kan antas kunna ge barnet en god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden. Innan socialnämnden beslutar i en fråga om medgivande, skall nämnden pröva om det förmedlingssätt som sökanden kommer att använda sig av är tillförlitligt eller inte. I den frågan skall socialnämnden inhämta yttrande från Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor, om detta inte är uppenbart obehövt.

I Sverige finns det fem auktoriserade ideella organisationer som arbetar med internationell adoptionshjälp. Dessa står under offentlig insyn och kontroll genom Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor. Det finns dock möjlighet för familjer att adoptera barn utan att gå genom någon organisation. Familjerna måste ha socialnämndens medgivande att ta emot barnet och Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor kontrollerar att förmedlingen av barnet sker på ett lämpligt sätt.

Föräldrar som adopterar barn från utlandet får under vissa förutsättningar ett bidrag för vissa kostnader som uppkommer i samband med adoptionen. Bidrag lämnas med 50 procent av kostnaderna enligt schabloner för olika länder, dock högst 24 000 svenska kronor (4363,6 USD).

Ensamstående adoptivföräldrar får ett särskilt bidrag till barnets underhåll (för närvarande 1123 svenska kronor (204,2 USD) per månad).

Beträffande bestämmelserna i art 21 *punkten c* finns det inga skillnader mellan å ena sidan barn som berörs av internationell adoption och å andra sidan adoption i Sverige av svenska barn när det gäller det skydd barnen åtnjuter och de normer enligt vilka de behandlas.

Enligt lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption prövas ansökan om adoption av svensk domstol enligt svensk lag. Har adoption beslutats i en främmande stat gäller beslutet här under vissa förutsättningar. I andra fall krävs Statens nämnd för internationella adoptionsfrågors godkännande av det utländska beslutet.

Vad gäller *punkten d* finns det i den svenska lagstiftningen regler som förbjuder dem som medverkar vid en adoption att göra en otillbörlig ekonomisk vinning på förbandet. Domstolen får enligt bestämmelser i föräldrabalken inte bifalla en adoptionsansökan om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp är dock under vissa förhållanden inte hinder för tillstånd till adoptionen. Avtal om ersättning eller underhåll, som borde medfört att adoptionsansökan avslogs om domstolen känt till avtalet, är enligt en bestämmelse i föräldrabalken utan verkan om ansökningen bifalls.

Beträffande *punkten e* kan nämnas att en statlig utredning har föreslagit vissa ändringar beträffande framför allt de internationella adoptionerna. Det är främst fråga om internationellt privaträttsliga regler om svensk domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande av utländska avgöranden. Förslagen övervägs för närvarande inom regeringskansliet. Därvid kommer även resultatet av det arbete beträffande internationella adoptioner som bedrivs inom Haagkonferensen att beaktas. En statlig utredning har nyligen tillsatts för att bl.a. se över förekommande regler beträffande internationella adoptioner och kostnader som är förenade med att adoptera internationellt.

Varje år adopteras ca 1 000 barn från utlandet och ca 150 svenska barn.

(h) Olovligt bortförande och kvarhållande (art. 11)

Sverige har tillträtt Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn och Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Genom lagen om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn har konventionernas regler och principer införlivats i svensk rätt.

Haagkonventionen skall tillämpas beträffande barn som förts olovligen till eller från ett konventionsland. Antalet kända barn som år 1990 olovligen fördes från Sverige var 10 barn och till Sverige 3 barn. Under året 1991 fördes 15 barn från och 19 barn till Sverige. Utrikesdepartementet är svensk centralmyndighet enligt konventionen. Utrikesdepartementet lämnar också

bistånd när det gäller barn som har bortförts till eller kvarhållits i icke konventionsanslutna stater.

Det pågår för närvarande en översyn av den lagstiftning genom vilken de båda konventionerna införlivades med svensk rätt. Ett förslag har lagts fram av regeringen som syftar till att effektivisera förfarandet när det gäller återtagande av barn som olovligen förts till eller kvarhållits i Sverige.

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från den som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl mot den andre vårdnadshavarens vilja bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen tar till sig barnet och därigenom tar sig själv rätt. Vidare kan också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga dömas till ansvar för egenmäktighet med barn, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt. Är brottet att anse som grovt skall gärningsmannen dömas till fängelse i högst två år. Även på straffrättens område pågår ett arbete vad gäller olovligt bortförande av barn. I det sammanhanget övervägs bl.a. en höjning av maximistraffet för grov egenmäktighet med barn, som nu alltså är fängelse i högst två år.

Antalet barn som olovligen förts till icke konventionsländer och anmälts till Utrikesdepartementet brukar utgöra 15-20 barn per år. Siffran för år 1990 är 19 och för 1991 13. Dessa barn har i regel förts av fadern till ett land där faderns rättsställning är mycket stark. Svensk dom om vårdnaden erkänns i regel inte i det andra landet. De svenska ambassaderna i icke konventionsländer lägger ned mycket tid och arbete på dessa ärenden. De försöker på olika sätt genom kontakter med familjemedlemmar och släkt söka hitta barnen. De hjälper till med anlitanande av advokat och tolk samt kontakter med landets myndigheter.

(i) Övergrepp och vanvård (art. 19), inklusive fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (art. 39)

I samband med artiklarna 5, 18, paragraferna 1-2, 9, och 20 har det redogjorts för samhällets skyldighet att ingripa i de fall när ett barns grundläggande rättigheter och behov blir åsidosatta. För svensk del regleras de förhållanden som behandlas i art 39 genom hälso- och sjukvårdslagen, lagen om psykiatrisk tvångsvård, socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, vilka tillförsäkrar barnet en rätt till vård som i sig främjar fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning. De nu aktuella artiklarna får för Sveriges del tjäna som utgångspunkt för den debatt som ständigt måste föras om huruvida skyddet och behandlingsinsatserna är optimala för de barn och ungdomar som artikeln tar sikte på.

När det gäller samhällets skydd för barn vars rättigheter och behov blir åsidosatta kan nämnas en bestämmelse i socialtjänstlagen som ålägger bl.a. hälso- och sjukvårdspersonal som i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd att anmäla detta till socialnämnden. Hälso- och sjukvårdssekreteressen eller socialtjänstsekreteressen hindrar inte att uppgifter om barn och ungdomar lämnas mellan myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten, om det behövs för att den enskilde skall få nödvändig vård, behandling eller annat stöd. Motsvarande skall gälla om det behövs för en nödvändig insats för ett väntat barn.

Vidare kan ur straffrättslig synpunkt nämnas brottsbalkens bestämmelser om misshandel, vilka täcker fysisk misshandel och orsakande av mera påtagliga former av psykiskt lidande. Även brottsbalkens bestämmelse om vållande till kroppsskada eller sjukdom kan vara tillämplig i vissa fall.

Bestämmelserna om sexualbrott i brottsbalken innehåller vissa stadganden till skydd särskilt för barn och ungdomar. Vad gäller artikel 19 kan hänvisas till en bestämmelse i brottsbalken om sexuellt utnyttjande av underårig. I bestämmelsen föreskrivs straff för den som har sexuellt umgänge med den som är under 18 år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller vars vård eller tillsyn han har att svara för på grund av myndighets beslut.

Det bästa skyddet mot övergrepp mot barn är naturligtvis att underlätta för föräldrarna att vara bra föräldrar och därigenom hindra försummelse av och övergrepp mot barnet. Föräldrautbildningen har härvid en stor roll att spela, liksom olika primär- och sekundärpreventiva insatser. Även den öppna förskolan spelar i detta sammanhang en viktig roll. Utbyggnaden av den öppna

förskolan har inneburit att det i allt fler bostadsområden skapats naturliga träffpunkter för föräldrar med småbarn, där man under ledning av pedagogiskt utbildad personal gemensamt kan utveckla olika typer av verksamheter.

I Sverige finns även en öppen psykiatrisk barn- och ungdomsvård dit föräldrar och barn kan vända sig för att få stöd och behandling.

I de flesta kommuner finns dessutom särskilda ungdomsmottagningar som ger rådgivning i samlevnadsfrågor och sexualupplysning

På särskilda familjerådgivningsbyråer kan föräldrar söka hjälp med problem i samband med skilsmässa, till exempel hjälp att lösa vårdnadstvister och problem i umgänget med barn i samband med föräldrars separation.

Under senare år har det dessutom i olika bostadsområden växt fram gruppverksamheter som direkt vänder sig till föräldrar som på grund av sin sociala situation är i behov av särskilt stöd, t.ex. unga ensamstående mödrar. Sådana stödverksamheter drivs ofta i samverkan mellan barnhälsovård, socialtjänst och öppen förskola.

I detta sammanhang skall också nämnas det upplysnings- och utbildningsarbete som bedrivs av ideella organisationer. Deras insatser har bidragit till en ökad medvetenhet kring problem som rör barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn. Den verksamhet som bedrivs av ideella organisationer som arbetar för barn i utsatta situationer kommer även i fortsättningen att vara av stor betydelse. Regeringen stöder bl.a. med medel ur Allmänna arvsfonden denna verksamhet.

Regeringen har beslutat tillkalla en bred parlamentarisk kommission med uppgift att utvärdera den hittillsvarande alkoholpolitiken och utforma en strategi för framtiden. Kommissionen skall även behandla alkoholmissbrukets familjesociala konsekvenser, speciellt med tanke på situationen för barnen i dessa familjer.

Beträffande bestämmelserna i art. 19 punkten 2 kan nämnas att det på flera orter finns lokala samrådsgrupper, där representanter för socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri, skola samt polis och åklagare i förekommande fall samarbetar i enskilda ärenden som gäller misstänkta sexuella övergrepp. På flera håll i landet finns dessutom s.k. länsgrupper för barnmisshandelsfrågor. Grupperna utformar handlägningsrutiner för ärenden som rör misstänkt barnmisshandel eller misstänkta sexuella övergrepp mot barn. De svarar som regel även för information och utbildning till berörda myndigheters handläggare av enskilda ärenden.

Med stöd av statliga medel pågår ett omfattande utvecklingsarbete inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Detta rör såväl det förebyggande arbetet som själva behandlingsarbetet. Gemensamt för mycket av utvecklingsarbetet är inriktningen på familjebehandling med utgångspunkt från barnets behov av närhet, stabilitet och kontinuitet. I detta sammanhang skall särskilt betonas vikten av att utgå från ett barnperspektiv vid utformningen av olika stöd- och behandlingsinsatser för föräldrar och barn. Kunskapen om barns grundläggande behov behöver spridas till alla de personer som på olika nivåer är involverade i arbetet med att motverka att barn far illa.

På senare år har uppmärksamats att det förekommer barn och ungdomar som lever ett mer eller mindre kringflackande liv med inslag av våld och brott och med bristfälliga eller inga vuxenkontakter. Både kommunernas socialtjänst, föräldrar och frivilligorganisationer har engagerat sig i arbetet med att ge dessa ungdomar meningsfulla alternativ.

Sedan år 1991 bedriver vidare Socialstyrelsen ett pilotprojekt kallat "Ungdom utanför". Projektet skall avslutas våren 1993. Runt om i Sverige finns 16 pilotprojekt som kontinuerligt följs och dokumenteras i arbetet med att få fram genomtänkta och adekvata insatser för att hjälpa ungdomar med allvarliga sociala problem.

Vidare har det inrättats ett särskilt Folkhälsoinstitut, som bl.a. kommer att ta fram underlag för samhällets fortsatta insatser och utveckla metoder för det förebyggande arbetet.

När det gäller asylsökande barns och ungdomars situation i flyktinförläggningar har ett åtgärdsprogram utarbetats i syfte att bättre beakta barnens behov och förbättra deras situation i mottagningssystemet. Den svenska regeringen överväger för närvarande hur asylsökande barns behov av sjukvård bättre skall kunna tillgodoses.

Utöver vad som tidigare sagts skall nämnas att regeringen tillsatt en utredning om service, stöd och vård till psykiskt störda. Främst skall utredningen överväga och föreslå hur ansvarsfördelning och samverkan mellan de olika aktörer inom socialtjänsten respektive hälso- och sjukvården bör utformas för att de psykiskt stördas livssituation i ökad omfattning skall kunna präglas av gemenskap och delaktighet i samhällslivet. Även former för samverkan mellan socialtjänsten samt hälso- och sjukvården å ena sidan samt andra samhällsorgan å den andra sidan bör

belysas, liksom de frivilliga organisationernas roll i ett förbättrat stöd till de psykiskt störda. Utredningen skall i sina överväganden beakta organisatoriska och finansiella förutsättningar för vård och stöd även till psykiskt sjuka barn och ungdomar. Psykiatriutredningen förväntas lämna sitt slutbetänkande i september 1992. Regeringen överväger för närvarande hur det fortsatta arbetet kring psykiskt störda barn och ungdomar kan drivas vidare på bästa sätt.

Inom vissa landsting pågår försöksverksamhet med kommunen som huvudman för den öppna psykiatriska vården, bl.a. den öppna barn- och ungdomspsykiatrin.

(j) Regelbunden omprövning av omhändertagande (art. 25)

Enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga skall socialnämnden noga följa vården av den som har beretts vård med stöd av lagen. Har barnet beretts vård på grund av missförhållanden i hemmet, skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs. Om den unge har beretts vård på grund av sitt beteende skall en formell prövning ske var sjätte månad av om vården skall bestå. Även vid s.k. frivilliga placeringar enligt socialtjänstlagen skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad vid sammanträde överväga om vården fortfarande behövs. När vård enligt lagen inte längre behövs skall nämnden besluta att den skall upphöra.

Beträffande barn som vårdas enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård gäller de allmänna kraven på god vård enligt den svenska hälso- och sjukvårdslagstiftningen. I sistnämnda lag finns vidare särskilt föreskrivet att den som beretts vård ofördröjligen skall skrivas ut, om det inte längre finns förutsättningar för vård. Frågan om utskrivning skall prövas fortlöpande.

ANTAL BARN PLACERADE I VÅRD UTANFÖR HEMMET TOTALT SAMT PER 1000 BARN I RESPEKTIVE ÅLDERSGRUPP OCH KÖN DEN 31 DEC RESP. ÅR (1)	1982	per 1000 barn	1985	per 1000 barn	1989	per 1000 barn	1990	per 1000 barn
SoL - vård utom hemmet	7 841	4,1	7 825	4,2	7 826	4,2	8 088	4,3
Pojkar	4 325	4,39	4 186	4,43	4 185	4,39	4 272	4,43
Flickor	3 516	3,74	3 639	4,05	3 641	4,02	3 816	4,17
0- 6 år	887	1,3	1 242	1,9	1 452	2,0	1 521	2,0
Pojkar	489	1,42	666	1,94	770	2,05	778	1,98
Flickor	398	1,22	576	1,77	682	1,92	743	2,00
7-14 år	3 579	4,0	3 577	4,2	3 487	4,4	3 614	4,6
Pojkar	2 034	4,49	1 936	4,48	1 892	4,67	1 969	4,90
Flickor	1 545	3,58	1 641	3,98	1 595	4,14	1 645	4,31
15-17 år	3 375	9,1	3 006	9,0	2 887	8,5	2 953	8,9
Pojkar	1 802	9,52	1 584	9,31	1 523	8,78	1 525	8,97
Flickor	1 573	8,76	1 422	8,76	1 364	8,25	1 428	8,81
VU - vård totalt	6 948	3,1	5 531	2,5	4 481	2,0	4 528	2,0
Pojkar	3 816	3,28	2 914	2,57	2 337	2,07	2 359	2,07
Flickor	3 132	2,82	2 617	2,42	2 144	2,00	2 169	2,00
- i eget hem *)	162	0,1	167	0,1	177	0,1	177	0,1
- utom hemmet *)	6 690	2,9	5 357	2,4	4 304	2,0	4 351	2,0
0- 6 år	1 447	2,2	938	1,4	757	1,0	789	1,0
Pojkar	754	2,19	461	1,34	373	0,99	399	1,02
Flickor	693	2,12	477	1,47	384	1,08	390	1,05
7-14 år	3 189	3,6	2 735	3,2	1 835	2,3	1 814	2,3
Pojkar	1 658	3,66	1 396	3,23	890	2,20	885	2,20
Flickor	1 531	3,54	1 339	3,25	945	2,45	929	2,43
15-17 år	1 803	4,9	1 314	4,0	1 196	3,5	1 213	3,7
Pojkar	1 046	5,52	726	4,26	649	3,74	649	3,82
Flickor	757	4,22	588	3,62	547	3,31	564	3,48
18-20 år	509	1,5	544	1,5	693	2,0	712	2,1
Pojkar	358	2,00	331	1,74	425	2,45	426	2,42
Flickor	151	0,88	213	1,18	268	1,62	286	1,70

(1) SCB: Serie S, Insatser för barn och unga enligt SoL och LVU resp. år, tabell 7A

*) För ett fåtal barn/unga saknas uppgift om placeringsform

PÅGÅENDE INSATSER FÖR BARN ENL SoL OCH/ELLER LVU DEN 31 DECEMBER RESP ÅR (1)	1982	1985	1989	1990
Totala antalet barn med en eller flera insatser	18 229	18 260	19 210	20 548
Antal barn med insatser per 1000 av totala folk- mängden 0-17 år	9,5	9,9	10,3	10,9

(1) SCB: Serie S, Insatser för barn och unga enligt SoL och LVU, resp år
tabell 7a

**UTOMNORDISKA BARN SOM INVANDRAT TILL SVERIGE FÖR ATT SENARE ADOPTERAS
UNDER 1991 (1)**

EUROPA	247	NORD- OCH SYDAMERIKA	355
Bulgarien	3	Bolivia	31
Grekland	1	Brasilien	68
Jugoslavien	6	Chile	16
Polen	124	Colombia	188
Portugal	7	Ecuador	10
Rumänien	71	El Salvador	3
Sovjetunionen	19	Guatemala	26
Spanien	1	Haiti	1
Tjeckoslovakien	7	Honduras	1
Ungern	8	Jamaica	1
		Mexico	1
		Nicaragua	3
		Panama	1
		Peru	5
ASIEN	463		
Bangladesh	1	OCEANIEN OCH AUSTRALIEN	2
Filippinerna	14	Australien	1
Hong-Kong	1	Nya Zeeland	1
Indien	100		
Irak	4	TOTALT ANTAL	
Israel	11	ANLÄNDA BARN	1 113
Japan	4		
Kina	5		
Korea, rep.	75		
Kuwait	1		
Libanon	1		
Pakistan	4		
Sri Lanka	109		
Taiwan	1		
Thailand	34		
Turkiet	6		
Vietnam	92		
AFRIKA	46		
Algeriet	2		
Gambia	1		
Ghana	2		
Guinea-Bissau	1		
Elfenbenskusten	1		
Etiopien	17		
Kenya	1		
Marocko	3		
Sao Tome och Principe	2		
Somalia	3		
Tanzania	4		
Tunisien	2		
Uganda	2		
Zaire	2		
Zambia	3		

GRUNDLÄGGANDE HÄLSA OCH VÄLFÄRD

(a) Överlevnad och utveckling (art. 6 paragraf 2)

Svenska barns hälsa har förbättras kontinuerligt och är i dag mycket bra. Den allmänna välfärdsutvecklingen med bättre bostäder, förbättrade hygieniska förhållanden, ökad medvetenhet om kost och näring har starkt bidragit till denna utveckling.

Spädbarnsdödligheten i Sverige är bland de lägsta i världen. Från att vid sekelskiftet ha legat runt 10 procent har Sverige sedan 1980-talet en spädbarnsdödlighet strax under 6 promille. Även den perinatale dödligheten (dödfödda och döda under den första levnadsveckan) har minskat kraftigt. Förklaringen till nedgången i spädbarnsdödlighet och perinatal dödlighet är framför allt de förbättrade levnadsvillkoren men också en förbättrad förlossnings- och neonatalvård samt de insatser som görs inom mödra- och barnhälsovården. Trots att de svenska barnens hälsa i stort är mycket bra finns det bland de små barnen en hög vardagssjuklighet, liksom problem med amning, mat och sömn. Minst vart 20:e barn har en långvarig sjukdom eller handikapp. Även om barns hälsotillstånd på det stora hela måste anses som tillfredsställande så förekommer hos vissa barn icke oväsentliga hälsoproblem. Allergier eller annan överkänslighet har blivit allt vanligare och drabbar nu vart tredje barn. Allergierna är en allvarlig signal på otillfredsställande förhållanden i barns miljö. Det finns också barn med olika typer av utvecklingsavvikelse, t.ex. koncentrationssvårigheter, motoriska och perceptuella svårigheter, språk- och talproblem, läs- och skrivsvårigheter. Som ett hälsoproblem kan också de oönskade tonårsgraviditeterna med upprepade aborter betecknas, samtidigt som dessa också har en social bakgrund. Vissa uppgifter tyder på att de psykiska problemen hos barn och ungdomar är större idag än tidigare, liksom omfattningen av sådana problem.

Trots att Sverige har en av världens lägsta barnolycksfallsfrekvenser intar olyckorna fortfarande en dominerande plats i sjuklighet och dödlighet hos barn. Trafiken svarar för majoriteten av de allvarligare olyckorna. Mest olycksdrabbade är skolbarn, framför allt pojkar i åldrarna 13-15 år.

Målet för hälso- och sjukvården i Sverige är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. De förebyggande och stödjande insatserna inom mödrahälsovård, barnhälsovård och skolhälsovård har stor betydelse för att upprätthålla det goda hälsotillståndet hos flertalet, men också för att stödja utsatta och sårbara grupper samt uppmärksamma nya hälsorisker i barns liv.

Barnhälsovårdens huvudmål är att minska dödlighet, sjuklighet och handikapp i barnpopulationen, söka minska skadlig påfrestning för föräldrar och barn samt stödja och aktivera föräldrar i deras föräldraskap och härigenom skapa gynnsamma betingelser för en allsidig utveckling för barn. Delmålen är att genomföra differentierad hälsoövervakning av förskolebarn, minska väsentliga hälsoproblem för barnfamiljen, ge behovsanpassad service, stöd och vård till föräldrar och barn samt uppmärksamma och förebygga förhållanden i närmiljö och samhälle som kan hota barns hälsa.

Barnhälsovården har till uppgift att övervaka barns hälsa från födelsen till skolstarten. Tyngdpunkten ligger på det späda barnet. Hälsoövervakningen innebär regelbundna hälsokontroller av alla barn. Det generella vaccinationsprogrammet omfattar difteri, stelkramp, polio, mässling, påssjuka och röda hund. Diskussioner pågår om att vidga detta vaccinationsprogram med kikhostevaccin och vaccin mot haemophilus influenza typ b.

Sjuksköterskan vid barnvårdscentralen svarar för den löpande hälsoövervakningen. Normalt läkarundersöks barnet vid vissa åldrar. Undersökningarna, som utformas efter individuella behov, syftar bl.a. till att så tidigt som möjligt diagnostisera medfödda handikapp och sjukdomar. Barnhälsovården skall särskilt uppmärksamma barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt och medverka till att barn och familjer får rätt hjälp. I barnhälsovårdens uppgifter ingår också att bedriva hälsouppllysning genom att ge föräldrar råd om kost och levnadsvanor. Av stor betydelse är den föräldrautbildning som erbjuds nyblivna föräldrar. Barnhälsovården ansvarar också för hälsovården i förskolan.

Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag utrett barnhälsovården. Av rapporten Skydda skyddsnätet, som nyligen har remissbehandlats och nu bereds inom regeringskansliet, framgår att barnhälsovården har stor betydelse för att förebygga barns ohälsa. I rapporten redovisas dock vissa brister i vården. Häribland kan nämnas att stödet till psykosocialt utsatta barn och föräldrar inte förbättrats nämnvärt det senaste decenniet då barnhälsovården har haft svårt att anpassa sin verksamhet till dessa gruppers speciella behov. Vidare konstateras att barnläkarkompetensen är

ojämnt fördelad över landet och att barnhälsovården ännu inte funnit bra former för det psykosociala arbetet.

Den svenska mödrahälsovården är liksom barnhälsovården kostnadsfri och en del av primärvården. Viktiga delar av mödrahälsovården är hälsoövervakning under hela graviditeten och efter förlossningen, förlossningsförberedelse och föräldrautbildning, rådgivning om födelsekontroll, hälsouppllysning och gynekologisk hälsoundersökning. Ansvar för barn- och mödrahälsovården ligger, liksom annan hälso- och sjukvård, hos landstingen och de landstingsfria kommunerna. På några håll i Sverige har primärkommunerna tagit över denna verksamhet. Socialstyrelsen är tillsynsmyndighet och har i uppgift att följa verksamheten och utvärdera densamma bl.a. i förhållande till relevant lagstiftning.

Skolhälsovården, som också är kostnadsfri, är en lagstadgad rättighet för alla elever i grundskolan, gymnasieskolan, särskolan, specialskolan och sameskolan. Skolhälsovården ska främst vara förebyggande och omfatta hälsokontroller och enkla sjukvårdsinsatser. Stödet till barn med handikapp och andra svårigheter utgör en viktig del av verksamheten.

Inom skolhälsovården arbetar skolläkare, skolpsykologer, skolkuratorer och skolsköterskor. Verksamheten når alla barn och ungdomar från 6 eller 7 års ålder och har därigenom möjligheter att följa upp och påverka deras hälsotillstånd. De återkommande hälsoundersökningarna av alla barn som görs på varje stadium i grundskolan är ett viktigt instrument för att spåra sjukdom, handikapp och psykisk ohälsa hos barn. Härigenom kan man också upptäcka nya hälsorisker, t.ex. i barns miljö.

Tonvikten i verksamheten har, liksom inom barnhälsovården, kommit att förskjutas från de rent somatiska hälsokontrollerna till arbete med psykiska och sociala problem, hälsoundervisning, miljöfrågor inom och utanför skolan samt utredningar och åtgärder för barn med behov av särskilt stöd. Skolsköterskan och skolläkaren är ofta en förmedlande länk till andra stöd- och behandlingsverksamheter i samarbete med skolans övriga elevvård.

Flera olika samhällsorgan är engagerade i barns hälsa och välbefinnande, likaså finns det ett stort engagemang bland föräldrar och föräldragrupper, medan de frivilliga organisationerna är mindre aktiva inom denna sektor. Viss medverkan har dock skett bl.a. i föräldrautbildning, anordnande av barnolycksfallskurser och amningsstödjande åtgärder.

Ett nationellt Folkhälsoinstitut har inrättats den 1 juli 1992. Institutet planerar att driva ett särskilt program inriktat på barns och ungdomars hälsa. Insatserna kommer de närmaste åren att omfatta såväl fysiska som psykiska och psykosociala aspekter.

Det finns i Sverige en stark lagstiftning i syfte att skydda barn från att fara illa i sina familjer. Föräldrabalkens kapitel om vårdnad och umgänge inleds med en bestämmelse om att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (6 kap 1 § föräldrabalken). Agaförbudet gäller alla former av fysisk och psykisk bestraffning och är straffsaktionerat i brottsbalken såsom misshandel (3 kap 5 § brottsbalken). Den som tillfogar annan person (läs barn) kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom i vanmakt eller annat sådant tillstånd, kan dömas för misshandel till fängelse i högst två år, eller om brottet är ringa, till böter. Är brottet att anse som grovt, skall för grov misshandel dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år. Vidare skall kommunerna enligt socialtjänstlagen sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det stöd och det skydd de behöver. Om föräldrar brister i omvårdnad och det finns risk att barnets hälsa och utveckling äventyras är socialnämnden skyldig att ingripa till skydd för barnet. Socialtjänstens ansvar för barns överlevnad och utveckling behandlas ytterligare under avsnitten Skiljande från föräldrarna (art. 9), Barn som berövats familjemiljö (art. 20) och Utnyttjande och vanvård (art. 19), inklusive Fysiskt och psykiskt återhämyande samt social återanpassning (art. 39).

(b) Handikappade barn (art. 23)

Det finns i Sverige omkring 34 000 barn och ungdomar i åldrarna 0 - 19 år som på grund av sitt handikapp är i behov av stödinsatser från samhället. Det gäller barn med olika typer av handikapp som psykisk utvecklingsstörning, rörelsehinder, hörselskada/dövhet, synskada, autism och vissa s.k. medicinska handikapp. Det kanske allra största hotet mot handikappade barns utveckling är att de riskerar bli isolerade och avskilda från gemenskapen i en familj, bland kamrater och i samhället i övrigt. Det är detta som legat bakom de integrerings- och normaliserings-

strävanden som präglat de senaste decennierna och där föräldrarna själva och deras organisationer varit starkt pådrivande. Staten, kommunerna och landstingen har tillsammans det grundläggande ansvaret för att människor med funktionshinder skall få möjligheter till ett liv på samma villkor som övriga samhällsmedborgare.

Regeringen ger hög prioritet åt handikappfrågorna. I regeringsförklaringen den 4 oktober 1991 framhålls betydelsen av att människor med funktionshinder och deras anhöriga ska ges ökade möjligheter till ett gott liv. Den svenska handikappolitikens mål är att tillförsäkra varje människa ekonomisk trygghet och inflytande över sin situation samt att utforma samhället så att det i vid bemärkelse blir tillgängligt för alla.

Inriktningen på handikappolitiken är främst att skapa förutsättningar för förbättrade stöd- och serviceinsatser för personer med omfattande funktionshinder. Syftet är också att uppnå förbättringar i fråga om habiliterings- och rehabiliteringsverksamheten.

En statlig myndighet, Statens handikappråd, verkar för förbättrade levnadsförhållanden för handikappade och främjar samarbetet i handikappfrågor mellan samhällsorganen och mellan dessa och handikapporganisationerna.

Genom socialtjänstlagen har kommunerna ett grundläggande ansvar för att barn med funktionshinder och deras familjer får det stöd och den hjälp de behöver. Socialtjänstens övergripande ansvar för barn och ungdomar slås fast i en särskild bestämmelse i socialtjänstlagen (12 §). Genom en annan bestämmelse tillförsäkras den enskilde rätt till olika stödinsatser som han eller hon kan ha behov av och som inte tillgodoses på annat sätt (6 §). Socialtjänstens ansvar för människor med funktionshinder understryks genom föreskrifterna i socialtjänstlagen som handlar om omsorger om människor med handikapp, vare sig det gäller barn eller vuxna (21 §). Socialnämnden skall verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra. Socialnämnden skall vidare medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och att han får bo på ett sätt som är anpassat efter hans behov av särskilt stöd. För utvecklingsstörda och barndomspsykotiska finns en särskild lag om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. som garanterar dem specialiststöd, korttidsvård och alternativt boende.

De flesta barn med handikapp växer numera upp i sin egen familj bland föräldrar och syskon. För dem, framför allt bland de gravt psykiskt utvecklingsstörda, där detta av olika skäl inte är möjligt finns familjehem (enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran) och s.k. elevhem (gruppboende i små enheter under hemlika förhållanden). Det anses angeläget att den nära kontakten med föräldrarna bibehålls och att föräldrarna kvarstår i sin roll som vårdnadshavare även om den praktiska vården överläts.

För barn med funktionshinder har landstingen byggt upp habiliteringsorganisationer. I verksamheten kan ingå t.ex. medicinsk kontroll, utredning och behandling, sjukgymnastik, hjälpmedelsutprovning, språk- och talträning, pedagogiska insatser, stödsamtal och rådgivning till föräldrar.

I anslutning till landstingens hörcentraler och öronavdelningar finns pedagogisk hörselvård. Särskilt pedagogiskt stöd till handikappade barn i skolan ges genom statens institut för handikappfrågor i skolan. Undervisning av döva barn och ungdomar sker på teckenspråk.

Föräldrar med ett handikappat barn under 16 år, som behöver särskild tillsyn och vård i hemmet, kan få vårdbidrag. Vid bedömning av rätt till vårdbidrag beaktas även merkostnader på grund av barnets handikapp. För barn som vistas på institution kan ett visst bidrag, ferievårdsbidrag, lämnas när barnet vistas i familjehemmet. Från den 1 juli 1992 har det ekonomiska stödet till föräldrar med handikappade barn förbättrats. Förbättringen avser såväl stödets konstruktion som bidragsnivåerna.

Stöd för inköp av bil kan numera lämnas föräldrar med barn med handikapp under förutsättning att föräldern sammanbor med barnet och har behov av fordon för förflyttning tillsammans med barnet. Bidrag lämnas i form av grundbidrag, anskaffningsbidrag och anpassningsbidrag. Grundbidrag lämnas med högst 60 000 svenska kronor (10 909 USD) och anskaffningsbidrag med högst 40 000 svenska kronor (7 272,7 USD).

Enligt lagen om särskilda omsorger om barn och ungdom har psykiskt utvecklingsstörda rätt till särskilda omsorger om de behöver sådant stöd och sådan hjälp i sin livsföring och deras behov inte tillgodoses på något annat sätt. De särskilda omsorgerna, som kan vara boende i familjehem eller elevhem, skall syfta till att ge psykiskt utvecklingsstörda möjlighet att leva som andra och i gemenskap med andra. Omsorgerna skall vara inriktade på att utveckla den enskildes

egna resurser. Verksamheten skall vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmande och integritet. De särskilda omsorgerna är avgiftsfria.

Som redovisats under i rapportens första del har alla barn som är bosatta i Sverige skolplikt och rätt till utbildning. Frågan om handikappade barns utbildning behandlas närmare under avsnittet Utbildning, fritid och kulturverksamhet.

Statsbidraget till handikapporganisationerna spelar en stor roll när det gäller insatserna för de handikappade (nästan 130 miljoner svenska kronor (23,7 miljoner USD) till 40-50 organisationer för budgetåret 1992/93). Handikapporganisationernas verksamhet har haft en avgörande betydelse för dagens handikappolitik. Organisationerna bedriver centralt, regionalt och lokalt intressepolitisk verksamhet, anlitas som remissinstanser och är företrädare i olika utredningar. En viktig aktivitet är utöver medlemsstöd även information om handikapp till olika målgrupper. Även Allmänna arvsfondens medel anslås av regeringen för stöd till omsorger om barn och ungdom med handikapp. Genom statliga bidrag och stöd ur Allmänna arvsfonden ges handikapporganisationerna och andra frivilliga organisationer möjlighet att påbörja och bedriva utvecklingsverksamhet av olika slag, som utgör viktiga komplement till samhällets åtgärder. Som exempel på verksamheter som erhållit anslag kan nämnas försöks- och utvecklingsverksamhet som t.ex. datorteknik för handikappade, resurscenter för autister, verksamhet för dövblinda och hörselskadade samt lek och kommunikation för gravt utvecklingsstörda flerhandikappade.

Regeringen kommer under hösten 1992 att lägga fram ett förslag i riksdagen, vilket innebär att personer med omfattande funktionsnedsättningar genom en särskild lag får rätt till nödvändiga stöd- och serviceåtgärder. Härigenom skapas garantier för att personer skall kunna få t.ex. avlösarservice, dvs. att anhöriga ges avlösning i vårdarbetet, personlig assistent ett visst antal timmar per dag och rätt till en bostad med särskild service för dem som inte kan bo hemma. Landstingen kommer genom ett förslag om en förstärkning av hälso- och sjukvårdslagen att bli skyldiga att anordna habilitering och rehabilitering för barn.

Vad gäller *punkt 4* har Sverige under många år spelat en aktiv roll i det internationella handikapparbetet. Den svenska regeringen tog under år 1989 ett initiativ till att inom FN inleda ett arbete för att få till stånd internationella regler om handikappades rätt till jämställdhet och full delaktighet sk. "standard rules".

Målsättningen för det svenska biståndet på handikappområdet är att integrera handikappaspekten i den löpande utvecklingsaspekten. Handikappaspekter beaktas dels bilateralt och i samarbete med enskilda organisationer, dels globalt genom FN, UNDP och andra berörda organisationer inom FN-systemet.

Tidigare redovisades handikappinsatser inom den svenska u-hjälpen under rubriken "hälsovård". För budgetåret 1992/93 har regeringen anslagit en särskild post för handikappstöd för att synliggöra de insatser som görs för att förbättra situationen för handikappade i u-länderna men också för att markera att handikappfrågor inte enbart är hälsorelaterade.

Vaccinationer samt distribution av A-vitamin och jod är exempel på åtgärder som förebygger handikapp. Habilitering av barn som föds med handikapp kan i de flesta fall ske med gott resultat i familjen med visst stöd av hälsopersonal. Styrelsen för internationell utveckling (SIDA), svenska regeringens organ för utvecklingssamarbete, stöder familjebaserad rehabilitering (community based rehabilitation) dels genom direkta insatser, dels genom WHO:s utvecklingsarbete på detta område, men också genom svenska enskilda organisationer. WHO har utvecklat en handbok med SIDA:s stöd, "Training in the Community for People with Disabilities", som utgör grunden för familjebaserad rehabilitering.

(c) Hälso- och sjukvård (art. 24)

Det övergripande målet för svensk hälso- och sjukvård, nämligen en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen, överensstämmer med barnets rätt till hälso- och sjukvård enligt bestämmelserna i artikel 24 *punkt 1*. Med hälso- och sjukvård avses i hälso- och sjukvårdslagen åtgärder för att förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador. Hälso- och sjukvården skall bedrivas så att den uppfyller kraven på god vård.

De flesta av de samhällsinsatser som påverkar barns och ungdomars hälsa ligger inom kommunernas och landstingens ansvarsområde.

I hälso- och sjukvårdslagen anges särskilt att hälso- och sjukvården skall arbeta med att förebygga ohälsa. Hälsovården kan vara miljöinriktad och medverka i samhällsplaneringen eller

individinriktad och ta formen av t.ex. hälsokontroll, vaccination, hälsouppllysning samt mödra- och barnhälsovård. Regeringen har nyligen tillsatt en utredning med uppdrag att bl.a. överväga hälso- och sjukvårdens uppgift i det moderna samhället och lämna förslag till vilka etiska principer som bör ligga till grund för prioriteringar inom hälso- och sjukvården.

Sjukvård för barn och ungdomar med akuta eller kroniska sjukdomar eller olycksfall meddelas dels av speciella barnmedicinska, barnkirurgiska eller barnpsykiatriska kliniker, men också av andra specialister inom allmän medicin, kirurgi, ortopedi, ögon, öron eller infektionsmedicin. Varje sjukvårdsområde har tillgång till barnmedicinsk vård vid en av de 44 barnmedicinska klinikerna i landet. Barnkirurgisk klinik finns vid 4 sjukhus och barnpsykiatrisk vid ett 30-tal.

Enligt tandvårdslagen skall landstingen svara för avgiftsfri tandvård för inom landstingsområdet bosatta barn och ungdomar. Åtgärdsprogrammen under barnåren omfattar bl.a. information och instruktion avseende kostförändringar, fluoridtabletter, tandborstning och flourtandkräm. De förebyggande åtgärderna har lett till att fyra av fem treåringar inte längre har hål i sina mjölkttänder. Antalet kariesskadade tänder hos skolbarn har mer än halverats under en tioårsperiod.

Enligt förordningen om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m. lämnar staten ersättning till landstingen för viss vård som ges flyktingar och asylsökanden. En asylsökande får härigenom utan egen avgift akut sjuk- och tandvård och förlossningsvård samt vård vid abort. Därutöver ersätts hälsoundersökningar. Enligt de allmänna bestämmelserna i hälso- och sjukvårdslagen skall landstingen erbjuda hälso- och sjukvård till dem som är bosatta inom landstinget. Om någon som vistas i landstingskommunen utan att vara bosatt där behöver omedelbar hälso- och sjukvård, skall landstinget dock erbjuda sådan vård. Nämda regler har fått till följd att ett asylsökande barn eller barn till asylsökande endast har rätt till akut sjuk- och tandvård. Vid tolkningen av huruvida vårdbehovet skall anses vara akut är hälso- och sjukvårdslagen och Socialstyrelsens Allmänna råd Hälsovård för flyktingar och asylsökande vägledande. I de allmänna råden anförs bl.a. att "avgörande vid bedömningen är om en fördröjning av vårdinsatserna kan leda till negativa följder för patienten". Socialstyrelsen har poängterat att psykiska symtom och störningar som ångest och depressioner kräver akuta åtgärder. Vidare har det understrukits att asylsökandens behov måste bedömas i perspektivet av att det kan dröja månader innan han har möjlighet att få annan vård än akutvård. Detta har särskilt stor betydelse när det gäller barn. Invandrarverket och Socialstyrelsen har därtill deklarerat att barn i asylsökande familjer skall erbjudas all somatisk sjukvård som inte kan vänta sex månader utan att sjukdomstillståndet försämras.

Under senare år har det också skett en vidgning av akutbegreppet beträffande barn. Det finns emellertid uppgifter om att akutbegreppet tolkas på skilda sätt i olika delar av landet. I Invandrarverkets avtal med dem som bedriver hälso- och sjukvård vid flyktingförläggningarna är det inskrivet att hälsovården för asylsökande barn och barn till asylsökande skall motsvara ordinarie barnhälsovård för barn i Sverige. Avtalen betonar även vikten av tillgång till barnpsykiatrisk vård på förläggningen. Invandrarverket arbetar med att ytterligare förbättra barnhälsovården på förläggningarna. Inom regeringskansliet har man tillsammans med Socialstyrelsen och Invandrarverket i gångsatt ett arbete för att följa upp akutbegreppets tillämpning och bedöma behovet av en eventuell utvidgning av asylsökande barns rätt till hälso- och sjukvård.

Vad gäller bestämmelserna i *punkten 2* kan hänvisas till vad som sägs i anslutning till art. 6 paragraf 2. Den svenska mödra- och barnhälsovården har som målsättning att minska dödlighet, sjuklighet och handikapp hos blivande mödrar och hos barn. Målsättningen är vidare att söka minska skadliga påfrestningar för föräldrar och barn samt att stödja och aktivera föräldrar i deras föräldraskap och härigenom skapa gynnsamma förutsättningar för en allsidig utveckling hos barn. Såväl mödra- som barnhälsovården har i Sverige en inriktning på förebyggande insatser. Som tidigare nämnts erbjuds de flesta föräldrar i samband med graviditet och barnafödelse en föräldrabildning inom ramen för barnhälsovården.

I fråga om *punkten 3* kan hänvisas till lagen från år 1982 med förbud mot omskärelse av kvinnor. Ett ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (omskärelse) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Den som bryter mot förbudet döms till fängelse i högst två år eller, om omständigheterna är mildrande, till böter. För grovt brott döms till fängelse lägst ett år och högst tio år. Inom bl.a. Socialstyrelsen och Rädda Barnen arbetar man aktivt med berörda invandrargrupper för att motverka att kvinnlig omskärelse fortsätter.

Vad gäller *punkten 4* betonas i svenskt bistånd faktorer som är starkt relaterade till barns hälsa såsom primärhälsovård, inklusive aidsbekämpning, familjeplanering och nutrition, vatten och sanitet samt primär- och yrkesskolor.

Stöd till primärhälsovården går i stor utsträckning till barn och mödrar. Förebyggande hälsovård och vaccinationer av barn sker via stöd till WHO i samarbete med UNICEF.

En av målsättningarna med biståndet till primärhälsovården är att nå barnen, speciellt med immunisering samt behandling av diarréer och andra för u-landsbarn livshotande tillstånd. De nationella immuniseringsprogrammen, som Sverige aktivt stöder, har resulterat i att 80 procent av alla barn vaccinerats mot de vanligaste barnsjukdomarna. Stor vikt har lagts vid utbildning av hälsovårdspersonal på alla nivåer för att på det sättet nå alla barn.

Forskning för att utveckla primärvården i u-länder pågår vid svenska universitet och institutioner inom ramen för svenskt bistånd, t.ex. vid Institutionen för internationell hälso- och sjukvårdsforskning vid Karolinska Institutet i Stockholm, vid enheten för Internationell barnhälsovård vid Uppsala universitet och vid Statens Bakteriologiska Laboratorium. Också Styrelsen för ulandsforskning (Sarec) och Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) samarbetar kring utvecklingsforskning och utvecklingsarbete.

(d) Social trygghet samt barnomsorg (artiklarna 26 och 18 paragraf 3)

De principer som gäller enligt svensk socialtjänst- och socialförsäkringslagstiftning ger barnet rätt till social trygghet. I det föregående har det redogjorts för socialtjänstens skyldighet att se till att barnet får växa upp under trygga och goda förhållanden.

Samhällets direkta ekonomiska stöd till barn och barnfamiljer utgörs främst av allmänna barnbidrag inklusive flerbarnstillägg, bostadsbidrag, föräldraförsäkring, bidragsförskott, barnpensioner samt vårdbidrag för handikappade barn. Riksdagen har nyligen antagit en lag om ett särskilt bidrag till ensamföräldrar med barn som en kompensation för att en särskild skattereduktion tagits bort. De berörda föräldrarna får för vardera av åren 1991 och 1992 1 800 svenska kronor (327,7 USD) och för det första halvåret 1993 är det särskilda bidraget 900 svenska kronor (163,6 USD). Socialdepartementet har sommaren 1992 lagt fram ett förslag om nya regler för beräkning av samhällsstöd till ensamstående föräldrar. Reformen innebär att sambandet mellan underhållsbidraget och samhällsstödet inom bidragsförskottet slopas. Om bidragsförskott, se art. 27 para. 4. En behovsprövning görs av samhällsstödet och samordnas med behovsprövningen av bostadsbidraget till barnfamiljer. Förslaget remissbehandlas för närvarande.

Genom det allmänna barnbidraget tillförsäkras alla familjer med barn ett grundläggande ekonomiskt stöd. Barnbidraget, som utges med samma belopp för alla barn under 16 års ålder, betalas ut till ca 1 miljon familjer med sammanlagt 1,6 miljoner barn. Familjer med tre eller flera barn får därutöver ett flerbarnstillägg (ett halvt barnbidrag för det tredje barnet, ett helt för det fjärde och etthundrafemtio procent av ett helt barnbidrag till det femte och varje ytterligare barn). För närvarande utgör barnbidraget 750 svenska kronor (136,4 USD) i månaden, men det kommer att höjas årsskiftet 1992/93 till 835 svenska kronor (151,8 USD) per månad.

För elever som fyllt 16 år och går i grundskolan eller viss annan utbildning utgår förlängt barnbidrag. Bidraget utgår med samma belopp som det allmänna barnbidraget.

Bostadsbidrag lämnas till barnfamiljer, till ungdomar och studerande samt till andra hushåll utan barn. Bostadsbidrag till barnfamiljer består dels av ett fast belopp, dels av ett belopp som beror av bostadskostnadens storlek och antalet barn. Det fasta beloppet är för närvarande 1000 svenska kronor (182 USD) per månad oberoende av hur många barn det finns i familjen. Det bostadskostnadsberoende bidragsbeloppet grundas på bostadskostnaden mellan en nedre och en övre gräns för bostadskostnaden. Inom dessa intervall lämnas bidrag med 75 eller 50 procent av bostadskostnaden. Bidragen är inkomstprövade och reduceras med ett belopp som svarar mot 20 procent av den del av den bidragsgrundande inkomsten som överstiger 91 000 svenska kronor (16 545,4 USD) per år. Bostadsbidrag enligt reglerna för bostadsbidrag till barnfamiljer lämnas även till sådana ensamboende och makar/samboende som har umgängesrätt med sina barn.

Det är kommunerna som beslutar och betalar ut bostadsbidrag. Kostnaderna för bostadsbidragen delas mellan staten och kommun. Staten lämnar kommunerna årligen ett bidrag motsvarande 50 procent av kostnaderna för sådana bostadsbidrag som lämnas enligt vad som nu redovisats.

Barnpension utges till barn vars mor eller far eller båda föräldrar har avlidit. Barnpension kan utges även efter 18 års ålder om barnet bedriver gymnasie studier eller annan grundutbildning. Barnpension från folkpensioneringen utges med för närvarande 1 123 svenska kronor (204,2 USD) i månaden.

Beträffande bestämmelserna i art. 18 paragraf 3 har en mycket kraftig utbyggnad skett av olika barnomsorgsinstitutioner och andra barnomsorgsalternativ sedan slutet av 1960-talet. Utgångspunkten för denna kraftsamling har dels varit att ge alla vuxna (i praktiken kvinnorna) samma förutsättningar att förena föräldraskap och förvärvsarbete, dels att även före skolstarten ge barn möjlighet att delta i en på förskolepedagogisk grund utvecklande verksamhet. Utbyggnaden har främst skett i kommunal regi, men under senare år har alternativa former utvecklats kraftigt. Det gäller främst daghem drivna av föreningar, religiösa samfund och kyrkliga församlingar samt i s.k. föräldrakooperativ form. Genom en nyligen företagen ändring i statsbidragsreglerna byggs nu daghem också ut i privat regi.

Resultatet av utbyggnaden har blivit att kvinnor med barn i förskoleåldern numera förvärvsarbetar utanför hemmet i nästan samma omfattning som män. Fortfarande gäller dock att kvinnor i högre grad förvärvsarbetar på deltid. Det är i sammanhanget värt att notera att samtidigt med denna höga förvärvsfrekvens föder kvinnor i Sverige fler barn än kvinnor i de flesta andra europeiska länder.

Riksdagen fattade år 1985 ett principbeslut om en utbyggnad av barnomsorgen så att alla barn i åldern 1 1/2 år och fram till skolstarten vid 7 års ålder skulle få möjlighet att delta i en organiserad förskoleverksamhet. Detta mål skulle uppnås senast år 1991. År 1992 finns fortfarande en viss kö, framförallt beroende på att det under perioden fötts ca 100 000 fler barn än vad som beräknades år 1985. Regeringen avser dock att hösten 1992 föreslå riksdagen en lagstiftning som skall garantera barnens och familjernas rätt till en god barnomsorg.

Lagstiftningen avses grundas på de mål för verksamheten som låg till grund för det nämnda riksdagsbeslutet år 1985. Barnomsorgens uppgift är således att i samarbete med hemmen bidra till en trygg och stimulerande uppväxtmiljö, att ge dem gemenskap med andra barn och vuxna utanför den egna familjen. Barnomsorgen ska successivt ge barnen kunskap om och erfarenhet av omvärlden. Den skall förmedla ett kulturarv och lägga grund till att barnen kan finna sig väl tillrätta i samhället och vilja delta i och påverka samhällsutvecklingen.

För barn till förvärvsarbetande eller studerande föräldrar är daghemmen grundstenen i svensk barnomsorg. I daghemmen finns pedagogiskt utbildad personal som kan organisera utvecklingsstimulerande verksamhet för barnen. En social och kulturell förankring i barnens närmiljö eftersträvas. Daghemmen skall finnas till för alla barn, dvs. daghemmen skall kunna ta emot och ge innehåll i en verksamhet som omfattar barn med handikapp, med psykosociala problem och med olika kulturbakgrund. Som komplement till daghemsinstitutionerna finns familjedaghem och också de barn som är hos en hemarbetande förälder skall, beroende på ålder, ha rätt att delta i verksamhet i öppen förskola (se under Familjemiljö och alternativ vård) eller i särskilt anordnad pedagogisk gruppverksamhet, s.k. deltidsgrupp.

För de yngre skolbarnen finns fritidshem och öppen fritidsverksamhet, som ofta organiseras tillsammans med skolan. Även denna verksamhet har byggts ut kraftigt under senare år, men någon utbyggnadsmålsättning som motsvarar den för förskoleverksamheten finns inte. För både förskolan och fritidshemsverksamheten finns av Socialstyrelsen utarbetade pedagogiska program som skall tillämpas över hela landet. Svensk förskoleverksamhet skiljer sig från verksamheten i många andra länder genom att man i en institution, daghemmen, förenar omvårdnaden av barn under hela dagen med en pedagogisk gruppverksamhet. Detta har lett till att verksamheten administreras av Socialdepartementet och Socialstyrelsen på riksnivå och av de sociala myndigheterna på lokal nivå.

Ca 300 000 barn finns år 1992 i daghem. Ca 100 000 i familjedaghem och drygt 100 000 barn deltar i öppen förskoleverksamhet.

(e) Levnadsstandard (art. 27, paragraferna 1-3)

När det gäller stöd till föräldrar i annat avseende än ekonomiskt hänvisas till vad som anförts under de artiklar som i övrigt berör förutsättningarna för barns utveckling.

Som tidigare nämnts utgörs samhällets direkta ekonomiska stöd till barnfamiljerna främst av allmänna barnbidrag inklusive flerbarnstillägg, bostadsbidrag, föräldraförsäkring, bidragsförskott,

barnpensioner samt vårdbidrag för handikappade. Familjepolitiken skall underlätta för föräldrarna att själva välja den vård och fostran av barnen och den arbetsfördelning som passar dem och barnen bäst. För att underlätta för barnfamiljerna har samhället byggt upp ett stödsystem som syftar till att ge ekonomiskt stöd under den period de har stor försörjningsbörda.

Som en ekonomisk grundtrygghet kan nämnas att bidragsförskott lämnas för barn som endast en av föräldrarna har vårdnaden om eller som står under vårdnad av annan än föräldrarna. Bidragsförskott kan också lämnas när föräldrarna har gemensam vårdnad men bor åtskilda. De bidragsförskottsberättigade barnen garanteras ett generellt ekonomiskt bidrag, för närvarande 1 123 svenska kronor (204,2 USD) per månad. Antalet barn för vilka bidragsförskott utgår kan beräknas till drygt 270 000. Som nämns i föregående avsnitt remissbehandlas för närvarande ett förslag om ett nytt samhällsstöd till ensamstående föräldrar.

Som tidigare nämnts lämnas ett särskilt bidrag till sådana barn som är adopterade av endast en person. Reglerna motsvarar i huvudsak dem som gäller för bidragsförskott. Vidare har föräldrar med ett sjukt barn som behöver särskild tillsyn eller vård i hemmet rätt till vårdbidrag enligt regler som motsvarar dem som avser vårdbidrag till förälder med ett barn med handikapp. Om sådant bidrag, se art. 18, paragraf 2 och art 22.

Den enskilde har vidare enligt föreskrifter i socialtjänstlagen rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och sin livsföring i övrigt, om hans behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Den enskilde skall genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet skall utformas så att det stärker hans resurser att leva ett självständigt liv. Det är den lokala socialnämnden som beslutar om bidrag till den enskilde, vilket beslut går att överklaga till domstol.

Socialstyrelsen fastställer varje år en rekommenderad skälig levnadsnivå bl.a. för barnfamiljer. Socialstyrelsen har för år 1992 rekommenderat följande bruttonormer (exkl. bostadskostnader) per månad.

Ensamstående	3 258 svenska kronor (592 USD)
Sammanboende	5 392 svenska kronor (980 USD)
Barn 0 - 3 år	1 573 svenska kronor (286 USD)
Barn 4 - 10 år	1 853 svenska kronor (337 USD)
Barn 11 - 20 år (hemnaboende skolungdom)	2 134 svenska kronor (388 USD)

Enligt en nyligen genomförd kartläggning av Socialtjänstkommittén inför allt fler kommuner en nivå som ligger under den rekommenderade nivån för de familjer som är korttidsberoende av ekonomiskt bistånd. Allt fler rapporter från skilda kommuner i Sverige handlar om nedskärningar också i det bistånd som ges till barn med behov av särskilt stöd. Flera kommuner har vidare aktualiserat ett behov att av ekonomiska skäl begränsa individens möjlighet att välja vårdalternativ. Även denna fråga behandlas i den översyn som pågår inom den av regeringen tillsatta Socialtjänstkommittén.

UTBILDNING, FRITID, OCH KULTURVERKSAMHET.

(a) Utbildning, inklusive yrkesutbildning och yrkesorientering (art. 28)

Rätten till utbildning finns inskriven i skollagen. Där stadgas att alla barn och ungdomar, som är bosatta i Sverige - oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden - skall ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Med det offentliga skolväsendet för barn och ungdomar avses grundskola, sameskola, specialskola, särskola och gymnasieskola. Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet. Utbildningen är kostnadsfri för eleverna. De skall också utan kostnad ha tillgång till böcker, skrivmaterial och andra hjälpmedel som behövs för utbildningen.

Samtliga barn har skolplikt. Skolplikten inträder på höstterminen det kalenderår då barnet fyller sju år. Om barnets vårdnadshavare begär det får barnet börja vid sex års ålder. Skolplikten är 9-årig, för specialskolans elever 10-årig. Skolplikten fullgörs normalt i grundskolan, men den kan också fullgöras i godkänd fristående skola, sameskola, specialskola och särskola. Skolplikten upphör normalt vid utgången av vårterminen det kalenderår då barnet fyller 16 år.

Kommunerna är skyldiga att erbjuda alla sina ungdomar fortsatt utbildning i gymnasieskolan eller i yrkesskolan. Sådan utbildning får påbörjas t.o.m. det första kalenderår det år de fyller 20 år. Elev som påbörjat utbildning har rätt att slutföra den.

Barn som vistas i Sverige i avvaktan på beslut i ett ärende om uppehållstillstånd eller under liknande omständigheter och som skulle ha vanlig skolplikt, om de var bosatta i riket, skall tas emot i grundskolan i den kommun där de vistas, så snart skolgång är lämplig med hänsyn till deras förhållanden.

Elever som kommer från utlandet och barn med ett annat modersmål (hemspråk) än svenska har rätt till stödundervisning, undervisning i svenska som andraspråk och hemspråksundervisning. Hemspråksundervisningen kommer att beröras närmare under avsnittet Barn tillhörande minoriteter eller inhemska grupper (art. 30).

Skolans styrsystem

Riksdagen har beslutat att skolan skall vara mål- och resultatstyrd. Ett nytt styrsystem infördes fr.o.m. den 1 juli 1991.

Kommunerna har ansvaret för att bedriva skolverksamheten. Staten tilldelar kommunen ett bidrag till skolverksamheten som motsvarar ungefär hälften av den totala kostnaden. Skolhuvudmännen är skyldiga att genomföra utbildningen enligt de föreskrifter statsmakterna ställt upp. Sådana föreskrifter finns dels i skollagen, dels i läroplanerna.

Staten styr således utbildningen genom ovanstående centrala styrdokument. Tillsyn över kommunernas skolverksamhet och utvärdering av skolans resultat sker genom Statens skolverk. Staten svarar också för lärarutbildningen och förfogar över resurser för lärarfortbildning. Vissa speciella insatser för handikappade elever görs genom Statens institut för handikappfrågor i skolan. Institutet ger bl.a. genom sina konsulenter stöd och hjälp för att underlätta skolgången för elever med handikapp.

Det är ännu för tidigt att dra några slutsatser när det gäller konsekvenserna av det nya styrsystemet. Det finns emellertid uppgifter som tyder på att vissa kommuner genomfört relativt omfattande besparingar på skolverksamheten. Besparingar kan gälla ökad klasstorlek, minskning av antalet lärare, nedskärning av volymen inom den kommunala vuxenutbildningen etc. Uppgifter under hand från Statistiska Centralbyrån tyder också på att antalet undervisningstimmar minskat i samtliga skolformer. De kommunala besparingarna behöver i sig inte innebära att kvaliteten i undervisningen sjunkit. Det kan också mycket väl tolkas som att kommunerna med stöd av det nya styrsystemet förmår styra resurserna så att de utnyttjas mer effektivt såväl inom skolan som inom övrig kommunal verksamhet. I sammanhanget bör påpekas att den svenska skolan i jämförelse med andra länder har en mycket hög lärartäthet och små klasser. För läsåret 1991/92 fanns i genomsnitt 9,3 lärare per 100 elever i grundskolan samt 7,3 lärare per 100 elever i gymnasieskolan. Läsåret 1990/91 var den totala genomsnittskostnaden för en grundskoleelev 50 300 svenska kronor (9 145 USD) och 53 000 svenska kronor (9 636 USD).

Skolans mål

Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen skall hänsyn tas till elever med särskilda behov. Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö.

Skol- och utbildningspolitiken skall, enligt regeringsförklaringen, i framtiden inriktas på att stärka Sverige som kunskapsnation. Alla skall ges rätt att välja skola. De offentliga bidragen skall i princip följa eleven. Denna frihet skall göra det möjligt att välja mellan det offentliga skolväsendet och fristående skolor men också att välja skola inom den egna kommunen eller i en annan kommun. Ett första steg i riktning mot ökad valfrihet har tagits i och med att fristående skolor ges samma förutsättningar att verka på i stort sett samma villkor som de kommunala grundskolorna. Ytterligare regeringsförslag för att öka valfriheten på skolområdet kommer under 1993.

För närvarande pågår vidare ett omfattande arbete i en särskild av regeringen tillsatt Läroplanskommitté med att utarbeta nya läroplaner, kursplaner och timplaner för skolans alla stadier. De åtaganden som Sverige ställt sig bakom i och med konventionen om barnets rättigheter kommer att fullföljas i de nya läroplanerna.

I skollagen stadgas att i utbildningen skall hänsyn tas till elever med särskilda behov. Trots detta lämnar ca 5 procent av alla barn grundskolan med brister i sin utbildning i något eller några ämnen. Ca 350 elever av drygt 100 000 lämnar årligen skolan helt utan betyg. Många elever med invandrabakgrund återfinns bland dem som inte har betyg från alla ämnen i skolan. Skälen till bristande utbildningsresultat varierar liksom åtgärderna för att förbättra situationen. Som exempel kan nämnas stöd- och specialundervisning bl.a. till invandrabarnen. För att öka lärarens specialpedagogiska kompetens genomförs under en tioårsperiod relativt omfattande fortbildning.

Skolformer

Grundskolan

Utbildningen i den 9-åriga grundskolan syftar till att ge eleverna de kunskaper och färdigheter och den skolning i övrigt de behöver för att delta i samhällslivet. Den skall kunna ligga till grund för fortsatt utbildning i gymnasieskolan.

Antalet elever i grundskolan hösten 1990 var 881 523. I grundskolan tjänstgjorde 93 417 lärare och 90 procent av dessa var lärarutbildade. Inför hösten 1991 hade antalet elever i grundskolan minskat med ca 0,5 procent.

Flertalet fysiskt handikappade elever får sin undervisning inom den vanliga grundskolan i särskild undervisningsgrupp eller individuellt integrerad i vanlig klass. Detta gäller så gott som alla rörelsehindrade och blinda eller synskadade elever. Integrering i vanlig grundskola är mindre vanlig för elever som är beroende av teckenspråk för kommunikation. Särskilda hörselklasser finns dock i flera kommuners grundskola.

Vad gäller konventionsstaternas skyldighet att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott har skolan i Sverige ett i skollagen uttalat ansvar vad gäller regelbunden närvaro i skolan.

Undersökningar visar att eleverna är frånvarande omkring 10 procent av skoltiden i grundskolan. Det vanligaste skälet till frånvaro är sjukdom (cirka 6,5 procent) och deltagande i annan undervisning (cirka 2,5 procent). Skolk förekommer i mycket begränsad omfattning. Det förekommer framför allt på högstadiet, är ett storstadsfenomen samt förekommer oftare bland elever som växer upp i mindre studiemotiverade hem, har avvikande beteende eller missbruksproblem. En rad olika vägar prövas för att få skolkande elever att återgå till skolan bl.a. anpassad studiegång.

Aga eller annan för barnet kränkande behandling får inte förekomma i skolan. Ingen skolpliktig elev får avstängas från undervisning.

Specialskolan

Det finns åtta specialskolor på grundskolenivå varav fem är regionala skolor för döva och hörsel-skadade och tre svarar för undervisning av elever med flerhandikapp. Knappt 700 gravt handikappade elever, varav flertalet döva, undervisas vid någon av dessa specialskolor. Staten är huvudman för specialskolorna och står för alla kostnader för eleverna.

Till flera av specialskolorna finns knutna specialpedagogiska kunskaps- eller resurscentra där problem kring elevens handikapp kan utredas och där föräldrar, lärare och annan personal kan få information, pedagogisk vägledning och fortbildning kring barnets handikapp.

Särskolan

Först år 1968 fick alla psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar - även de med grava tilläggshandikapp - rätt till utbildning i särskolan. Dessförinnan hade endast de s.k. "bildbara utvecklingsstörda" haft rätt till undervisning och vård.

Den obligatoriska delen av särskolan är indelad i grundsärskola och träningskola. Den frivilliga särskolan, som är 4-årig, är indelad i yrkesutbildning, yrkesträning och verksamhetsutbildning. Träningskolan, yrkesträningen och verksamhetsutbildningen riktar sig till gravt utvecklingsstörda elever.

Ca 11 300 elever går i särskolan, varav ca 3 500 i den frivilliga särskolan. Läsåret 1989/90 fick 97 psykiskt utvecklingsstörda elever med grava tilläggshandikapp särskild undervisning i hemmet i stället för i särskola.

Riksdagen har nyligen beslutat att föra över ansvaret för särskolan från landstingen till kommunerna. Reformen skall vara genomförd senast den 1 januari 1996. Härigenom får kommunerna ansvaret för att anordna respektive erbjuda grundskole-, särskole- och gymnasieutbildning för alla i kommunen bosatta barn och ungdomar.

Sameskolor

Riksdagen har vid flera tillfällen slagit fast att så länge samerna själva önskar det så skall det finnas två likvärdiga utbildningsmöjligheter för dem, nämligen sameskolan och kommunal grundskola.

Det finns sex sameskolor i Sverige. Vid dessa skolor ges undervisning i både svenska och samiska i årskurserna 1-6. Fr.o.m. årskurs 7 går eleverna över till den kommunala grundskolan på hemorten. Staten är huvudman för sameskolan och står för alla kostnader.

Elevantalet vid sameskolorna uppgick läsåret 1991/92 till 137 och beräknas läsåret 1992/93 till 140. Därutöver deltar ca 130 elever i den integrerade sameundervisningen. Kostnaderna beräknas läsåret 1991/92 uppgå till 25 miljoner kr.

Samiska elever som inte väljer att gå i sameskolan fullgör sin skolplikt i kommunala grundskolor. Dessa elever har rätt att få hemspråksundervisning som förutom ämnet samiska även omfattar samisk kultur, se vidare avsnittet Barn tillhörande minoriteter eller inhemska grupper (art. 30).

Gymnasieskolan

Gymnasieskolan har nyligen reformerats. Reformen innebär att gymnasieskolan kommer att ha 16 nationella program, varav två är studieförberedande och 14 yrkesförberedande. Alla programmen är treåriga och ger allmän behörighet för högskolestudier. Förutom nationella program erbjuder gymnasieskolan även specialutformade program om tre år för speciella utbildningsönskemål och individuella program t.ex. som förberedelse för fortsatt gymnasial utbildning. Avsikten är att gymnasieskolan skall utvecklas mot en kursutformad gymnasieskola med ökade valmöjligheter för eleven.

Gymnasieskolan skall vara en skola för alla. Den är frivillig men drygt 90 procent av ungdomarna deltar i gymnasial utbildning.

I gymnasieskolan finns möjlighet att anordna specialklasser med bl.a. lägre elevantal för syn- eller hörselskadade elever samt för rörelsehindrade elever. För döva och hörselskadade elever finns en särskilt tillrättalagd utbildning inom gymnasieskolan på en ort i landet. För rörelsehindrade elever på gymnasienivå finns skolor med särskilt anpassade förhållanden på tre orter i landet.

Eleverna i gymnasieskolan har, som tidigare nämnts, rätt till studiehjälp, för närvarande 750 svenska kronor (136,4 USD) per månad och vissa tillägg.

Fristående skolor m.m.

Av de principer om friheter för enskilda individer som är en av grundpelarna i det svenska samhället och av de internationella förpliktelser som Sverige har åtagit sig genom att tillträda olika konventioner följer att skolplikt får fullgöras i fristående skolor, om dessa uppfyller erforderliga minimikrav.

För närvarande finns omkring 90 fristående skolor på grundskolenivå. Skolorna har drygt 8 400 elever eller ca 1 procent av alla skolpliktiga barn. Riksdagen har nyligen på förslag av regeringen beslutat att samtliga godkända fristående skolor på grundskolenivå skall fr.o.m. läsåret 1992/93 få statsbidrag så att de har förutsättningar att verka på i stort sett samma villkor som de kommunala grundskolorna.

Studie- och yrkesvägledning

Studierådgivning och yrkesvägledning är obligatorisk i grundskolan. Eleverna skall få praktisk arbetslivsorientering i minst sex och upp till tio veckor totalt under grundskoletiden. Individuell vägledning och yrkesorientering i samband med undervisningen i alla ämnen skall finnas. Även i gymnasieskolan finns studie- och yrkesvägledning.

Internationalisering

Sverige har ett omfattande internationellt samarbete i utbildningsfrågor. Samarbetet rör sig på många olika nivåer från forskarnivå till skolnivå.

Med grund i läroplanerna för grundskola och gymnasieskola har ett program för skolans internationalisering upprättats. Flera statliga myndigheter har samverkat med varandra i detta program. Samverkan sker också med olika frivilligorganisationer som får bidrag för att kunna vända sig direkt till skolorna. Man uppmanar också elevinitiativ som Elevorganisationens Operation Dagsverke. Ett stort antal skolor har direkta internationella kontakter och får ekonomiskt stöd för sitt internationaliseringsarbete.

En särskild statlig utredning har tillkallats för att utreda vissa frågor om skolans internationalisering och om undervisningen av svenska barn och ungdomar i andra länder. Utredningen skall utreda och ge förslag till åtgärder inom områdena rörlighet och utbyte, elev- och lärarkontakter, studiestöd för studier utomlands, tillgodoräknande av utländsk utbildning, svensk undervisning utomlands samt undervisning i Sverige ledande till internationell examen.

(b) Utbildningsmål (art. 29)

Beträffande frågan om bl.a. syftet med barnets utbildning hänvisas till vad som är anfört i anslutning till art. 28.

Samarbete med frivilligorganisationer

I svensk demokrati spelar frivilliga organisationer och föreningar en stor roll. Skolan skall därför stödja de organisationer och folkrörelser och det friluftsliv som ungdomen själv organiserar. Samarbetet mellan skolan och dess hem- och skola-förening är ofta intensivt. Företrädare för t.ex. politiska och religiösa föreningar bjuds in att berätta om sin verksamhet. Elevföreningar av olika slag organiserar aktiviteter både inom och utom skoltiden.

På nationell nivå sker samarbete med föräldra- och studerandeorganisationer genom Riksförbundet Hem och Skola och Elevorganisationen i Sverige. Riksförbundet Hem och Skola (cirka 300 000 familjer) tjänar som idégivare och serviceorgan åt de lokala föreningarna och företräder föräldraopinionen utåt. Elevorganisationen (cirka 25 000 medlemmar) är grund- och gymnasieskolelevernas fackliga organisation. Den arbetar för en demokratisk skola byggd på solidaritet och jämlikhet samt respekt för alla människors behov och lika värde.

(c) Fritid, rekreation och kulturverksamhet (art. 31)

De krav som uttrycks i artikeln om barnets deltagande i kulturlivet är inte reglerade i särskilda lagar i Sverige. Riksdagen och regeringen har emellertid i olika sammanhang betonat vikten av att barn ges möjlighet att delta i kulturlivet.

En särskild statlig myndighet, Barnmiljörådet, har till uppgift att verka för förbättringar i barns miljö, med särskild tonvikt på lekmiljön, och för en ökad säkerhet för barn och ungdomar.

En annan statlig myndighet, Statens kulturråd, har nyligen redovisat ett regeringsuppdrag rörande de statsunderstödda kulturinstitutionernas verksamhet för barn och ungdom samt deras planer för framtiden. Kulturrådet konstaterar att det finns ett positivt förhållningssätt i Sverige till barn och barns kreativitet. Barnkulturen har utvecklats under 1970- och 1980-talet och fått en jämförelsevis stark ställning. Kulturrådet har även arbetat fram en plan för att vidga deltagandet

i kulturlivet där barn och ungdomar är en viktig målgrupp. Kulturrådet pekar särskilt på behovet av att ytterligare främja samverkan mellan kulturliv och skola/förskola.

Inom Statens ungdomsråd bedrivs ett omfattande utvecklingsarbete i syfte att ge ungdomar möjlighet att själva skapa en stimulerande och aktiverande fritid. Exempel på detta är projekt för att skapa träffpunkter för ungdomar liksom projekt som syftar till att utveckla demokratin inom ungdomsverksamheter. Andra exempel är utvecklingsarbete kring skolgårdar, insatser tillsammans med idrottsrörelsen mot läktarvåld, socialt orienterade projekt och kulturprojekt. Förutom Statens ungdomsråds fortlöpande kontakter med kommuner och föreningsliv kring ungdomars möjlighet till en god fritid sker utvecklingsarbete ofta i form av statligt projektstöd till frivilligorganisationerna. Detta utgörs bl.a. av medel ur Allmänna arvsfonden, vilka fördelas dels löpande av Barn- och ungdomsdelegationen, dels i speciella öronmärkta satsningar genom särskilda regeringsbeslut.

Socialstyrelsen har i de pedagogiska programmen för förskola och fritidshem betonat lekens betydelse för barns inlärning och utveckling. Att ge barnen inspiration, god tid, utrymme och material för deras lekar ses som en av barnomsorgens viktigaste uppgifter.

Sedan år 1984 har ett omfattande utvecklingsarbete inom barnomsorgens olika verksamhetsformer bedrivits med stöd av särskilda statliga medel. En stor andel av projekten har syftat till att utveckla det pedagogiska innehållet i förskola och fritidshem - barnkultur, drama, musik, sång, språk, dans och skapande verksamheter. Projekten har dokumenterats i rapporter, utställningar, festivaler, video och presenteras vid barnomsorgsmässor och konferenser. Flera barnkulturcentra har startats på olika platser i landet under projekttiden, liksom musikverkstäder och bild- och formverkstäder som vänder sig till barn och personal inom barnomsorgen.

Ett framgångsrikt sätt att främja barn- och ungdomskulturen är också att arbeta genom skolan. Skolan har i dag långvariga erfarenheter av att ta emot teaterföreställningar och konserter, att samarbeta med konstnärer och att utnyttja folkbibliotek och museer. Under 1980-talet pågick ett utvecklingsarbete med kultur i skolan med stöd av särskilda statliga bidrag. Den kommunala musikskolan har vidare betytt mycket för många barns musikaliska uppfostran och givit upphov till många musikgrupper.

Lekterapi för barn på sjukhus är vidare ett område inom vilket man i Sverige bedrivit ett långvarigt pionjärarbete. De allra flesta barnkliniker har numera särskilda lekterapeuter anställda med uppgift att tillhandahålla lekmaterial, delta i barnens lek, aktivera och stimulera de sjuka barnens lekar och skapa en barnvänlig miljö på sjukhuset.

Barnens lek som ett område för forskning och utvecklingsarbete har allt mer kommit att uppmärksammas. Forskningsprojekt pågår t.ex. om barn och leksaker, pojkar och flickors lekbeteenden och blinda barns lekutveckling.

Regeringen föreslår i en ny lag böter eller fängelse för den som säljer leksaker som kan skada barnen. Vidare vill regeringen skärpa bestämmelserna när det gäller cykelhjälm, flytvästar och annan personlig utrustning.

Det har framhållits att det är viktigt att det finns möjlighet till lek i närheten av barns bostäder. Det finns stöd för sådana åtgärder i bl.a. den särskilda plan- och bygglagen. Inom eller i anslutning till områden med sammanhängande bebyggelse skall det finnas lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse. Bestämmelserna om friytor för lek och utevistelse skall ses om ett uttryck för att det skall finnas möjligheter för dem som bor och verkar i eller i anslutning till bebyggelseområdet att få tillgång till sådana fritidsanläggningar och grönytor m.m. som människor i allmänhet anser nödvändiga för ett fullvärdigt samhällsliv. I lagen föreskrivs vidare att på tomter som tas i anspråk för bebyggelse, skall det finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för utevistelse och lek på tomten eller på utrymmen i närheten av denna. Om det inte finns tillräckligt utrymme för att anordna både parkering och friyta skall i första hand friyta anordnas.

Det torde dock finnas visst fog för uppfattningen att åtgärder för barnen ibland får stå tillbaka för satsningar på andra områden. Det ankommer på de självständiga kommunerna att vid avvägningar mellan olika intressen se till att barnens behov tillgodoses.

När det gäller kulturinstitutionernas verksamhet är det en naturlig uppgift för dessa att tillgoda barns behov av och tillgång till teater, dans, musik, film, konst m.m. Under senare år har staten tillfört särskilda resurser till några teatrar för utveckling av barnverksamheten.

En särskild stiftelse för internationellt ungdomsutbyte bildades år 1990 av staten, Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer och Riksidrottsförbundet. Stiftelsen skall bl.a. främja internationellt ungdomsutbyte.

Ett nationellt informationssystem kring ungdomsutbyte är under upprättande. Bakgrunden är ett ökat behov av samlad information på detta område. Enskilda ungdomar eller grupper av ungdomar skall därmed i framtiden lättare kunna få råd och hjälp med kontakter. Inför en resa skall man kunna ta fram information om aktuellt land, organisation eller verksamhet.

Sverige deltar fr.o.m. år 1993 även i programmet Youth for Europe, som går ut på att stimulera kontakter och resande för ungdomar vid sidan av skol- och universitetsutbyte och att ge ungdomar en europeisk identitet. Programmet riktar sig till ungdomar mellan 7-25 år. Företrädere ges till ungdomar som av ekonomiska eller geografiska skäl har små möjligheter att delta i andra ungdomsutbytesprogram.

Ett huvudtema för de svenska insatserna för FN:s kulturårionde är det mångkulturella samhällets möjligheter och problem. Den kommitté som svarar för genomförandet i Sverige beviljar medel för projekt för att främja goda etniska relationer, inte minst bland barn och ungdomar. Inom ramen för kulturåriondet har Invandrarverket i samarbetet med SIDA utvecklat arbetsmetoder för skolans undervisning i internationella frågor

SÄRSKILDA SKYDDSATGÄRDER

(a) Barn i nödsituationer

(i) Flyktingbarn (art. 22)

Under tiden januari 1991 - juli 1992 kom omkring 24 000 asylsökande barn under 16 år till Sverige. Under 1988-1990 beviljades drygt 25 000 barn under 16 år uppehållstillstånd i Sverige av flyktingskäl eller flyktinganknytningsskäl. Enbart under år 1990 beviljades totalt 18 000 barn och vuxna uppehållstillstånd av flyktingskäl eller flyktinganknytningsskäl, varav 42 procent gällde barn under 16 år. Det betyder att ungefär 45 procent av de flyktingar som under året flyttat ut i kommunerna är barn och ungdomar under 18 år. Nästan hälften av de flyktingar som numera får stanna i Sverige är under 18 år. Antalet flyktingbarn och ungdomar som kommit till Sverige utan vårdnadshavare beräknas vara ca 1 300 och kommer främst från Iran och Etiopien.

Det övervägande flertalet av de barn och ungdomar som fick uppehållstillstånd i Sverige under 1990 kom från Iran, Irak, Libanon, Etiopien, Vietnam, Turkiet, Jugoslavien, Syrien, Chile, Somalia, Rumänien och Bulgarien. Mer än 1 000 barn var antingen statslösa eller hade okänt medborgarskap

Enligt befolkningsstatistiken fanns i Sverige vid årsskiftet 1989/90 ca 87 000 barn under 18 år som var förstagenerationsinvandrare (utrikes födda) och ca 240 000 andragenerationsinvandrare. Sammanlagt fanns det över 327 000 barn under 18 år som utgjorde sk. "första- och andragenerationsinvandrarbarn". Siffran inkluderar då ca 33 000 adoptivbarn som oftast kommer från länderna i Asien och Latinamerika, främst från Indien, Korea och Colombia samt ca 10 000 barn födda utomlands av svenska föräldrar.

Sverige har tillträtt såväl FN:s konvention angående flyktingars rättsliga ställning från 1951 som dess tilläggsprotokoll från 1967. Till detta kommer de riktlinjer som UNHCR antog år 1988 för hur flyktingar bör bemötas, Guidelines on Refugee Children, FN:s riktlinjer.

När föräldrarna eller någon av föräldrarna beviljas flyktingstatus, får hela familjen samma status i enlighet med principen om familjens enhet. Vad gäller prövningen av ett barns asylansökan skall enligt förarbetena till 1989 års utlänningslagstiftning myndigheterna ta särskild hänsyn till barnens situation. Barnen skall uppmärksammas som individer som kan ha egna skäl för uppehållstillstånd. Redan i samband med polisen grundutredning i ett asylärende skall vårdnadshavaren utfrågas om de medföljande barnens förhållanden. Frågorna skall gälla barnens fysiska och psykiska tillstånd samt eventuella egna asylskäl. Med utgångspunkt i den information som lämnas avgör polisen om barnet självt skall höras.

Polisutredning om det asylsökande barnet skall, förutom de skäl som åberopas, särskilt belysa bl.a. barnets identitet, släktförhållanden och hälsotillstånd samt var nära anhörig finns. Beträffande barn under 16 år eller barn som i övrigt ger ett omoget intryck skall också framgå hur vårdnadshavare/nära anhörig kan nås t.ex. via svensk ambassad.

Vidare bör enligt förarbetena till utlänningslagstiftningen offentligt biträde alltid förordnas då det är fråga om asylsökande som till följd av minderårighet inte ens med tolk kan förväntas

utföra sin talan på ett ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande sätt. Enligt lagstiftning och praxis bör vidare asylsökande barn utan vårdnadshavare även ha en god man, som bevakar deras intressen och rättssäkerhet. Svårigheter på flera plan har dock bidragit till att god man inte har kunnat förordnas för många av dessa barn. Det främsta problemet har visat sig vara bristen på personer, som är beredda att åta sig uppdraget att vara goda män. Frivilligorganisationerna Rädda Barnen och Röda Korset har därför tagit initiativ till att rekrytera goda män bland sina medlemmar.

Målsättningen för Invandrarverket är att beslut i ärenden som rör asylsökande barn under 18 år utan vårdnadshavare, skall vara fattat inom två månader från barnets inresa eller den dag då barnets vistelse i Sverige blivit känd för polisen eller Invandrarverket. Särskilda insatser från Invandrarverkets sida under det senaste året har också lett till snabbare beslut än tidigare, både ifråga om förordnande av god man och ifråga om beslut om uppehållstillstånd.

Socialstyrelsen redovisade i april 1991 ett regeringsuppdrag att följa utvecklingen av det psykiska och fysiska hälsoläget hos flyktingbarn och flyktingungdomar i Sverige. I tio delrapporter sammanfattas aktuell kunskap på olika områden. Bl.a. belyses förhållandena för flyktingbarn i hälso- och sjukvården samt för flyktingbarn utan föräldrar i Sverige. Andra områden som behandlas är flyktingbarn med funktionshinder, flyktingbarn på sjukhus, flyktingbarn inom barnomsorgen, kommuners mottagande av flyktingbarn, frivilliga organisationers arbete samt forskning avseende flyktingbarn.

Styrelsen konstaterar i en sammanfattande rapport att mottagandet av flyktingbarn fungerat förhållandevis väl med hänsyn till de senaste två årens för svenska förhållanden stora flyktinginvandring men att det förekommer vissa brister i omhändertagandet. En rad åtgärder har vidtagits eller planeras för att komma till rätta med de påtalade bristerna.

I syfte att utveckla vården av flyktingbarn och flyktingungdomar har Socialstyrelsen fått i uppdrag att utforma ett särskilt utbildningsmaterial för familjehem, gruppem och andra hem för vård eller boende som tar emot flyktingbarn.

Invandrarverket har nyligen beslutat att varje utredningssluss skall förordna en eller flera handläggare som skall specialisera sig på ärenden rörande underåriga. Det bör kunna bidra till ett snabbare och säkrare förfarande i dessa ärenden.

Invandrarverket har vidare antagit ett omfattande åtgärdsprogram för barn på slussar och förläggningar. Programmet, som omfattar bl.a. mottagandet på slussar och förläggningar, sjukvårdsfrågor samt underåriga utan legal vårdnadshavare i Sverige, syftar till att bättre beakta barnens behov så att deras situation förbättras i mottagningssystemet. Familjer med barn skall t.ex. prioriteras vid hanteringen av ärenden om uppehållstillstånd. Vidare skall i möjligaste mån omflyttning av barnfamiljer mellan olika förläggningar undvikas.

I syfte att förbättra situationen för flyktingbarn utan vårdnadshavare har Socialstyrelsen i samråd med Kommunförbundet och Invandrarverket utfärdat riktlinjer för att åstadkomma bättre rutiner för handläggning av ärenden som gäller utomnordiska barn som kommer till Sverige utan vårdnadshavare.

Vid förläggningarna får de asylsökande genom personalen vid behov det sociala stöd de behöver. Förutom förebyggande insatser görs också allmänt inriktade insatser, individ- och familjeinriktade insatser och särskilda insatser till stöd för barnfamiljer. Barn- och familjeverksamheten syftar till att i samarbete med föräldrarna ge barnen stöd och stimulans i den personliga utvecklingen samt möjlighet att orientera sig i det nya samhället samt att genom olika aktiviteter och enskilda kontakter med föräldrar stärka familjekänslan och stödja dem i föräldrarollen. Utgångspunkten i detta arbete är föräldrarnas aktiva medverkan. Enligt grundskoleförordningen skall barn och ungdom som är inskrivna på förläggning beredas undervisning. Staten ersätter kommunens kostnader för undervisningen.

Från och med halvårsskiftet 1992 har förändringar införts i verksamheten för asylsökande på förläggningar. Asylsökande skall erbjudas sysselsättning under förläggningstiden med målsättningen att dessa aktiviteter skall vara till gagn för den enskilde även om han eller hon måste återvända till hemlandet. Aktiva integrationsåtgärder ska vidtas först när uppehållstillstånd beviljats. Den inriktningen avspeglar sig även på barn- och ungdomsverksamheten på så sätt att den inriktas på mångkulturell öppen förskola - inte inskolning i svensk barnomsorg.

Statens invandrarverk gör under år 1992 en översyn av barn- och ungdomsverksamheten vid förläggningarna med syfte att ytterligare effektivisera den.

Som nämnts ovan finns det ett antal asylsökande barn som kommit till Sverige utan sina föräldrar. Dessa barn befinner sig i en särskilt sårbar situation. Stora ansträngningar görs därför

av socialtjänsten för att finna en lämplig institution eller ett lämpligt familjehem, som åtminstone tillfälligt kan ersätta den familjemiljö barnen blivit berövade genom flykten från hemlandet.

Socialstyrelsen har nyligen närmare granskat situationen för dessa barn och ungdomar. Av styrelsens rapport, som avser förhållandena år 1990, framgår bl.a. att drygt hälften av barnen bor hos släktingar i Sverige. 17 procent bor i familjehem och en lika stor andel i grupp- eller andra institutioner. Grupperna är små hemliga institutioner, där flyktbarn utan vårdnadshavare bor tillsammans med andra barn med likartad bakgrund och från samma land.

Av rapporten framgår emellertid även att brister föreligger när det gäller bl.a. socialtjänstens kännedom om och kontakt med barnens och ungdomarnas föräldrar. Trots att majoriteten av barnen har kvar sina föräldrar i livet, är det många socialarbetare som inte känner till hur det förhåller sig med föräldrarna, om de går att nå, om barnet har kontakt med dem osv. I sammanhanget bör uppmärksammas att den svenska socialtjänsten i allmänhet lägger stor vikt vid att kontakten upprätthålls mellan barn och föräldrar, även i de fall barnet av olika skäl inte bor tillsammans med föräldrarna. Det har således ifrågasatts om socialtjänstens handläggning av placeringen av flyktbarn utan vårdnadshavare sker i överensstämmelse med den svenska lagstiftningen på området. Vidare har det ifrågasatts om handläggningen överensstämmer med vad som sägs i art. 22 om staternas ansvar för flyktbarnens kontakt eller återförening med sina föräldrar.

(ii) Barn i väpnade konflikter (art. 38), inklusive fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 39)

Den svenska regeringens fasta uppfattning är att alla barn under 18 år skall skyddas från deltagande i krig.

När det gäller åtagandet i art. 38 *punkt 1* om att följa landets förpliktelser enligt internationell humanitär rätt i fråga om barn i väpnade konflikter har Sverige ratificerat ett flertal konventioner inom den humanitära rätten i väpnade konflikter, däribland Genèvekonventionerna och tilläggsprotokollen till dessa.

När det gäller åldersgränserna i *punkterna 2 och 3* för deltagande i strid och rekrytering stadgar väpningslagen att svensk man från och med det kalenderår under vilket han fyller arton år till och med det under vilket han fyller fyrtiosju år får delta i strid och rekrytering till de väpnade styrkorna.

Vidare gäller enligt hemvärnskungörelsen att den som antas som ordinarie hemvärnsman skall under antagningsåret fylla minst 18 år. I detta sammanhang bör även omnämnas den ungdoms-verksamhet som bedrivs i hemvärdet. Enligt hemvärnskungörelsen skall den som antas som hemvärnsungdom ha fyllt 15 år.

Ytterligare kan hänvisas till kungörelsen om frivillig försvarsverksamhet som säger att som personal för tjänstgöring inom totalförsvaret får antas den som fyller minst 16 år eller, om tjänstgöringen avser försvarsmakten, minst 18 år under antagningsåret.

För svensk del regleras de frågor som behandlas i art. 39 genom vad som gäller enligt hälso- och sjukvårdslagen, lagen om psykiatrisk tvångsvård, socialtjänstlagen och lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga.

Många av de flyktbarn som kommer till Sverige har upplevt långvarigt hot mot familjen. En hel del har också varit utsatta för krig och isolering och även fått sina hem förstörda. De har kanske tvingats söka skydd för bomber eller blivit vittne till hur föräldrar eller andra anhöriga skadats. Få barn har haft möjlighet att förbereda flykten. Det är uppenbart att sådana erfarenheter kan leda till framtida svårigheter, såvida barnet inte får ett adekvat mottagande eller i förekommande fall hjälp att bearbeta svåra upplevelser.

Svenska Röda Korset har erinrat om att organisationen bedriver en framgångsrik fysisk och psykisk rehabilitering av torterade flyktingar. I anslutning härtill har Svenska Röda Korset framhållit som önskvärdt att speciella rehabiliteringsinsatser även görs tillgängliga för barn. Det har även betonats att det behövs krafttag för att ge flyktbarn ett reellt stöd när de väntar på besked om att få stanna. Socialtjänstlagen och de allmänna råden till denna lag anger att dessa barns rättigheter skall tillgodoses, men tillämpningen har visat sig ha stora brister.

Inom svensk barn- och ungdomspsykiatri har en viss kompetensutveckling skett i förhållande till de nämnda problemen. Denna utveckling har delvis initierats och även understötts finansiellt av Statens invandrarverk och Socialstyrelsen. På några platser i landet har viss försöksverksam-

het för flyktingbarn med traumatisk bakgrund bedrivits med stöd av utvecklingsmedel från Invandrarverket. Även andra insatser än de som tillhandahålls av myndigheter är nödvändiga. Svenska Rädda Barnen har nyligen med stöd av statliga bidrag inrättat en krismottagning för flyktingbarn med traumatisk bakgrund. Mottagningen erbjuder psykosocialt stöd och psykoterapeutisk behandling. Verksamheten skall dokumenteras och erfarenheterna därifrån skall spridas till berörda yrkesgrupper.

Det har framkommit, bl.a. genom den utredning om flyktingbarns behov av stöd och hjälp som Socialstyrelsen genomfört på uppdrag av regeringen, att det finns behov av att utveckla nya metoder inom socialtjänsten för stöd och hjälp till utsatta flyktingbarn och flyktingungdomar. Det föreligger ett stort behov av att förstärka samarbetet mellan olika myndigheter. Det har också under senare tid framkommit att problemen är betydande även för invandrarungdomar som inte är flyktingar. Regeringen har under de senaste åren ställt medel till Socialstyrelsens förfogande för försöks- och utvecklingsverksamhet när det gäller barn och ungdomar, vars föräldrar är flyktingar eller invandrare.

(b) Barn i konflikt med lagen

(i) Rättsväsendet och de unga (art. 40)

Rättegångsförfarandet i Sverige regleras i en rättegångsbalk. För de unga finns det dessutom regler i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Regeringen överväger att komplettera denna lag med regler om någon form av jourdomstolar för unga som misstänks för brott.

När det gäller *punkt 2 (a)* kan hänvisning ske till lagen om införande av brottsbalken. Enligt denna bestämmelse får ingen dömas för gärning för vilken det inte var stadgat straff när den begicks. Principen är grundlagsfäst.

Regeln i *punkten 2 (b)(i)* att den som misstänks för eller står åtalad för ett brott alltid skall betraktas som oskyldig till dess skulden fastställts på ett lagenligt sätt svarar mot en grundläggande princip i svensk rätt.

Vad gäller *punkten 2 (b)(ii)* stadgas i rättegångsbalken att då förundersökningen kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall den misstänkte, då han hörs, underrättas om misstanken. Enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall dessutom om någon som inte fyllt 18 år är skäligen misstänkt för brott vårdnadshavaren omedelbart underrättas, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om det kan bli aktuellt att döma en person under 18 år till annan påföljd än böter, skall enligt samma lag en offentlig försvarare förordnas för honom, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

När det gäller annan form av stöd till en person i brottmålsprocessen än sådant stöd som kan lämnas av en offentlig försvarare eller av en förälder är det närmast socialnämndens skyldighet enligt socialtjänstlagen som kommer i fråga. Socialnämnden har bl.a. att sörja för att ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som den behöver. I förundersökningskungörelsen finns regler som anknyter till denna skyldighet. Sålunda skall socialnämnden alltid underrättas om tid och plats för ett förhör under förundersökningen med barn under 15 år, när barnet misstänks för ett brott. Nämnden skall dessutom underrättas om någon under 20 år misstänks för brott när misstanken kan föranleda någon åtgärd från nämnden.

Beträffande skyndsamhetskravet i allmänhet i *punkten 2 (b)(iii)* kan hänvisas till vad som anförs i anslutning till art. 37 (b),(c) och (d) (in fine) om de regler Sverige har om skyndsamt handläggning när ett mål gäller unga personer.

Av dessa regler om unga lagöverträdare följer att ett mål mot den som inte fyllt 21 år alltid skall handläggas skyndsamt. Väcks allmänt åtal mot den som inte fyllt 18 år för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än ett år skall i princip samma tidsfrister tillämpas som i mål där den tilltalade är häktad. Huvudförhandling skall hållas inom 14 dagar från den dag åtalet väcktes, om ej till följd av särskilt angivna åtgärder eller annan omständighet längre uppskov är nödvändigt. Har den tilltalade häktats efter åtalet, skall tiden räknas från dagen för hans häktande.

Förutom att föräldrar eller vårdnadshavare enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall underrättas redan vid misstanke om brott från den unges sida kan i detta

sammanhang nämnas att den som är under 18 år inte får dömas till fängelse eller skyddstillsyn, om inte den som har vårdnaden om barnet blivit hörd i målet, där så lämpligen kunnat ske.

Vad avser *punkten 2 (b)(iv)* får ingen som misstänks eller åtalas för brott enligt rättegångsbalken vittna mot sig själv. Enligt rättegångsbalken får vidare vittne vägra att yttra sig angående någon omständighet, om yttrandet skulle röja att vittnet själv begått en brottslig handling. Tvång för att åstadkomma erkännande är helt uteslutet i svensk rätt.

Även rätten att höra vittnen och att själv kalla vittnen enligt rättegångsbalken är i överensstämmelse med artikelns krav.

Konventionens krav i *punkten 2 (b)(v)* på rätt till omprövning av beslut, varigenom ett barn kan anses ha begått brott, är bl.a. tillgodosett genom att alla brottmål kan överklagas till hovrätt.

Barns rätt till tolk enligt *punkt 2 (b)(vi)* är uppfylld genom bestämmelser i rättegångsbalken.

Att barnet enligt vad som sägs i *punkt 2 (b)(vii)* skall ha garantier för att få sitt privatliv respekterat under alla stadier i förfarandet är en princip som gällande svenska regler bygger på. Visserligen kan strängt taget varje processuellt ingripande sägas kränka den enskildes privatliv. Åtgärder som mera direkt berör den personliga integriteten när en domstol i ett brottmål från frivårdsmyndigheten inhämtar en särskild utredning om den misstänktes personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han avhåller sig från fortsatt brottslighet. En domstol får vidare, när det finns skäl till det, förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt och besluta om rättspsykiatrisk undersökning i syfte att bedöma om det finns förutsättningar att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård eller om den misstänkte begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Åtgärder av detta slag, som visserligen i och för sig inkräktar på den personliga integriteten, företas emellertid med avsikten att ta till vara den enskildes befogade intresse av att bli föremål för de åtgärder eller påföljder som är bäst förenliga med behandling, återanpassning eller den personliga utvecklingen. Det kan i detta sammanhanget nämnas att spridningen av uppgifter av personlig karaktär vid en domstolsförhandling kan begränsas när det gäller mål mot den som inte fyllt 21 år genom möjligheten till handläggning inom stängda dörrar.

För svenskt vidkommande är det i *punkt 3 (a)* uppställda kravet på en lägsta straffbarhetsålder uppfyllt genom bestämmelsen i brottsbalken om att det inte får dömas till påföljd för brott som någon begått innan han eller hon har fyllt 15 år.

Det är en bärande princip i det svenska påföljdssystemet att unga lagöverträdare i första hand skall mötas med åtgärder inom socialtjänsten. Det är i detta sammanhang som man får se systemet med åtalsunderlåtelse och övriga åtgärder enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Om någon begått ett brott innan han fyllt 18 år, får åklagaren besluta att underlåta åtal enligt särskilda bestämmelser. Åtalsunderlåtelse får t.ex. beslutas om den underårige blir föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge. Genom en särskild förordning har regeringen tagit initiativet till en försöksverksamhet med enklare och smidigare samarbetsformer mellan myndigheterna i ärenden som rör unga lagöverträdare. Försöksverksamheten utvärderas för närvarande av Brottsförebyggande rådet.

Enligt socialtjänstlagstiftningen har, som tidigare redogjorts för, socialnämnderna ett särskilt ansvar för barn och ungdomar och det finns särskilda regler till skydd för underåriga. För ungdomar som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna finns socialtjänstens hem för vård eller boende. Vidare finns familjehem enligt socialtjänstlagen. För vård av unga som behöver stå under särskilt noggrann tillsyn skall finnas hem som är anpassade för sådan särskild tillsyn. Riksdagen har fattat ett principbeslut att dessa särskilda ungdomshem skall övergå från kommunalt-landstings till statligt huvudmannaskap. En utredning har nyligen föreslagit att staten tar över dessa hem men att det skall vara möjligt för kommuner och landsting att driva hemmen på entreprenad. Regeringen kommer under hösten 1992 att förelägga riksdagen ett förslag i frågan.

I skollagen finns grundläggande bestämmelser om utbildning vid de särskilda ungdomshemmen.

(ii) Barn som berövats friheten, inklusive alla former av kvarhållande, fängslande eller tvångsombändertagande (art. 37 (b), (c) and (d)).

När det gäller art. 37 *punkt (b)* präglas den svenska lagstiftningen av en allmänt restriktiv hållning vid användande av frihetsberövande påföljder mot unga människor. Straffbarhetsåldern är, som nämnts, 15 år. Enligt brottsbalken gäller att för brott som någon begått före 18 års ålder får dömas till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Det är alltså endast i speciella undantags-situationer som en person under 18 år döms till fängelse. I fråga om unga finns också en särskild straffnedsättningsregel i brottsbalken. Enligt denna bestämmelse får för brott som någon begått innan han fyllt 21 år dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Den restriktiva inställningen till frihetsstraff i lagstiftningen återspeglas i statistiken. Antalet personer under 18 år som varje år börjat att avtjäna fängelsestraff har under åren 1984 till 1990 varierat mellan 13 och 52. Den genomsnittliga tid som avtjänats under åren 1987 till 1990 har varierat mellan 2,41 och 4,83 månader. Vid en slumpvis vald dag i april 1992 avtjänade sammanlagt åtta personer under 18 år fängelsestraff.

Också för andra former av frihetsberövanden än fängelsestraff gäller särskilt restriktiva regler för unga. Den som är under 18 år får inte häktas om det inte finns synnerliga skäl.

Enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga får unga beredas vård utan samtycke. En särskild bestämmelse säger att det skall finnas särskilda ungdomshem för sådana unga som utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. På de särskilda ungdomshemmen har man befogenhet att begränsa rörelsefriheten genom placering under högst två månader i följd i läsbar enhet. Inlåsning är en metod att hålla kvar de ungdomar på institutionen som annars skulle rymma.

Lagen om psykiatrisk tvångsvård kompletterar hälso- och sjukvårdslagens föreskrifter om psykiatrisk vård. Enligt nämnda lag är vården förenad med frihetsberövande och annat tvång, tvångsvård. Tvångsvården syftar till att den som är i oundgängligt behov av sådan psykiatrisk vård som ges efter en intagning på en sjukvårdsinrättning blir i stånd att frivilligt medverka till erforderlig vård och ta emot det stöd som han behöver. Tvångsvård får ges endast om patienten lider av en allvarlig störning, patienten på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning för heldygnsvård och patienten motsätter sig sådan vård eller till följd av sitt psykiska tillstånd uppenbart saknar förmåga att ge uttryck för ett grundat ställningstagande i frågan. Vid bedömning av vårdbehovet skall även beaktas om patienten till följd av sin psykiska störning är farlig för annans personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa.

Föreskrifter om psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång i andra fall än som anges i lagen om psykiatrisk tvångsvård ges i lagen om rättspsykiatrisk vård. Lagen gäller den som efter beslut av domstol skall ges rättspsykiatrisk vård, är anhållen, häktad eller intagen på enhet för rättspsykiatrisk undersökning eller är intagen i eller skall förpassas till kriminalvårdsanstalt.

Som tidigare nämnts får barn under sexton år tas i förvar enligt utlänningslagen endast när det finns synnerligen starka skäl för det. Barn som tas i förvar får inte tas in i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest. I stället används särskilt iordningställda lokaler för barnet med så normala förhållanden som möjligt och med personal med kunskap om barn och barns utveckling. Förvaret av barn har koncentrerats till de större polisdistrikten där slussarna finns, dvs. i Stockholm, Göteborg och Malmö. Antalet barn som tagits i förvar har ökat. Under andra halvåret 1990 togs sammanlagt 294 barn i förvar. Som tidigare nämnts har regeringen föreslagit riksdagen en lagändring innebärande att barn inte skall få tas i förvar i utlänningsärenden annat än som en sista utväg och då under en begränsad tid och endast tillsammans med vårdnadshavare.

Vad gäller *punkt (c)* är det som redan påpekats endast i rena undantagsfall som personer under 18 år döms till fängelse. I fråga om unga intagna gäller enligt lagen om kriminalvård i anstalt att vid anstaltsplaceringen den som är under 21 år skall placeras så att han hålls åtskild från intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället.

De svenska reglerna för verkställighet av frihetsstraff innebär således inte något ovillkorligt förbud mot att personer under 18 år förvaras i anstalt tillsammans med vuxna. Ett sådant undantagslöst förbud skulle också i vissa fall strida mot den unges eget intresse. Regeln i lagen om

kriminalvård i anstalt ger vissa garantier mot att de som trots allt döms till frihetsberövande påföljd utsätts för skadlig påverkan av vuxna intagna.

Generellt gäller vissa differentieringsregler för placering av dem som döms till fängelse. Placering sker antingen på slutna eller öppna anstalter. När det är möjligt bör den intagne placeras på en anstalt så nära hemorten som möjligt för att underlätta övergången från fängelsestraff till ett liv i frihet. Dessa regler tillämpas också när det gäller placeringar av unga personer. Genom att man kan ta till vara hela kriminalvårdens resurser försöker man så långt möjligt utforma verkställigheten efter den unges individuella förutsättningar, dvs. efter brottslighetens karaktär, behov av utbildning och arbetsträning m.m. i varje enskilt fall och med placering på en anstalt så nära den dömdes hemort som möjligt.

Vid avgörande av om de svenska reglerna stämmer överens med den aktuella konventionsregeln har den svenska riksdagen vid behandlingen av frågan om ratificering av konventionen ansett att hänsyn måste tas till syftet med artikeln. Syftet är, enligt riksdagens bedömning, främst att mycket unga personer som berövas friheten inte skall placeras med äldre, mer förhårdade kriminella personer. Detta syfte är enligt riksdagens mening otvivelaktigt uppfyllt för svensk del. Hinder har därför inte ansetts föreligga för att ratificera konventionen även på denna punkt. Riksdagen har emellertid uttalat att en vidare prövning bör ske för att få klarhet om hur långt kraven enligt konventionen sträcker sig på denna punkt. Skulle en analys visa någon brist i svensk lagstiftning eller praxis på området bör, enligt riksdagen, naturligtvis en ändring på lämpligt sätt övervägas.

En övergång från det nuvarande systemet till en ordning där de unga hålls åtskilda från vuxna kan föra med sig vissa negativa konsekvenser för de dömda. Med hänsyn till det låga antalet fängelsedömda under 18 år skulle inte principen om en placering nära den dömdes hemvist kunna upprätthållas. I stället torde det vara nödvändigt att samla de unga i en eller flera centrala anstalter. Den del av de unga som döms till fängelse är också i allmänhet ganska hårt brottsbelastade, varför säkerhetskrav och liknande skulle behöva hållas på en hög nivå, som då också skulle gälla för den som kanske inte är så belastad. Samtidigt skulle det också bli svårare att dra nytta av det utbud i fråga om utbildning och olika rehabiliteringsprogram m.m. som kriminalvården kan erbjuda. I vissa fall skulle t.o.m. situationen bli sämre för den unge än för en äldre person.

Att de svenska reglerna inte hindrar att unga förvaras tillsammans med äldre intagna, betyder inte att det saknas differentieringsregler för unga dömda. Enligt de svenska reglerna för placering av intagna skall, som nämnts, den som är under 21 år hållas åtskild från intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället. Slutligen kan också påpekas att även om det inte sker någon uppdelning när det gäller arbets- eller motionslokaler och dylikt har varje intagen tillgång till en egen cell. Det innebär således en möjlighet till avskildhet.

Även om den aktuella regeln enligt Sveriges mening är uppfylld hindrar det inte att förbättringar kan och bör genomföras. Som inledningsvis nämnts har en nyligen tillsatt regeringskommitté fått i uppdrag att bl.a. mot bakgrund av Sveriges åtagande enligt konventionen överväga vilka förbättringar som kan göras för personer under 18 år som döms till fängelse.

Även i samband med frihetsberövanden enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård kan förekomma att personer under och över 18 år vårdas på samma inrättning och enhet. För vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, som kan avse ungdomar upp till 21 år, gäller inte några särregler för olika ålderskategorier med avseende på vistelsen under vårdtiden.

Enligt lagen om kriminalvård i anstalt gäller att granskning och kvarhållande av brev och andra försändelser till och från en intagen får ske endast om det är påkallat av säkerhetsskäl. Syftet med åtgärden skall vara att förebygga att den intagne under anstaltsvistelsen planerar eller leder brottslig verksamhet eller sätter säkerheten vid anstalten i fara eller för att förhindra att den intagne tar emot narkotika eller andra otillåtna varor.

I fråga om rätten att ta emot besök gäller enligt lagen om kriminalvård i anstalt att den intagne får ta emot besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Undantag får göras för besök som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka den intagnes anpassning i samhället eller annars vara till skada för honom själv eller annan. Vad gäller tvångsbefogenheterna på de särskilda ungdomshemmen enligt socialtjänstlagen skall i detta sammanhang nämnas kontroll av brev och försändelser samt rätten att bestämma om besök och telefonsamtal till de intagna.

Enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård får försändelser till en patient undersökas för kontroll av att de inte innehåller narkotika eller andra droger, injektionssprutor eller kanyler, andra

föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika eller annan egendom som kan skada honom själv eller någon annan eller vara till men för vården. Beträffande den som ges rättspsykiatrisk vård efter beslut av domstol eller som är intagen i kriminalvård i anstalt får regeringen i vissa fall besluta om särskilda inskränkningar i rätten att ta emot eller skicka försändelser, ta emot besök eller samtala i telefon med utomstående.

Vad som anges under punkt (c) tillgodoses vidare i socialtjänstlagen genom dess bestämmelser om respekt för människors självbestämmanderätt och integritet samt bestämmelser om vårdens innehåll och utformning samt i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga genom denna lags motsvarande bestämmelser. Kraven uppfylls för den psykiatriska vårdens del dels genom föreskrifterna i hälso- och sjukvårdslagen att hälso- och sjukvården skall vara av god kvalitet och tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen samt bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet, dels genom vad som i övrigt föreskrivs i lagen om psykiatrisk tvångsvård.

Beträffande bestämmelsen i *punkt (d)* om rätt till juridiskt och annat biträde kan i fråga om ungdomar som är frihetsberövade på grund av misstanke om brott hänvisas till den regel i rättegångsbalken som ger en anhållen eller häktad person en rätt att på begäran erhålla en offentlig försvarare. När det gäller rätt till annat bistånd i denna situation finns regler om detta i lagen om kriminalvård i anstalt och dess tillämpningsförfordning om behandling av häktade och anhållna m.fl. I fråga om frihetsberövande med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga samt lagen om psykiatrisk tvångsvård och utlänningslagstiftningen finns bestämmelse om rätt till biträde i rätts hjälpslagen. Oberoende av vilken lag som varit tillämplig vid den unges frihetsberövande föreligger vidare alltid socialnämndens skyldighet enligt socialtjänstlagen att sörja för att ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som behövs.

Rätten att få lagligheten av ett frihetsberövande prövat är tillgodosett av bestämmelserna i rättegångsbalken och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen om psykiatrisk tvångsvård. Kravet på skyndsamhet är tillgodosett genom bestämmelser i rättegångsbalken. Även i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare är kravet på skyndsamt handläggning starkt understruket. Föreskrifter om skyndsamt handläggning finns också i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och i lagen om psykiatrisk tvångsvård.

(iii) Påföljder för barn och ungdom, speciellt förbudet mot dödsstraff och fängelse på livstid (art. 37 a)

Handlingar som innebär tortyr och liknande faller i allt väsentligt under begreppet misshandel i brottsbalken. Enligt regeringsformen får dödsstraff inte förekomma i Sverige. Av brottsbalken följer att ingen får dömas till fängelse på livstid för brott som han har begått innan han fyllt 21 år.

(iv) Fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (art. 39)

I hälso- och sjukvårdslagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, socialtjänstlagen och lagen om psykiatrisk tvångsvård regleras samhällets ansvar och skyldighet till skydd för barn som utsatts för någon form av de övergrepp som omnämns i art. 39. Nämnda lagar och tillämpningen av dem har behandlats under avsnitten Familjemiljö och alternativ vård och Grundläggande hälsa och välfärd.

(c) Barn i situationer av utnyttjande inklusive fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (art. 39)

(i) Ekonomiskt utnyttjande, inklusive barnarbete (art. 32)

Flertalet ungdomar i Sverige går i skolan. Närmare 95 procent av alla som går i grundskolan fortsätter vidare i någon form av gymnasial utbildning. När minderåriga förekommer i arbetslivet rör det sig därför framför allt om praktik eller feriearbete. Även för sådant arbete är det natur-

ligtvis viktigt att det finns regler så att barn och ungdomar inte utför arbetet på ett sådant sätt att det kan ha negativa följder för dem.

Genom lagstiftning och andra åtgärder fullföljer Sverige en sådan politik som beskrivs i *punkt 1*. Regler om skydd för minderåriga i arbetslivet finns framför allt i arbetsmiljölagen. Även sjömanslagen, fartygssäkerhetslagen, sjöarbetstidslagen, lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete samt strålskyddslagen innehåller skydd för minderåriga. Lagreglerna kompletteras av förordningar från regeringen samt föreskrifter från berörda myndigheter.

Den 23 april 1990 ratificerade Sverige ILO:s konvention (nr 138) om minimiålder för tillträde till arbete, vilken i flera avseenden innehåller längre gående krav på detta område än konventionen om barnets rättigheter. Ratifikationen kunde ske efter vissa lagändringar. Arbetarskyddsstyrelsen har därefter meddelat nya föreskrifter om anlitande av minderåriga i arbetslivet.

Vad gäller *punkt 2 (a)* hänvisas till huvudregeln i arbetsmiljölagen som stadgar att en minderårig inte får anlitas till arbete före det kalenderår under vilket han eller hon fyller 16 år och inte heller innan den unge har avslutat sin obligatoriska skolutbildning. En minderårig får dock dessförinnan anlitas till lätt arbete som inte kan inverka menligt på hans eller hennes hälsa, utveckling eller skolgång. Arbetsmiljölagen innehåller vidare en bestämmelse som innebär en lägsta gräns vid 13 år för utförande av lätt arbete. Lagens bestämmelser gäller även minderåriga som anlitas till arbete utan att vara arbetstagare.

För arbete som utförs ombord på fartyg finns särskilda regler i sjömanslagen och fartygssäkerhetslagen.

Arbetsmiljölagen, sjömanslagen och fartygssäkerhetslagen innehåller särskilda minimiåldersregler för tillträde till farligt arbete. Enligt arbetsmiljölagen skall t.ex. arbetsgivare se till att den som är under 18 år inte anlitas till arbete på sätt som medför risk för olycksfall, överansträngning eller annan skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling. Denna bestämmelse gäller även elever, vårdtagare m.fl.

Det finns inte några regler om minimiålder för hushållsarbete. I samband med ratifikation av ILO:s konvention (nr 138) om minimiålder för tillträde till arbete är det möjligt undanta vissa kategorier av anställning eller arbete, för vilka speciella eller betydande tillämpningssvårigheter skulle uppstå, från tillämpningen av konventionen. Såvitt gäller arbete i arbetsgivarens hushåll har det ansetts lämpligt för Sverige att utnyttja denna möjlighet till förbehåll. Hushållsarbete som utförs av anställda, förekommer numera endast i mycket liten utsträckning i Sverige. Lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete innehåller särskilda regler för minderåriga. Deras arbetstid får inte vara lika lång som vuxna arbetstagares arbetstid. Vidare skall arbetsgivaren se till att minderåriga inte anlitas till farligt arbete.

Vad gäller konventionens krav på lämplig reglering av arbetstid och arbetsvillkor enligt art. 32 *punkt 2 (b)* hänvisas till att Arbetarskyddsstyrelsen med stöd av arbetsmiljölagen och arbetsmiljöförordningen meddelar föreskrifter om arbetstidens längd och förläggning för minderåriga. Detaljerade arbetstidsbestämmelser för minderåriga i olika ålderskategorier finns i Arbetarskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om anlitande av minderåriga i arbetslivet. Bestämmelser om arbetstiden till sjöss finns i sjöarbetstidslagen. Den innehåller differentierade regler som beaktar speciella förhållanden vid tjänstgöring i olika befattningar ombord på fartyg.

Några särskilda bestämmelser angående arbetsvillkor i övrigt - såsom minimilön och liknande - finns inte i svensk lagstiftning. Löneregleringen styrs av kollektivavtal som blir normgivande även för sådana anställningsavtal som de inte direkt berör. Det har ansetts tillräckligt med regler om minimiålder samt föreskrifter om arbetstidens längd och förläggning.

Vad gäller konventionsstaternas särskilda åtagande enligt art 32 *punkt 2 (c)* kan hänvisas till att två statliga myndigheter, Arbetarskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen, utövar tillsyn över efterlevnaden av arbetsmiljölagen. Den som bryter mot minimiålder i arbetsmiljölagen kan dömas till böter. Detsamma gäller den som bryter mot föreskrifter som Arbetarskyddsstyrelsen meddelat.

Yrkesinspektionen har vidare enligt arbetsmiljölagen möjlighet att ingripa med föreläggande eller förbud mot en arbetsgivare som anlitar en minderårig till arbete på ett sätt som strider mot lagen. Den som bryter mot ett sådant föreläggande eller förbud kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Om en arbetstagare anlitas till fartygsarbete i strid mot sjömanslagen kan såväl befälhavaren som den minderåriges vårdnadshavare dömas till böter. Sjömanslagen gäller bara när det föreligger ett anställningsavtal. För andra personer som anlitas till fartygsarbete gäller minimiålders-

regler i fartygssäkerhetslagen. Enligt ansvarsbestämmelserna skall en befälhavare som bryter mot reglerna dömas till böter.

Sjöfartsverket kan enligt fartygssäkerhetslagen ingripa med föreläggande i fall då en minderårig anlitas till fartygsarbete i strid mot samma lag. Den som bryter mot ett sådant föreläggande kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

För överträdelse av sjöarbetstidslagen kan bl.a. befälhavaren dömas till böter.

(ii) Drogmissbruk (art. 33)

Det yttersta målet för den svenska narkotikapolitiken är att skapa ett narkotikafritt samhälle. Denna restriktiva grundsyn genomsyrar det svenska samhället och det råder en i det närmaste total politisk enighet om narkotikapolitikens inriktning.

Utmärkande för den svenska narkotikapolitiken är den starka inriktningen på förebyggande insatser. Efterfrågedämpande åtgärder och åtgärder för att begränsa tillgången på narkotika går hand i hand. Polisliära insatser mot gatuhandeln är betydelsefulla, både därför att de begränsar tillgången och därför att de har en avskräckande effekt på presumtiva köpare av narkotika. Stora resurser satsas på information, upplysning och annat förebyggande arbete, inte minst i förhållande till ungdomar. Statliga och kommunala bidrag utgår till föreningar för att göra det möjligt för dessa att informera om riskerna med narkotika men också att erbjuda ungdomarna attraktiva drogfria miljöer och aktiviteter. På många håll i landet sker det förebyggande arbetet i samverkan med skola, socialtjänst, fritidsförvaltning och polis. Socialtjänsten bedriver uppsökande verksamhet bland ungdomar i riskzonen. Centralt förebyggande aktioner har genomförts på ett framgångsrikt sätt. Regeringen har ett särskilt samordningsorgan för narkotikafrågor som har i uppdrag att verka för en förbättrad samordning av samhällets insatser inom narkotikaområdet.

Under den senaste 20-årsperioden har det skett en markant attitydförändring bland unga människor till droger. Detta framgår av de årligen genomförda skolundersökningarna. I början av 1970-talet uppgav 13 procent av 16-åringarna att de någon gång prövat narkotika, främst cannabis. I dag har den siffran sjunkit till ca 3 procent. Andra gynnsamma indikatorer är att medelåldern bland tunga narkotikamissbrukare ökar och att de som döms för narkotikabrott blir äldre.

För att ytterligare stärka det förebyggande arbetet har det tidigare nämnda Folkhälsoinstitutet inrättats. Institutet skall samordna det folkhälsofrämjande arbetet i landet samt initiera och understödja lokala hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser. Ett av verksamhetsområdena rör alkohol- och drogprevention.

Syftet med den svenska narkotikapolitiken är att på alla nivåer markera ett avståndstagande från narkotikan som företeelse. Detta framgår bl.a. av lagstiftningen, som inte enbart vänder sig mot narkotikaförsäljning utan även mot själva bruket av narkotika. Även annan befattning med narkotika är straffbelagd som t.ex. förmedling av kontakter mellan köpare och säljare. Regeringen narkotikabrott avser att i början av nästa år föreslå riksdagen en skärpning av straffskalan vid ringa narkotikabrott (för närvarande böter eller fängelse i sex månader eller om gärningen endast avser eget bruk av narkotika böter).

Sverige har tillträtt tre konventioner beträffande narkotika, dels 1961 års allmänna narkotika-konvention (den s.k. Single Convention) med tilläggsprotokoll år 1972, dels 1971 års konvention om psykotropa ämnen, och dels 1988 års konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen. I listor som fogats till konventionerna och som fortlöpande revideras finns upptagna de ämnen som är föremål för internationell kontroll. I särskild förordning anger regeringen vilka ytterligare substanser som skall anses som narkotika enligt den svenska narkotikastrafflagen. Läkemiddelsverket skall upprätta och kungöra förteckningar över narkotika.

Sverige deltar mycket aktivt i det internationella samarbetet mot narkotika och hör till de länder som ger de största frivilliga bidragen till FN:s arbete mot narkotika. Sverige arbetar vidare för ett ökat engagemang i narkotikafrågorna inom FN. Vid ett särskilt möte med FN:s generalförsamling i februari 1990 antogs, efter svenskt initiativ, ett globalt handlingsprogram mot narkotika. Programmet innebär bl.a. att FN skall utöka sina insatser för att i större utsträckning stödja länderna i deras ansträngningar att utveckla effektiva åtgärder mot narkotikaproduktion, narkotikahandel och narkotikamissbruk. Inom den sk. Pompidougruppen, som är en arbetsgrupp för narkotikafrågor knuten till Europarådet, genomförs ett europeiskt samarbetsprogram.

I Sverige förs det en restriktiv alkoholpolitik. Samhället vidtar på en mängd områden åtgärder i syfte att minska alkoholkonsumtionen och därmed alkoholskadorna. Detta sker bl.a. genom en aktiv prispolitik, förebyggande insatser och genom restriktioner som kringgärdar hanteringen av alkohol. T.ex. är, som inledningsvis nämnts, åldersgränsen vid inköp av alkohol i de statliga systembutikerna 20 år.

Sverige har ställt sig bakom WHO:s hälsopolitiska strategi där bl.a. målet att minska alkoholkonsumtionen med minst 25 procent under perioden 1980-2000 ingår. En viss ökning av bruket av alkohol har dock märkts. Inom ramen för det nyinrättade Folkhälsoinstitutet kommer frågan om ungdomars missbruk att få hög prioritet.

I socialtjänstlagen finns särskilda bestämmelser om åtgärder mot missbruk. Socialnämnden har en skyldighet att arbeta för att förebygga och motverka missbruk av beroendeframkallande medel. Därvid skall insatser för barn och ungdomar ägnas särskild uppmärksamhet. Socialnämnden skall vidare genom information till myndigheter, grupper och enskilda och genom uppsökande verksamhet sprida kunskap om skadeverkningar av missbruk och om de hjälpmöjligheter som finns. Socialnämnden skall vidare aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som han behöver för att komma ifrån missbruket. De möjligheter till ingripanden och åtgärder som socialnämnden förfogar över framgår av redogörelserna under avsnitten om Familjemiljö och alternativ vård samt Grundläggande hälsa och välfärd.

(iii) Sexuellt utnyttjande samt sexuella övergrepp (art. 34)

Beträffande art. 34 som vänder sig mot sexuellt utnyttjande av barn kan vad gäller *punkterna (a) och (b)* anmärkas att bestämmelserna om sexualbrott i brottsbalken innehåller stadganden som, oberoende av offrets ålder, föreskriver straff för den som genom våld, tvång eller andra otillbörliga förfaranden förmår någon till samlag eller annat sexuellt umgänge. Det gäller bestämmelserna om våldtäkt, sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande. Riksdagen har nyligen antagit ett lagförslag innebärande att offrets låga ålder skall föras in som en omständighet som skall beaktas särskilt vid bedömandet av om ett våldtäktsbrott eller sexuellt utnyttjande är grovt. Syftet med lagändringen är att stärka skyddet för barn mot att bli utnyttjade i sexuella sammanhang och att i lagstiftningen ytterligare markera allvaret i sexuella övergrepp mot barn.

Därutöver finns det särskilda bestämmelser till skydd för barn och ungdom. Oavsett om tvång förekommit eller inte gäller enligt brottsbalken ett ovillkorligt förbud mot sexuellt umgänge med barn under 15 år. En högre åldersgräns, 18 år, gäller i vårdnadssituationer och liknande. Enligt brottsbalken straffbeläggs såsom sexuellt ofredande att sexuellt beröra barn under 15 år eller förmå barnet att företa eller medverka i någon handling av sexuell innebörd.

Prostitution som sådan är inte kriminaliserad. Däremot kan den som främjar eller på annat otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar annans verksamhet som prostituerad straffas för koppleri enligt brottsbalken.

Den som mot ersättning skaffar sig sexuellt umgänge gör sig normalt inte skyldig till något brott. Är motparten under 18 år gäller dock särskilda bestämmelser. Enligt brottsbalken straffas för förförelse av ungdom den som genom att ge eller genom att utlova ersättning skaffar eller försöker skaffa sig sexuellt umgänge med någon som är under 18 år.

Vad gäller åtaganden att enligt *punkt (c)* förhindra att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material kan nämnas att enligt allmänna ordningsstadgan är offentliga pornografiska föreställningar förbjudna.

I fråga om barn under 15 år gäller den tidigare nämnda bestämmelsen om sexuellt ofredande i brottsbalken. Denna bestämmelse omfattar även förfaranden som innebär att barnet förmås till sexuell posering eller används som modell i pornografiska bilder.

Pornografi där barn är avbildade omfattas av brottsbalken. Enligt denna bestämmelse döms den som skildrar barn i pornografiska bilder med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider sådana bilder för barnpornografibrott. I bestämmelsen uppställs inte någon bestämd åldersgräns när det gäller att bestämma vad som avses med barn. Med barn anses enligt förarbetena en person vars könsmodningsprocess ännu inte är avslutad. Motsvarande bestämmelse finns i tryckfrihetsförordningen.

I fråga om *punkt c*) har framförts att bestämmelserna om barnpornografibrott i brottsbalken bör ändras till en uttrycklig 18-årsgräns. Anledningen till att en åldersgräns saknas i den svenska lagstiftningen är att en sådan skulle innebära en ytterligare integritetskränkning för barnet. Stora bevissvårigheter skulle också uppstå. Vid den svenska riksdagsbehandlingen om godkännandet av konventionen om barnets rättigheter ansågs att det förhållandet att det saknas en fast åldersgräns i detta hänseende inte utgjorde hinder för en svensk anslutning till konventionen.

Regeringen har emellertid i syfte att bereda de unga ett bättre skydd beslutat att bestämmelserna om barnpornografibrottet i brottsbalken skall ses över.

Vad gäller konventionens krav på skydd mot sexuellt utnyttjande hänvisas till föreskrifterna i socialtjänstlagen om samhällets skyldighet att verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden. Samhället har också en skyldighet att ingripa med vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga i vissa fall när ett barn utnyttjas sexuellt av föräldrarna eller utnyttjas i pornografiskt syfte. Ett sådant ingripande kan också ske om den unge prostituerar sig. Vidare kan barn och ungdomar som uppträder på sexklubb komma i fråga för ingripande enligt lagen. Om ingripandemöjligheten från socialnämndens sida se Skiljande från föräldrarna (art. 9).

Inom socialtjänsten pågår sedan några år ett omfattande utvecklingsarbete när det gäller åtgärder riktade till misshandlade och sexuellt utnyttjade barn. Bl.a. har Socialstyrelsen haft i uppdrag av regeringen att utveckla ett åtgärdsprogram för arbetet med sexuellt utnyttjade barn. Uppdraget kommer att redovisas under hösten 1992.

På lokal nivå har handlingsplaner utvecklats för samverkan mellan olika myndigheter vid misstänkt misshandel eller sexuellt övergrepp mot barn.

Anlitande av minderåriga för pornografiska föreställningar får vidare anses strida mot arbetsmiljölagen. Detsamma torde gälla om minderåriga utnyttjas som fotomodeller för pornografiskt material. Enligt arbetsmiljölagen får en minderårig inte anlitas till eller utföra arbete som medför risk för skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling.

(iv) Andra former av utnyttjande (art. 36)

Av vad som redan anförts om svenska regler och insatser för förhindrande av utnyttjande av barn kan i detta sammanhang särskilt hänvisas till socialtjänstlagens allmänna föreskrifter om omsorger om barn och ungdomar och till bestämmelserna i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, som utgår från socialtjänstens ansvar för att skydda barn och ungdomar även i situationer när frivilliga åtgärder inte är möjliga.

(v) Försäljning, handel eller bortförande (art. 35)

Även om det i svensk rätt inte finns någon bestämmelse som direkt motsvarar vad som sägs i artikeln finns ett antal bestämmelser som riktar sig mot olika företeelser som nämns i artikeln. Som exempel på svenska bestämmelser inom det aktuella området kan nämnas brottsbalkens bestämmelser om egenmäktighet med barn och om människorov och olaga frihetsberövande. Även förbudet i föräldrabalken mot ersättning vid adoption får ses i detta sammanhang.

I anslutning till art. 11 har det redogjorts för de svenska internationella åtagandena när det gäller olovligt bortförande av barn. De båda konventionerna på området som Sverige anslutit sig till, Europarådskonventionen den 20 maj 1980 och Haagkonventionen den 25 oktober 1989, har till syfte att i första hand komma till rätta med problem som uppkommer när en förälder som inte har vårdnaden om barnet olovligen för ut barnet ur ett land och på så sätt skiljer barnet från dess vårdnadshavare. Båda konventionerna har emellertid ett vidare tillämpningsområde. Konventionerna har införlivats i svensk rätt genom lagen om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

De grundläggande principerna i den svenska socialtjänstlagstiftningen överensstämmer också med artikels bestämmelser.

(d) Barn tillhörande en minoritet eller en urbefolkning (art. 30)

Kraven i art. 30 beträffande rättigheter för barn som tillhör minoriteter eller en urbefolkning tillgodoses bl.a. genom den grundlagsskyddade yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet som tillkommer såväl svenska medborgare som utlänningar här i riket. I målsättningsstadgandet i regeringsformen anges att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. Vidare innehåller regeringsformen en bestämmelse om att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet.

Genom hemspråksreformen har kommunerna skyldighet att anordna hemspråksundervisning för elever i grundskolan, specialskolan, särskolan och gymnasieskolan när vårdnadshavaren eller vårdnadshavarna har ett annat språk än svenska som modersmål och använder det språket i sitt dagliga umgänge med barnet. Samiska, tornedalsfinska eller zigenska elever har rätt att få hemspråksundervisning i och på det egna språket, även om det inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Detsamma gäller elever som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

Syftet med hemspråksundervisningen är att stödja elevens allmänna språkutveckling och därigenom främja utvecklingen mot en aktiv tvåspråkighet. Rätten till hemspråksundervisning grundas på den enskilde elevens behov av språkstöd.

Hemspråksundervisningen innefattar förutom språkundervisning även undervisning om ursprungslandets kultur, religion, geografi och samhälle m.m.

För eleverna är hemspråksundervisningen frivillig. För kommunerna är det dock obligatoriskt att anordna hemspråksundervisning. Läsåret 1991/92 beräknas 103 000 barn i grundskolan vara berättigade till hemspråksundervisning. Dessa utgör 12 procent av det totala antalet elever och representerar 130 språk. Under läsåret 1991/92 anordnades hemspråksundervisning för 61 000 elever i 84 olika språk. Det innebar att antalet deltagare minskade med 5 500 elever (motsvarande ca 5 procent) jämfört med läsåret 1990/91.

Den minskade undervisningsvolymen i hemspråk kan delvis förklaras med att kommunerna numera inte är skyldiga att anordna hemspråksundervisning om lämpliga lärare inte finns att tillgå eller om antalet elever i en undervisningsgrupp är mindre än fem. Denna regel infördes fr.o.m. den 1 juli 1991 för att göra det möjligt för kommunerna att effektivisera undervisningen, som är mycket kostnadskrävande. En informell arbetsgrupp under Utbildningsdepartementet har följt utvecklingen av hemspråksundervisningen under det senaste året.

Vad gäller inhemska minoriteter har riksdagen vid flera tillfällen slagit fast att så länge samerna själva önskar det skall det finnas två likvärdiga utbildningsmöjligheter för samerna, nämligen sameskolan och kommunal grundskola, se art. 28.

Hemspråksträning förekommer även i förskolan. Med stöd av förordningen om statsbidrag till hemspråksträning i förskolan lämnas sådana bidrag under vissa förutsättningar till kommunerna för hemspråksträning i daghem, kommunalt familjedaghem eller deltidsgupp. Bidrag lämnas även för hemspråksträning i annan förskola, om den bedrivs av en kommunalanställd hemspråkstränare och om förskolan ingår i den plan för barnomsorgen som antagits av kommunfullmäktige. Bidraget uppgår för närvarande till 3 375 svenska kronor (613,6 USD) per elev. Det kan nämnas att 60 procent av alla invandrarbarn för närvarande på detta sätt får hemspråksträning redan före skolåldern.

I sammanhanget finns det vidare skäl att åter nämna elevens rätt till befrielse från religionsundervisning i skolan om en elev tillhör ett trossamfund som fått regeringens tillstånd att i skolans ställe bedriva sådan undervisning.